

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**1980 Sonrası Dönemde Türkiye'ye Yerleşen Afgan
Türkmenlerinin Göç Süreçleri ve İntibak Problemleri**

Yüksek Lisans Tezi

**Abdul Hannan DOGHAN
148103011006**

**DANIŞMAN
Prof.Dr. Ahmet TAŞĞIN**

KONYA- 2018

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	---	---

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdul Hannan DOGHAN		
	Numarası	148103011006		
	Anabilim Dalı	Sosyoloji Ana Bilim Dalı		
	Program	Tezli Yüksek Lisans	x	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof.Dr. Ahmet TAŞĞIN		
Tezin Adı	1980 Sonrası Dönemde Türkiye'ye Yerleşen Afgan Türkmenlerinin Göç Süreçleri ve İntibak Problemleri			

Bilimsel Etik Sayfası

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

İmzası

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	---	---

Öğrencinin	Adı Soyadı	Abdul Hannan DOGHAN		
	Numarası	148103011006		
	Anabilim Dalı	Sosyoloji Ana Bilim Dalı		
	Program	Tezli Yüksek Lisans	x	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof.Dr. Ahmet TAŞĞIN		
Tezin Adı	1980 Sonrası Dönemde Türkiye'ye Yerleşen Afgan Türkmenlerinin Göç Süreçleri ve İntibak Problemleri			

ÖZET

Bu araştırmanın konusu 1980 sonrası dönemde Türkiye Cumhuriyetine iskânlı göçmenler olarak getirilen Afganistan Türkmenleridir. Yapılan bu araştırma, 1980 yılı itibariyle yaşanan yoğun Afganistanlı Türkmen göçünün Tokat'ın Yeşilyurt ilçesi ve Konya'nın Tatlıcak köyünün; sosyo-kültürel, ekonomik ve aile yapısındaki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır

Tez, üç bölümden oluşmaktadır; birinci bölümünü göç, göçün çeşitliliği ve insanları göçe zorlayan faktörler ve Türkmenlerin Türkiye'ye göçünün hangi kategoriye girdiği oluştururken, ikinci bölümünü, Afganistan'ın tarihsel geçmişi, 1979 yılında Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali, Türkmenlerin tarihi kökeni, kültürel özellikleri ve ülkeden kaçışı teşkil etmektedir. Araştırmanın üçüncü bölümünü ise; Göçmen Türkmenlerin göç sonrasında örf, adet ve geleneklerinde meydana gelen değişimleri, yerli halkla olan diyalogları, iş ortaklıkları, kültürel etkileşimleri, ailevi bağları ve eğitimsel başarı ve istihdam konularını oluşturmaktadır.

Araştırma esnasında 40'ı Türkmen göçmen ve 15'i Türkmenlerin yerleştikleri bölgede yetkili isim olan bölge halkı ile birebir mülakat yapılmış, toplamda 55 kişi ile görüşülmüştür. Ayrıca bu çalışma Afganistan Türkmenleriyle ilgili yapılan ilk kapsamlı çalışmalardan biridir. Hele ki Türkmenlerin göç sonrası yaşadıkları kültürel ve geleneksel değişimleri ve özellikle de eğitim alanında elde ettikleri başarıları ve ailevi etkileşimleriyle ilgili yapılan ilk akademik çalışma olması dolayısıyla önem arz etmektedir. Bu konuyla ilgili yararlanılabilecek öncül bir çalışmaya rastlanmadığı için araştırma esnasında bazı zorluklarla karşılaşmıştır.

Bu çalışma yapılırken Afganistan savaşı, Afganistan'ın etnik yapısı ve Afganistan'da bitmeyen etnik milliyetçilik, yer altı zenginlikleri ve bunun getirdiği işgaller,1979-2018 yılları ülkeden kaçışların nedeni ve bulunduğu coğrafi konumuyla ilgili birçok araştırma raporu ve akademik çalışmadan yararlanılmış ve ilgili yerlerde kaynak gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan Türkmenleri, ülkeden kaçış ve yerleştikleri topraklardaki intibak problemleri.

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	---	---

Author's	Name and Surname	Abdul Hannan DOGHAN		
	Student Number	148103011006		
	Department	Department of Sociology		
	Study Program	Master's Degree (M.A.)	x	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof.Dr. Ahmet TAŞĞIN		
	Title of the Thesis/Dissertation	Immigration processes and adaptation problems of Afghan Turkmens settled in Turkey After 1980		

ABSTRACT

After this period, the subject of research is brought to Afghanistan in 1980 as Turkmen helped. Immigrants to the Republic of Turkey. This research is based on the fact that the population of Yesilyurt in Tokat and the village of Tatlıcak in Konya, where intensive Afghan Turkmen migration occurred in 1980, socio-cultural, economic and family structure.

The thesis consists of three parts; migration in the first part, the diversity of migration and creating the entry into which category of people who migrate to forcing factors and the Turkmen migrated to Turkey, the second part of Afghanistan's historical background and occupation by the Soviet Union in 1979, the historical origins of the Turkmen, represents an escape from the cultural characteristics of the country. The third part of the research; The migration of Turkmen migrants after migration, customs and customs changes, dialogues with indigenous peoples, business partnerships, cultural interactions, family ties and educational success and employment.

During the research, a total of 55 people were interviewed with a total of 45 interviews with 40 people who were Turkmen immigrants and 15 people who were authorized persons in the region where Turkmens were located. Moreover, this study is one of the first comprehensive studies related to Afghanistan Turkmens. Is important because it is the first academic study on Turkmen's cultural and traditional changes that they have experienced after migration and especially their successes and family interactions that they have achieved in the field of education. Some difficulties have been encountered during the research, as there is no preliminary work to be done on this topic.

This work has benefited from many research reports and academic work on the Afghanistan war, Afghanistan's ethnic structure and unending ethnic nationalism in Afghanistan, the underground wealth and its occupation, the geographical location of the country from 1979 to 2018, it have been cited.

Keywords: Afghanistan, Turkmens, escape from the country and adaptation problems in the territory where they settled.

ÖNSÖZ

Farklı ülke, farklı bir yaşam tarzı ve farklı örf ve adetlerle 1980 yılında Türkiye'ye gelen Afganistan Türkmenlerine ev sahipliği yapan illerden olan araştırma sahamız Tokat ve Konya, Türkmenlerin büyük başarılarına imza atarak hayallerinin gerçekleştiği bölgeler olmuştur.

Yaptığımız araştırma esnasında aynı dili konuşup aynı kültürü paylaşmama rağmen, dini hassasiyetler ve toplumsal bakış açısı olarak bayan kesimiyle görüşmenin zor olduğu göçmen Türkmenlerin aile yapısını araştırma, yerli halkın Türkmenlere olan bakış açısını gözlemleyip aktarma konusunda bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Türkmenlerin ikinci kuşağının, Türkiye'de doğduğu için göçle ilgili fazla bilgi sahibi olmaması ve genç bayan kesimin görüşmeye katılmak istememesi gibi zorluklarla karşılaşıldığı için bilgi toplama süreci uzun sürmüştür. Araştırmadaki diğer bir yön ise yıllar önce Türkiye'ye gelip yerleşen Türkmenlerin, daha sonra gelen Türkmenlerle yerli halk arasında evlilik yoluyla yeni ailevi ilişkiler kurulmasına referans olmalarıdır.

Bu araştırmanın yapılması ve konu seçiminden neticelenmesine kadar kıymetli bilgi birikimi, tecrübesi ve hoşgörülü yaklaşımıyla hep yanımda olan danışmanım Prof. Dr. Ahmet Taşgın'a ve ilkokuldan üniversite hayatıma kadar bütün fedakârlıkları, teşvik ve dualarıyla benimle olan kıymetli anneme, araştırmam boyunca büyük desteği olan sevgili eşim Habibe'ye şükran borçluyum. Bu süreçte her zaman fikir alışverişi yaptığım ve en değerli vaktini çekinmeden benim için ayırıp edindiği tecrübelerini benimle paylaşan araştırma görevlisi saygı değer Ruhi Can Alkın'a kalben teşekkür ediyorum.

Son olarak da, araştırmamın başından sonuna kadar, gerek mülakatlarla gerek, fikir ve bilgi alışverişi olarak katkı sağlayan tüm göçmen Türkmen akrabalarıma ve Türkmenlerin yaşadıkları bölge yetkililerine ve yerli halka teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Abdul Hannan DOGHAN
KONYA- 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ.....	1
1.ARAŞTIRMANIN KONUSU	5
2.ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	7
3.ARAŞTIRMANIN GENEL YAKLAŞIMI.....	9
4.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	10
5.ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIĞI	12
BİRİNCİ BÖLÜM	13
GÖÇ OLGUSUNUN KAVRAMSAL VE KURAMSAL AÇIKLAMASI.....	13
1.1.GÖÇÜN TANIMI VE SOSYOLOJİDEKİ YERİ.....	13
1.2.GÖÇÜN TÜRLERİ	16
1.3.GÖÇ TEORİLERİ.....	20
1.Göçmenler ve Terk Edilen Yer Açısından Göç:	22
2.Yerleşilen Bölgenin Durumunu Değiştirme Açısından Göç:.....	22
3.Toplumsal Etkileşim Aracı Olarak Göç:	22
4.Kurtarıcı veya Huzura Kavuşma Aracı Olarak Göç:.....	24
İKİNCİ BÖLÜM.....	30
AFGANİSTAN VE TÜRKİYE BAĞLAMINDA GÖÇ OLGUSUNA GENEL BİR BAKIŞ	30
2.1.AFGANİSTAN’IN TARİHSEL GEÇMİŞİ VE GÖÇ	30
2.1.1.Afganistan’ın Etnik Yapısı.....	34
2.1.2.Sovyetler Birliğinin Afganistan’ı İşgal Hazırlığı	35
2.1.3.Sovyet İşgali ve Afganistan’da Kaybolan İstikrar	38
2.1.4.Afgan Türkmenlerinin İşgale Tepkisi ve Ülkeden Kaçış	42
2.2.TÜRKMENLERİN BÖLGESEL DAĞILIMI VE TÜRKMEN KELİMESİNİN KÖKENİ.....	45
2.2.1.Afganistan Türkmenleri ve Ülkedeki Yerleşim Bölgeleri	50
2.2.2.Afganistan Türkmenlerinin Eğitim Durumu ve Ülke Siyasetindeki Yeri	51
2.2.3.Türkmenlerin kültürel Yaşam İçinde Dini Uygulamaları.....	56

2.2.4.Dini inanış olarak Bayramlar	56
2.2.5.Türkmen toplumunda Özel Günler	57
2.3.ULUSLARARASI GÖÇMENLER OLARAK AFGANİSTAN TÜRKMENLERİ.....	59
2.3.1.Uluslararası Göçün Çekme ve Transit Ülkesi Olarak Türkiye	62
2.3.2.Afganistan Türkmenlerinin Ülkedeki İç Göçleri	68
2.3.3.2001 ABD işgalinden 2018'e Türkmen Göçünün Devamı	70
2.3.4. Türkmenlerin Türkiye'de Yerleştikleri Bölgeler ve İstihdam Alanları	72
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	79
ALAN ARAŞTIRMASINA YÖNELİK BULGULARIN DEĞERLENDİRMESİ.....	79
3.1.Mülakatların İncelenmesine İlişkin Kısa Açıklama.....	79
3.1.1.Verilerin Analizi ve Yorumlanması	80
3.2.GÖÇMEN TÜRKMENLERİN YERLİ HALKLA OLAN ORTAK YÖNLERİ	81
3.2.1.Türkmenlerle Anadolu Halkının Ortak Yönleri Olarak Kültürel Yakınlık	82
3.2.2.Dil Benzerliği ve Soy Ortaklığı	85
3.2.3.İnançsal ve Mezhepsel Ortaklık	87
3.3.ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN GENEL BULGULAR	89
3.3.1.Türkmenlerin Ülke'den Kaçışı ve Göç Hikâyeleri	90
3.3.2.Göç Sonrası Türkmenlerde Değişen Örf ve Adetler	94
3.3.3.Göçmen Türkmenlerin Yerleştikleri Bölge Ekonomisine Etkileri.....	98
3.3.4.Göçmen Türkmenlerin Türkiye'ye Bakışı.....	100
3.3.5.Göçmen Türkmenlerin Göç Sonrası Devam Eden Kültür ve gelenekleri	102
3.3.6.Göçmen Türkmenlerin Yerli Halkla Olan Evlilik ve Aile ilişkileri.....	105
3.3.7.Göçmen Türkmenlerin Türkiye'deki Sosyal Örgütlülüğü.....	108
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	115
KAYNAKÇA.....	118
İNTERNET SİTELERİ.....	123
EKLER	124
Ek 1.GÖRÜŞMECİ LİSTESİ TÜRKMENLERİN YAŞADIKLARI BÖLGE YETKİLİLERİ	124
Ek 2.YEŞİLYURT İLÇESİ VE TATLILAK KÖYÜNDE YAŞAYAN TÜRKMEN GÖRÜŞMECİ LİSTESİ.....	125
Ek 3.YARI YAPILANDIRILMIŞ MÜLAKAT FORMU YETKİLİ İSİMLER	127
Ek 4.GÖÇMEN TÜRKMENLER	128
Ek 5.ARAŞTIRMAYA DAİR FOTOĞRAFLAR	129
ÖZGEÇMİŞ	136

KISALTMALAR

A.B.D	: Amerika Birleşik Devletleri
ADHP.	: Afganistan Demokratik Halk Partisi
A.g.rap	: Adı geçen rapor
A.g.m	: Adı geçen makale
A.g.e	: Adı geçen eser
AMRT	: Afganistan Milli Radyo Televizyonu
BM	: Birleşmiş Milletler
C.C.	: Celli Celalühü
CIA	: Central Intelligence Agency (Amerikan İstihbarat Teşkilatı)
Çev.	: Çeviren
DDR	: Silahsızlanma, Devrikleştirme ve Yeniden Entegrasyon
H.	: Hicri
HZ.	: Hazret
ISI	: İnter Services İntelligence (Pakistan İstihbarat Teşkilatı)
KGB	:Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosi (Sovyet İstihbarat Teşkilatı)
KBK	: Kırsal Bölgeleri Kalkındırma
S.S.C.B	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
S.	: Sayfa
STK.....	: Sevil Toplum Kuruluşu
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
Vb.	: Ve benzeri
Vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Değişen dünya ile birlikte insan hayatında yerleşik olan ve devam ede gelen birçok durum da zorunlu olarak değişime uğramıştır. Göçebe hayattan tarımla birlikte yerleşik yaşama geçen insanoğlu, toprağın hayatında ne kadar önemli yer tutacağını, en kanlı savaşların toprak parçası uğruna yapılacağını, toprağın sınırlarla insanları nasıl keskin bir şekilde biri birinden ayıracağını bizzat yaşayana kadar bilmiyordu.

İlkçağlarda topluluklar arasındaki sınırlar dünyamızda bugünkü kadar keskin bir fonksiyona sahip değildi fakat yine de sınırlar toplumlar arasında var olan tabii bir unsurdu. Dünya tarihinde tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi izleyen süreçte yeni toprak parçalarının bulunması, yeni devletlerin kurulması, kapitalist sistemin gelişimi ve dünyaya yayılmasıyla birlikte sömürgeciliğin artması dünyada toplumsal değişikliklere neden olmuş, bölgeden bölgeye kitlesel ve bireysel olarak yer değişimlerini tetiklemiştir.

Günümüzde devletlerin sınır politikaları olarak izlemekte oldukları siyaset o kadar keskinleşmiş ve acımasız hale gelmiş ki toplumun en küçük çekirdeği olan aile bireylerini bile biri birinden ayırmıştır. Aile bireylerinin bazıları, savaş, kıtlık, sosyal adaletsizlik vs. nedeniyle göç ettikleri ülkede kalmaya hak kazanırken, hedef ülkenin izlenmekte olduğu göçmen politikaları nedeniyle aileden bazıları ülkede mültecilik statüsü verilmeme ve oturma izni alamama gibi nedenlerden ötürü geldikleri yere geri gönderilmiş ve ailelerinden koparılmıştır.

Ailelerin bölünmesinde en büyük unsur zorunlu göçtür. Birçok aile yaşadıkları yerden kaçmak zorunda kaldıklarında, aile bireyleri birbirinden kopmaktadır. Özellikle savaş durumlarındaki göçte, insanlar canlarını kurtarmak için kaçmaktadır. Hem savaş sonucu oluşan olumsuzluklar (kayıplar, ölümler vb.) hem de göçün hedefindeki devletin çizdiği sınırlardan geçebilme problemleri ve insanların kaçtıkları ülkede çatışan grupların insan kaynağı ihtiyacından doğan yetişkin

erkeklerin ülkeden kaçmalarına izin verilmemesi gibi durumlar aileleri biri birinden koparmakta ve bölmektedir. Bütün bu travmatik göçler, sosyo-kültürel ve ekonomik etkileşimler hem kaynak ülkeden göç edenler için hem de göçe maruz kalanlar (hedef ülke) için bazı değişimlere sebebiyet vermiştir.

Dünya tarihine baktığımızda 20 ve 21. Yüz yıllar en kanlı yüz yıllar olmuştur. Çünkü 20. ve 21. y.y.'da dünya tarihinde yaşanan savaflara, soykırımlara, göçlere, ötekileştirmelere, değişik aldatmacalarla sömürmelere, güçlü devletlerin yeni insan gücüne ve enerji kaynaklarına duydukları ihtiyaçlardan dolayı çok daha acımasız olan yenileri eklenmiştir.

1979 yılında Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgal edilmesi 2.000.000'dan fazla insanın hayatını kaybetmesine veya yaralanmasına ve beş milyon insanın da ülkelerini terk etmek zorunda kalmasına neden olmuştur.¹Bu tarihten sonra Afganistan toprakları ABD ile Rusya'nın rekabet meydanı haline gelmiş ve bu iki dünya süper gücünün yeni ürettikleri silahlarının deneme sahası olmuştur.

Afganistan işgali ve ardından patlak veren iç savaşlar birçok ülkeyi derinden etkilemiştir. Özellikle de en uzun kara sınırına sahip olan Pakistan'a Afganistan'dan yoğun göçler yaşanmıştır. Pakistan'ın Afganistan sınırında bulunan şehirlerinde artan Afganistanlı nüfus, şehirleri kültürel, ekonomik, sosyal yaşam, ailevi vb. birçok yönden etkilemiştir.

Dünyanın en kalabalık ve en az gelişmiş ülkelerinden biri olan Pakistan'da, 1979-1989 yılları arasında kurulmuş olan mülteci kampları ve şehir merkezindeki kayıtlı toplam Afganistanlı sığınmacı nüfusu 3,5 milyonu bulmuştur. Bu sayının her geçen gün arttığı ve çok sayıda kaçak sığınmacının da olduğu göz önüne alındığında bu sayı 4 milyona kadar ulaşmıştır.²

Rus ordusuyla mücahit grupların arasında çıkan bu savaşlar yoğun olarak kırsal bölgelerde yaşandığı için mültecilerin çoğu Afganistan Türkmenleridir. Çünkü

¹ Alyuye Rewa, Farsçaya Çeviren, Sultan Ahmet Behin, Dersha-yi Az Ceng-i Afgan ve Şurevi (Afgan ve Sovyetler Arasında Gerçekleşen Savaşın Dersler),Hawar Yayıncılık, Peshawar,H.1373, s.37.

² Esadullah Oğuz, *Hedef Ülke Afganistan*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001, s.22.

Türkmenler hayvancılık ve hayvansal ticaretle uğraştıkları için Afganistan'ın kırsal alanlarında yaşamaktadırlar.

Göçe hazırlıksız yakalanan Pakistan'ın bu ağır mülteci yükünü kendi başına taşıması mümkün olmamıştır. Pakistan devleti bu yükü BM, ABD ve müttefiklerinin yardım ve bağışlarıyla taşıyabilmiştir. Ama yine kültürel açıdan girilen etkileşim Pakistan halkının sığınmacılara karşı nefret söylemini arttırarak milliyetçilik duygularını kabartmıştır. Bunun sonucu olarak da Pakistan halkı Afganistanlı mültecilere pek hoş bakmamıştır.

Mülteci kamplarında, Pakistanlı mültecilerden sorumlu görevlilerin Afganistanlılar arasında Afganlara(Peştunlara) başka milletlere nazaran ağırlık vererek ayrımcılık yapmak suretiyle bazılarını zulüm etmelerinin altında onlara karşı nefret gözüyle bakmaları yatmaktadır dersek yanlış olmayacaktır. Afganistan Peştunları 1947 yılında Pakistan kurularak sınırlar çizildiğinde sınırın Afganistan tarafında kalan Pakistan Peştunları oldukları için savaş sonrası onlara öncülük tanılarak diğer Afgan vatandaşları Pakistan açısından yük olarak görülmüştür.

Bu tez, yaşanan Afganistan işgali sonucunda önce Pakistan oradan da Anadolu'ya göç eden Afganistanlı Türkmen göçmenlerin yerleşik bir düzen üzerindeki etkilerini göç eden ve göçe maruz kalan açısından açıklamaya çalışmaktadır. Tezin, bölüm ve başlıkları belirlenirken hem yaşanan göç olayı hem de Türkmenlerin yerleştikleri yerler arasından Tokat'ın Yeşilyurt ilçesi ve Konya'nın Tatlıcak köyünün toplumsal yapısı hem de Türkmenlerin kültür, örf ve gelenekleri ile bu kültürel karşılaşmada iki halkın birbirlerine bakış açılarını içeren başlıklar olmasına dikkat edilmiştir.

Üç bölümden oluşan tezin ilk bölümünde, insanoğlunun yaradılışıyla başlayan göç hareketlerine değinilmiştir. Göç, mülteci, sığınmacı kavramları ve iskânlı göçmenler olarak Türkiye'ye getirilen Türkmenlerin hukuki statüsü vb. kavramlar açıklanmıştır. Birinci bölüm tamamen teorik olup göç literatüründen bilgiler içermektedir.

İkinci bölümde ise Afganistan'ın etnik yapısı ve tarihi boyunca yaşadığı göçler, Sovyetlerin Afganistan işgal hazırlıklarının 1978 değil, 1960'lı yıllardan itibaren başladığının genel çerçevesiyle üzerinde durulmuştur. Yine bu bölümde Afganistan Türkmenlerinin ülkedeki yerleşim bölgeleri, sosyo-kültürel ve siyasi durumları, işgale tepki olarak ülkeden kaçışları, 1980 yılı itibarıyla da iskânlı göçmenler olarak Türkiye'ye getirilişlerinin ve Türkmenlerin Afganistan'da yaşanan bazı adaletsizliklerden dolayı hala da ülkeyi terk ettiklerinin üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölüm, tezin saha araştırmasına dair verilere ve bunların yorumlanmasına odaklanmaktadır. Saha araştırması iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım Yeşilyurt ve Tatlıcak köyünün yerli halkı ve belediye başkanı, muhtar ve bölgedeki okul yetkilileri gibi yetkili kişilerle yapılan mülakatlardan; ikinci kısım ise göçmen Türkmenlerle yapılan mülakatlardan oluşmaktadır. Uygulamanın ilk kısmında yaşanan göçün Yeşilyurt ve Tatlıcak'ın ekonomisine, aile yapısına, kültürel ve sosyal yaşamına etkileri, görüşülen yerel halk ve yetkililerin söylemleri ile şekillenmiş ve yorumlanmıştır.

Yeşilyurtlu ve Tatlıcaklı kişilerin farklılıklara bakışı ise yapılan bütün görüşmelerin analizi ile aktarılıp yorumlanmıştır. Uygulamanın ikinci kısmında ise göçün, Türkmenlerin aile, sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamları üzerindeki etkileri tespit edilmeye ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra göçmen Türkmenlerin karşılaştıkları farklılıklara bakışı da betimlenmeye çalışılmıştır. Sonuç bölümü ise, çalışmanın genel bir değerlendirilmesini içermektedir.

1.Araştırmanın Konusu

Afganistan'ın 1979 yılında Sovyetler tarafından işgal edilmesi ve ardından patlak veren iç savaşla birlikte çok sayıda Afganistan vatandaşı en uzun ortak sınırı bulunan Pakistan ve İran'a göç etmeye başlamıştır. Bu yerleşme uzun bir zaman dilimine (1980- Günümüze) yayılmıştır.

Afganistan'da gerçekleşen bu işgal ve çatışmalar sonucu Pakistan'ın Afganistan sınırına yakın eyaleti olan Peshawar yoğun göçe maruz kalan şehirlerden biri olmuştur. Savaşlar genelde Afganistan'ın kırsal alanlarında gerçekleştiği için sığınmacıların çoğunluğunu Afganistan Türkmenleri oluşturmaktadır.

Araştırmamızın konusu olan Afganistan Türkmenleri, işgalin hemen ardından 1980 yılı itibarıyla dönemin cumhurbaşkanı Kenan Evrenin Pakistan'ı ziyaretinden sonra Türkiye'den sığınma talebinde bulunarak Türkiye'ye göç etmişlerdir. 1980 yılında iskânli göçmenler olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne getirilen Türkmenler, İstanbul, Tokat, Sivas, Konya, Aydın, Van ve Hatay gibi illere yerleştirilmiştir. Bu yerleştirme işlemi göçmenlerin Afganistan yaşamakta oldukları bölge iklimi göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir

Araştırmamız ise, Tokat'ın Yeşilyurt ilçesinde ve Konya'nın Tatlıcak köyünde yaşamakta olan Afganistanlı göçmen Türkmenleri kapsamaktadır. Bu illere yerleştirilen Türkmenlere ulaşmanın kolay olması ve yakından tanıyor olmamız, istenilen bilgilere çabuk ulaşabileceğimizden dolayı bu iller bazında araştırma yapmayı tercih etmemizi sağlamıştır.

Soydaş ve ortak tarihi bulunan ama farklı örf ve adetlere sahip olan Afganistan Türkmenleri ve Anadolu Halkının böylesine hızlı ve yoğun olarak karşılaşmaları sonucu çeşitli boyutlarda etkileşimler yaşanmıştır. Şüphesiz ki bu etkileşimlerin en çok görüldüğü alan, aile yapısı, eğitim ve kültürel alanlar olmuştur.

Yerli halk ve Türkmenlerin evlilik yoluyla aile birleşimi, ortak ticaretler vb. durumlar, Türkmenlerin yerleştikleri bölgeler olan ve araştırma sahamızı oluşturan

Tokat'ın Yeşilyurt ilçesi ve Konya'nın Tatlıcak köyünün toplum ve aile yapısında birtakım değişikliklere neden olmuştur.

Ayrıca göçten sonra Türkmenlerin yerleştikleri Yeşilyurt ilçesinde ve Tatlıcak köyünde ekonomik anlamda göçmen Türkmenlerin iş kurarak hem kendilerine hem de yerli halka iş imkânları yaratmaları dolayısıyla toplumsal refah seviyesinin artmasına katkı sağladıkları gözlemlenmektedir. İşsizlik oranının düşmesi ve Türkmenlerin sosyal çevre edinme çabaları sonucu da Türkmenlerle yerli halk arasında güzel komşuluk münasebetleri kurulmuştur.

Göç sonrası söz konusu bölgeler özellikle sosyal yaşam, ekonomi ve aile konusunda ciddi anlamda değişime uğramaya başlamıştır. Ayrıca Türkmenlerin Tokat ve Konya'ya göçlerinden sonra yaşadıkları sorunlar, değişiklikler ve kültürel etkileşimler de çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

2.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yapılan bu araştırma ile Afganistanlı Türkmen göçmenlerin genel olarak yerleştikleri iller olan İstanbul, Tokat, Sivas, Konya, Aydın, Van ve Hatay gibi iller arasından araştırma alanımız olan ve Türkmenlerin yaşadıkları bölgelerden, Tokat'ın Yeşilyurt ilçesi ve Konya'nın Tatlıcak köyünün toplum yapısında; aile, ekonomi ve sosyal yaşam üzerindeki etkileri derinlemesine incelenmiştir.

Ayrıca Türkmenlerin, göçle birlikte yaşamlarında meydana gelen değişimler de aktarılmaya çalışılmıştır. Böylelikle göçün yerleşik bir düzen üzerindeki etkilerinin olumlu, olumsuz yönleri tespit edilmeye ve bunun yanı sıra göç edenlerin de içinden geçtikleri değişim süreci ve karşılaştıkları sorunlar incelenmeye çalışılmıştır.

Bu araştırma yapılırken göçle birlikte gelen Türkmenlerin yerleştikleri bölgelerin ekonomisine, kültürel değerlerine ve aile yapısına ne gibi etkileri olduğu, bu etkilerden yerli halkın ne oranda etkilendiği öğrenilmeye çalışılmıştır. Tezin bir diğer amacı şüphesiz en kolay kaynaşma ve dışlanma alanı olan aile etkilerini araştırmak olmuştur.

Göçmen Türkmenlerle yapılan evlilikler, imzalanan ticaret ortaklıkları, yeni neslin okul arkadaşlıkları olmak üzere toplumdaki birçok değişimin yansıdığı Türkmen aile yapısının bu göçten nasıl etkilendiği, ne ölçüde etkilendiği araştırılmaya çalışılmıştır. Yaşanan göç ile birlikte Türkmenlerin yerleştikleri bölgelerin toplumsal yapısı üzerinde gözle görülür değişimler bölge insanı kadar Türkmenleri de etkilemiştir.

Bu tezle hem yerli halkın hem de Türkmenlerin bu göçten sosyolojik olarak en çok etkilenme alanları olan, ekonomi, aile, ve sosyal yaşamın araştırılması amaçlanmıştır.

Bu araştırma, Tokat ve Konya gibi Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı gibi büyük imparatorlukların eserlerini barındıran tarihi iller ve tarih bilgisi yüksek bir toplumun, yoğun bir göç ile karşılaştığında nasıl bir değişim geçirdiği ve toplumda

yaşanan sorunları ortaya çıkarma açısından önemlidir. Bu araştırma toplumsal yapının değişken yönünü sosyolojik çerçeve içerisinde aktarmaktadır.

Türkmen göçmenlerden önceki Yeşilyurt ve Tatlıcak köyü toplum yapısı ile bu kaynaşma sonrasındaki toplum yapısı ve değişiklikler araştırılması gereken ve üzerinde durulması gereken önemli bir konuyu teşkil etmektedir.

Afganistan'la ilgili, özellikle de 11 Eylül 2001 olaylarından sonra ABD işgali ve bu işgalin Afganistan halkı üzerindeki etkileri, Afganistan'ın jeopolitik konumu, ekonomik alanları, işgal gerekçeleri ve yer altı zenginliklerini konu edinen onlarca çalışma yapılmasına rağmen etnik yapısı ve sosyal toplum özelliklerini konu edinen yeterli çalışmaya rastlamak mümkün değildir.

Afganistan'ın etnik yapısı ve toplumsal münasebetleriyle ilgili bazı çalışmalar yapılmış olsa da bu çalışmalar bağımsız kalamamıştır. Özellikle de Afganistan Türkmenlerini konu edinen her hangi bir akademik çalışma yapılmamıştır. Azınlık olarak görülmüş, eğitimden mahrum bırakılmış veya ülkenin uzak mecralarında yaşamaları nedeniyle Türkmenler, yapılan araştırmalarda çok az yer bulmuştur.

Bu araştırma, Afganistan Türkmenlerinin ülke içerisindeki sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi durumlarını ele alarak özellikle de 1980 yılı itibarıyla Anadolu'ya göç eden Türkmenlerin göç süreçlerini ve göç sonrası değişime uğrayan sosyal yapı, örf, adet ve gelenekleriyle ilgili yapılan kapsamlı ilk akademik çalışma olma özelliğini taşıdığı için önem arz etmektedir.

3.Araştırmanın Genel Yaklaşımı

Bu araştırmayla 1980 sonrası Afganistan'daki savaştan kaçıp Anadolu'ya göç eden ve İstanbul, Tokat, Sivas, Konya, Aydın, Van ve Hatay gibi illere yerleştirilen Afganistanlı göçmen Türkmenlerden Tokat ve Konya'ya yerleşen Türkmenler araştırılmıştır. Araştırma sahası olarak bu illerin seçilmesinin nedeni bu şehirlerdeki Afganistanlı göçmen Türkmenlerin yoğunluğu, bu bölgeye yerleşen Türkmenleri yakından tanıdığımızdan dolayı net bilgilere ulaşma beklentisi ve Türkmenlerin bu şehirlerdeki örgütlülüğüdür.

Araştırma çerçevesinde Yeşilyurt ilçesi ve Tatlıcak Köyüne yerleşen Türkmenlerle derinlemesine mülakatlar yapılmış, kültürel açıdan değişime uğramış Türkmenler üzerinde gözlemler yapılmıştır. Aynı zamanda yerli halkla da hem kendi kültürleri hem de göçmen Türkmenlere bakış açıları ile ilgili uzun görüşmeler yapılmıştır dolayısıyla bu araştırmanın genel evreni yukarıda adı geçen illere yerleşen göçmen Türkmenler olup araştırmanın örneklemini ise Konya ve Tokat'ta yaşayan Afganistanlı göçmen Türkmenlerdir.

Yapılan mülakatlarda, yaş, cinsiyet ve öğrenim durumu dikkate alınarak birçok kesimden katılımcı ile görüşülmüştür. Saha araştırması çoğunluğu yerli halktan oluşan, belediye başkanı, belediye meclis üyesi, muhtar, bölgenin camii imamı ve bölge okullarındaki öğretmenler gibi 15 yetkili isim ve 40 Türkmen göçmen olmak üzere toplamda 55 kişi ile gerçekleştirilmiştir.

Bölgenin yerlisi, aynı zamanda yetkili olan 12 erkek 3 kadın, göçmen Türkmenlerden ise 10 kadın ve 30 erkek ile görüşülmüştür. Türkmen görüşmelerde kadın erkek sayısı arasındaki farkın büyük olmasının nedeni ise Afganistan'da olduğu gibi burada da bayan kesimin yakından tanımadıkları ve mahremiyet ilişkileri olmayan (kendi ailesinden olmayan) biriyle konuşmak istemedikleri veya çekingen davrandıkları içindir.

4.Araştırmanın Yöntemi

Bu tez, nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmada nitel çalışmanın veri toplama araçlarından olan derinlemesine mülakat yöntemi uygulanmıştır. Mülakat çalışmalarında anketin aksine ilave sorular sorulabilmesi ve bütün açıklamaların yapılabilmesi,³ Türkmenler üzerine yaptığımız bu araştırmada mülakatı tercih etmemizi sağlamıştır.

Yine bu araştırmada mülakat yöntemi tercih edilmesinin nedeni göçmen Türkmenlerin sohbet tarzında gerçekleşen mülakatlarda kendilerini daha rahat hissetmeleri ve daha samimi cevaplar vermeleridir. Bu konuda Nitel yöntemlerin, en iyi veri çoğaltıcılar olduğuna değinen Neuman veriler arttığında, olayların anahtar yönlerinin daha net bir şekilde görünmesinin mümkün olduğunun altını çizmiştir.⁴ Yaptığımız bu araştırmada da veriler arttıkça yorumlama imkânı da bir o kadar artmış, bu da araştırmacıya olayları geniş biçimde yorumlama imkânı sunmuştur.

Nitel araştırma yöntemini şöyle açıklayanlar da olmuştur; Nitel araştırma, araştırma sürecinin çeşitli aşamaları arasındaki etkileşimi, esnekliği ve ilişkiyi ön plana çıkarmaktadır. Yine nitel araştırma soruları, nicel araştırma soruları gibi baştan kesin olarak sınırlandırılmaz.

1980 sonrası Türkiye'ye yerleşen Afganistan Türkmenleri üzerine yapmış olduğumuz bu araştırmanın mülakat çalışması esnasında katılımcılara açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Çünkü açık uçlu sorular araştırmacıya, araştırma sorularının daha ayrıntılı hale getirilmesi konusunda önemli bir esneklik sağlamaktadır. Daha önce hiç araştırılmamış ya da incelenmemiş konular için açık uçlu sorularla araştırma sürecine başlamak ve toplanan verilere göre gerek alt araştırma sorularına, gerekse araştırmada kullanılacak diğer yöntem ve tekniklere karar vermek yerinde olacaktır.⁵

³ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara,2013, s.176.

⁴ Neuman, W. Lawrance, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri- Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, (Üçüncü Baskı) (Çev: Sedef Özge), İstanbul: Yayın Odası, 2009, s.15.

⁵ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, a.g.e, s.99.

Afganistan Türkmenlerinin Türkiye'ye göçü ve intibak üzerine yapılan bu araştırmada, istenilen sonuca ulaşılabilmesi için mülakat esnasında göçmen Türkmenlere nicel araştırma soruları olan, daha önceden hazırlamış belirli soruların aksine nitel araştırma soruları olan ayrıntılı sorular sorularak amaçlanan hedefe ulaşılmaya çalışılmıştır.

5.Araştırmanın kapsam ve Sınırlılığı

1979 yılında Afganistan'ın Ruslar tarafından işgal edilip cihat ve direnişin başlamasıyla Afganistan'da hayat yaşanmaz hale gelmiş ve milyonlarca insan ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda mültecilerin çoğunu Afganistan Türkmenleri oluşturmaktadır. Türkmenler önce Pakistan'a oradan da Türkiye'ye sığınmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin yardımıyla iskânlı göçmenler olarak Türkiye'ye getirilen Türkmenler, ülkelerinde yaşadıkları bölgenin iklimi göz önüne alınarak İstanbul, Tokat, Sivas, Konya, Aydın, Van ve Hatay gibi illere yerleştirilmişlerdir.

Araştırmamızın konusunu oluşturan 1980 sonrası Türkiye'ye yerleşen Afganistan Türkmenlerinin yerleştikleri bütün illerdeki faaliyetleri, toplumsal ilişkileri, eğitim durumları ve yaşanan bütün etkileşim alanları ile incelenmesi araştırmanın kapsamını aştığı için araştırma sahası olarak Tokat ve Konya seçilmiştir. Yine araştırmada alansal olarak da seçici davranılarak bazı alanlara öncelik verilmiştir.

Yaptığımız bu araştırmada, yaşanan göçün etkisinin en çok hissedildiği alanlar olan; aile, ekonomi, sosyal yaşam ve eğitimsel başarı ve değişimler üzerinde durulmuştur. Tez, Tokat'ın Yeşilyurt ilçesi ve Konya'nın Tatlıcak köyünde yaşayan yerli halk ve bu bölgelere yerleştirilen göçmen Türkmenlerle sınırlandırılmıştır.

Saha araştırması Haziran 2016 - Aralık 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Göçmen Türkmen görüşmeciler, Tokat'ın Yeşilyurt ilçesinde ve Konya'nın Tatlıcak köyünde yaşayan Türkmenlerle sınırlandırılmıştır. Yerli halktan oluşan yetkili görüşmeciler ise Yeşilyurt ilçe merkezinde ve Konya'nın Tatlıcak köyünde yaşayanlardan oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ OLGUSUNUN KAVRAMSAL VE KURAMSAL AÇIKLAMASI

1.1.Göçün Tanımı ve Sosyolojideki Yeri

Göç, sosyal, kültürel, ekonomik ve dini yönleri çok boyutlu olan sosyolojik bir olgudur. İnsanlık tarihiyle başlayan göç olgusu, farklı şekillerde gerçekleştiği ortam ve nedenler göz önüne alınarak tarif edilmiştir fakat en çok dikkat çeken ise şu tanımdır. Göç değişimlerinden, coğrafi faktörlerden, siyasi, ekonomik ve dini nedenlerden dolayı sürekli gündemde olan bir konudur.

Göç sadece yaşanan fiziksel mekânın değiştirilmesi değil, sosyal yapının bütün unsurlarını da dönüştüren önemli bir sosyal olgudur.⁶ Göçü tetikleyen veya gerçekleşmesinde büyük rol oynayan faktörlerse açlık, işsizlik, geçim sıkıntısı, adaletsizlik ve güvensiz ortamlardır. Sosyolojik anlamda göç ise yaşam bakımından sorunlu olan bir bölgeden, şartların daha iyi olduğu bir bölgeye taşınma anlamına gelmektedir.⁷

Günümüz dünyasında göç olgusunu sadece sosyolojinin bir alt dalı olarak yorumlamak yanlış olur çünkü artık göç, uluslararası ilişkilerden, siyaset bilimine, ekonomiden sosyolojiye, coğrafyadan psikolojiye uzanan çok yönlü bir çalışma alanı haline gelmiştir. Suriye, Irak, Afganistan ve Arap dünyasındaki kargaşalı ortamlar dolayısıyla gerçekleşen göçler bunlara örnek teşkil etmektedir.

Günümüzde öncelikle ABD olmak üzere AB ülkelerinin de bazıları Türkiye'ye yönelik göç dalgasını başlatmak, böylece yapabildikleri kadarıyla göçmenlerle Türk ekonomisine darbe vurmak, Türk toplumunu her yönden etkilemek

⁶ Yusuf Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2016, s.3.

⁷ Mustafa Aydın, *Özel Bir Göç Biçimi Olarak Hicret*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2015, s.103.

ve Türkiye'yi kendi iç işleriyle meşgul etmek amacıyla bilinçli olarak Türkiye'nin bölgesinde kargaşa ve kaos ortamı yaratmaktadırlar.⁸ Daha önce de değinildiği üzere bu durum direkt olarak uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimini ilgilendirmenin yanı sıra sosyolojinin de üzerinde durması gereken en önemli konulardan biridir.

Bütün bu faktörler yan yana gelerek göç artık sadece akademisyenler veya söz konusu alanda çalışma yapanlar değil, sıradan insanların da gündelik hayatında karşılığı olan ve tartışılan bir konu haline gelmiştir. Konu böylesine geniş bir alanı kapsayınca göç uzmanları ve bu konuyu araştıranlar da bu olguya her dönemde taşıdığı özelliklerini de göz önüne alarak farklı şekillerde yaklaşmışlardır. Buna göre 1970 ve 1980'li yıllarda Türkiye'den Avrupa ülkelerine gerçekleşen göçler daha çok aile birleşmesi ve geride kalan aile fertlerinin getirilmesi biçiminde gerçekleştiği için bu göçlere kadınlaşmış göçler denilmiştir.⁹

Göçler İslamiyet'in doğuşundan günümüze kadar süre gelen bir taşınma olan hicret anlamında da gerçekleşmiştir. Dinin daha iyi yayılması, daralmış bir alandan daha iyi bir yere geçme onu daha iyi, daha serbest yaşayabilmek için de yapılmıştır. Hatta bu göçler bir daha geri dönmek için Allah yolunda gerçekleştirilmiştir ki bunun İslam tarihinde birçok örneğine rastlamak mümkündür.¹⁰

Değinildiği üzere göç olgusu çok eski bir geçmişe sahiptir. Göç, insanın yaradılışı ile var olagelen bir olgu olarak insanlık tarihi kadar eskidir. Göç olgusunun üzerinde akademik çalışmaların yoğunlaştığı dönemler ise İngiltere, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Fransa gibi Avrupa Birliği ülkeleri, gelişen nüfuslarına yeni yerleşim yerleri bulmak ve yeni kaynaklara ulaşmak için sömürgeci politikalar başlattıkları dönemlerdir.

Bu dönemlerde bir taraftan milyonlarca Avrupalı emperyalist ve sömürgeci amaçlarla diğer kıtalara dağılırken, diğer taraftan da sömürdükleri ülkelerden

⁸ Burak Çalışkan, *Küresel Bilek Güreşi: Uluslararası Güçlerin Suriye Politikası*, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayınları, İstanbul,2016, s.4.

⁹ Nermin Abadan Unat, *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s.353.

¹⁰ Mustafa Aydın, 2015, (*Özel Bir Göç Biçimi Olarak Hicret*), Sosyoloji Divanı Sosyoloji Dergisi, yıl 3, sayı 6, s.104.

milyonlarca insanı köleleştirerek ömür boyu kendileri adına çalışmaları için Kuzey ve Güney Amerika'ya taşımışlardır.¹¹

Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başladığı 1821-1922 dönemlere müteakip Osmanlı hâkimiyeti altında olan ama başka kışkırtıcı ve baskıcı ülkelerin zulmüne maruz kalan birçok bölge halkı yaşadıkları toprakları terk ederek Anadolu'ya kitlesel ve bireysel olarak göç etmişlerdir.

1979 Rusların Afganistan'ı işgal etmesi, 1980-1988 Irak-İran savaşı, 2001 Amerikan'ın Afganistan'a müdahale ederek işgal etmesi, 2003 Irak'ın ABD tarafından işgali, 2010 yılında patlak veren halk ayaklanmaları (Arap Baharı) vb. olaylar bölgede göçü tetiklemiş, milyonlarca insan ülkelerini terk edip yasal ve yasadışı yollarla bölgedeki komşu ülkelere özellikle de Türkiye'ye sığınmışlardır. Bazıları da Türkiye'yi transit ülke olarak kullanıp buradan Avrupa Birliği ülkelerine geçmek isterken denizlerde boğulmuş, insanlık dramı ve insanlık utancı yaşanmıştır.

Birleşmiş Milletler 2015 göç raporuna göre, dünya genelinde uluslararası göçmen sayısı her geçen gün artmaktadır. 2000 yılında 173 milyon olan göçmen sayısı, 2010'da 222 milyon, 2015'te 244 milyona ulaşmıştır. Uluslararası göç örgütü raporlarına göre, iç göçlerle birlikte günümüzde her yedi kişiden biri göçmen durumundadır.

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 2014 sonu verilerine göre, dünyada zorla yerinden edilmiş insan sayısı 60 milyonu aşmıştır. Bu sayı ikinci dünya savaşından beri en yüksek değeri ifade etmektedir. Bunlardan 19,5 milyonu mülteci, 1,8 milyonu sığınmacı, 38,2 milyonu ise ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerden oluşmaktadır.¹²

Göç olgusunun tanımını yaparak ve göçün sosyolojik olarak değerlendirmesini noktalamadan önce; göçmen, sığınmacı ve mülteci arasındaki farkları ve ilgili uluslararası kanun ve genelgeleri incelemek yararlı olacaktır.

¹¹ Adıgüzel, a.g.e, s.95-96.

¹² Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 2014 yıllık raporu.

Mülteci: Uluslararası alanda mülteci hukukuna ilişkin temel belgeler;1951 tarihli mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin sözleşme ve mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin 1967 protokolü olmakla birlikte, konu, başka uluslararası belgelerde de detaylı olarak ele alınmıştır.

Birleşmiş milletler genel kurulunun 14 Aralık 1950 tarih ve 429 sayılı kararı ile toplanan konferansta kabul edilen ve 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre’de imzalanan 43. Maddeye uygun olarak 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe giren mültecilerin hukuki durumuna dair sözleşmeye göre mülteci kavramı tanımlanmıştır. “İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen bir şahıs” mülteci olarak tanımlanmaktadır.¹³

Göçmen: Mülteci tanımında bulunan nedenlerin dışında, çoğu zaman ekonomik gerekçelerle veya içinde bulunduğu sosyal ortamın hoşnutsuzluğu nedeniyle ülkesini gönüllü olarak terk ederek başka bir ülkeye, yasal veya yasa dışı yollarla giden, orada yaşayan yabancısıdır.

Sığınmacı: sığınmacı kavramı, kendi ülkesini terk ederek üçüncü bir ülkeye gidip orada sığınma talebinde bulunan kişiyi ifade etmektedir.

1.2.Göçün Türleri

Sosyolojik eserlerde özellikle de göç olgusu üzerine yapılan çalışmalarda göçü farklı açılardan ele alarak farklı türlere ayırmaktadırlar. Mesafe, irade ve sosyal sınırlar kavramından hareketle farklı çeşitlere ayıranların yanı sıra, göçleri; amacına, gerçekleştiriliş tarzına, nedenlerine, göçmenlerin özelliklerine, göç edilen mekânın

¹³ Ahmet Koyuncu, *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2014, s.22.

özelliklerine ve daha birçok faktöre göre sınıflandırmak mümkündür.¹⁴ Göçler birçok eserde şu türleriyle ele alınmaktadır:

- 1.Gönüllü göç (Serbest iradeyle gerçekleşen göçler)
- 2.Zorunlu göç (Zorunlu olarak (baskıyla) gerçekleşen göçler)
- 3.Yasal göçler (Kanunlar çerçevesinde gerçekleşen göçler)
- 4.Yasadışı göçler (Kanunsuz göçler)

Göç kararının isteğe bağlı olup olmasını kriter alan ayırında göçler, gönüllü (Yahut serbest) ve mecburi (Zorla gerçekleşen) göçler olarak iki kısımda incelenir. Gönüllü göçlerde; göç edenler veya yer değiştirenlerin kendiliğinden göçe istekli olmaları söz konusudur.

Aile bütünleşmesi veya işgücü amaçlı göçler bu tür göçün en çok bilinen örneklerindedir. Bireyler daha iyi hayat şartları, iş imkânları, mali olanaklar, emniyet, istikrar ve çeşitli sosyal imkânlar elde etmek arzusu ile serbestçe yer değiştirebilirler işte bu tür göçler ve yer değiştirmelere serbest göç adı verilmektedir. Yasal göçler: yasal yollarla vize veya özel izinlerle bir ülkeye göç etmek anlamını taşıırken, yasadışı göçler ise yasadışı dışı yollarla bir ülkeye giriş yapmaktır.¹⁵

Zorunlu göçlerde, göç kararı göç edenin iradesini dikkate almamaktadır. Zorunlu iskân politikaları yahut bir savaş veya doğal afet nedeniyle ortaya çıkan göçler zorunlu veya mecburi göçlerdir. Zorunlu göçlerde, bireyler kendi arzularını dışında çeşitli güçlerin etkisiyle yer değiştirmek mecburiyetinde kalırlar.¹⁶

Bir yerden başka bir yere taşınmak, yer değiştirmek olan göç olgusu insanın yaratılışından günümüze var olan bir faktördür. Fakat ikinci dünya savaşından sonra

¹⁴ Adıgüzel, a.g.e, s.19.

¹⁵ Metin Şafak, *Yasadışı Göç Olgusunda Türkiye: Bir Geçiş Bölgesi Olarak Trakya'nın Analizi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Edirne-2013, s.20-21.

¹⁶ Ensar Göçmez, *Afganistan'dan Gelen Göçmen Özbeklerin Sosyo-Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Hatay İli Ova kent Beldesi Örneği)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Konya, 2008, s.13.

soğuk savaşın başlamasıyla dünya süper güçlerinin ve bölgesel güçlerin, gelişmemiş ülkelerin enerji kaynaklarına göz dikmesiyle meydana gelen zorunlu göçler, sürgünler, köleleştirme politikaları günümüze kadar sosyologların üzerinde en çok durması gereken bir alan olmuştur.

Dünyada yaşanan savaşlar, adaletsiz gelir dağılımı ve insanların daha huzurlu bir yerde yaşama isteği olduğu sürece de göçler, gündemimizdeki yerini korumaya devam edecek, araştırma yapma ve bilgi üretme gerekliliği de hep olacaktır.

Ülke içinde veya uluslararası boyutta göçü etkileyen temel faktörler itme ve çekme faktörleri olarak ikiye ayrılabilir. İtme faktörü göçün kaynak noktası, çekme faktörü ise göçün hedef noktası olan coğrafi kesim ile ilişkilidir. İtme faktörleri insanların yaşadıkları yerlerdeki koşulların katlanılmayacak boyuta varmasıdır. Bu faktörler; işsizlik, düşük ücretler, toprağın verimsizliği, eğitim ve sağlık imkânlarından yoksunluk, kıtlık, savaş şartları, çatışmalar, terör olayları, siyasi baskılar olabilir. Çekme faktörleri ise, yüksek ücretler, ucuz ve verimli topraklar, kariyer olanakları, daha iyi bir sağlık ve eğitim imkânı, bireysel ve toplumsal huzur, can güvenliği olarak özetlenebilir.¹⁷

Göçler hangi kaynak ülkeden hangi hedef ülkeye doğru gerçekleşirse gerçekleşsin kaynak ülkede ciddi bir nitelikli işgücünün yitirilmesine sebep olmaktadır.¹⁸ Çalışmamızın konusu olan Afganistan Türkmenlerinin savaş ve kaos ortamından kaçarak önce komşu ülkeler Pakistan, İran, Suudi Arabistan'a daha sonra 1980 itibariyle da Türkiye'ye sığınma talebinde bulunarak göç etmeleri de Afganistan için ciddi bir iş potansiyeli ve gelir kaynağının kayıp olmasına sebep olmuştur.

Türkmen göçüyle birlikte ülke ekonomisinin temel taşı olan Türkmenler tarafından yetiştirilmekte olan Kara Kuli koyunlarının yetiştirilmesinin büyük ölçüde azalması ve Türkmenlerin sağladığı istihdamın ortadan kalkması Afganistan için büyük kayıp anlamına gelmektedir. Afganistan Türkmenlerinin gerçekleştirdikleri göç ise tamamen zorunlu göç olarak değerlendirilmelidir. Çünkü Afganistan

¹⁷ Adıgüzel, a.g.e, s.18.

¹⁸ Abadan, *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus ötesi Yurttaşlığa*, s.117.

Türkmenlerinin büyük bir kısmı hayvancılık ve hayvansal ticaretle uğraştığı için kırsalda yürütülen savaşlar en çok Türkmenlere zarar vermiştir. Bu nedenlerden dolayı Türkmenler bölgeyi terk etmek zorunda kalmışlardır.

Sonuç olarak göçü, toplumdaki diğer yer değiştirmelerden ayıran başlıca ölçü; göç edenin eski sosyal ve ekonomik ilişkilerini değiştirmesi, yeni yerleşim yerinde yeni sosyal ve ekonomik ilişkiler kurmasıdır. Bu sebeple kısa süreli mevsimlik işlerde çalışmak için veya belli bir mevsim akraba ziyareti yapmak gibi yer değiştirmeler göç olarak sayılamaz. Göç üzerine yapılan araştırma eserlerinde bir yer değiştirmenin göç sayılabilmesi için, sürenin en az bir sene olması gerektiği kabul edilmektedir.

Yürüttüğümüz bu çalışmanın konusu olan göçmen Afganistan Türkmenleri, yukarıdaki tasnifler göz önüne alındığında, daimi ve zorunlu dış göçler gruplarına girmektedir. Genel anlamda göç olgusunun sonuçları, göçmenlerin hedef ülkeye yerleştikten sonra yaşamlarında meydana gelen değişikliklerdir, bunları iki başlık altında değerlendirebiliriz:

1.Maddi sonuçlar:

Göç sonrasında göçmenler güzel çalışma ortamına kavuşmaları dolayısıyla çalışarak elde ettikleri kazanç ve gelire hayatlarında meydana gelen olumlu değişimlerdir.

2.Manevi sonuçlar¹⁹

Göç sonrasında göçmenlerin eğitim alanlarında kendilerine daha iyi yer bularak kendilerini ve yeni nesillerini eğitimsel olarak yetiştirmelerini ifade etmektedir

Araştırmamızda maddi sonuçların da önemli bir yeri olmakla beraber, asıl konumuz, manevi sonuçlar üzerinde yoğunlaşmaktır. Dolayısıyla, göç ve buna bağlı

¹⁹ Muhammed Naim Bariz, *Muhaciret Hay-i Gayr-ı Kanuni Az Afganistan Beyn-i Sal Hay-i 2001, 2016 ve Awakıb-i An*, (2001-2016 Yılları Arası Afganistan'dan Yasadığı Yollarla Çıkışlar ve Göçmenlerin Kötü Akıbeti) İntişarat-ı Meyvend, Kabil, H.1393, s.55.

olarak Afganistan Türkmenlerinin iskân edilmiş oldukları yeni yerleşim yerindeki eğitimsel başarıları ve Türk halkıyla olan toplumsal ilişki ve ailevi münasebetleri konumuzu oluşturmaktadır.

Göç ve iskân sırasında göçmenler genellikle geleneksel dini kurumlarını yeni vatanlarına taşırlar. Göçmenler önceki vatanlarında olduğu gibi dini tutum ve davranışlarını, kültürel özelliklerini basit tarzda yeniden oluşturmaktan ziyade, dini yaşantılarını ve kültür ve geleneklerini göç ettikleri ülkenin sosyal şartlarına uygun hale getirerek devam ettirmeye çalışmaktadır.²⁰

Bu bağlamda araştırmamızın konusu olan 1980 sonrası dönemde Türkiye'ye yerleşen Afganistan Türkmenleri ile ilgili olarak Türkmenlerin yaşamlarında gözlemlediğimiz değişim şu şekildedir; Afganistan Türkmenleri kendi vatanlarında hayat şartları veya yaşadıkları toplumsal çevrenin gerektirdiği birtakım geleneklerini Türkiye'ye yerleştikten sonra bırakmışlar ve Türk Toplumuyla kolayca bütünleşmişlerdir. Bu gelenekler; kız çocuklarına yüksek eğitim aldirmama, erkek çocuklarını da devlet okullarının yerine medreselere gönderme, çok evlilik, kadınların kamu dairelerinde çalışmasına hoş bakmama vb gibi yaşatmakta oldukları bazı geleneklerini göç ettikleri Türkiye'de tamamen bırakmışlar veya değiştirmişlerdir.

1.3.Göç Teorileri

Göç teorilerinin çoğunlukla; göç edilen yerin uzaklığı, göç edilen yerde kalınan süre, göç edilen yerin ekonomik koşulları, göç edilen yerin idari durumu, göç edilen yerdeki akrabalık ilişkileri ve sosyal ağlar, göç edenlerin kişisel özellikleri, göç edenlerin etnik kimlikleri, göç edenlerin cinsiyetleri vb. gibi unsurlardan yola çıkarak hipotezler oluşturdukları, makro, orta ya da mikro bir yaklaşım

---

²⁰ Göçmez, a.g.e, s.20

benimsedikleri görülmektedir.²¹ Ancak William Farr gibi sosyologlar, göçün, hiçbir kesin kanuna bağlı olmaksızın yürüdüğü fikrini savunmaktadır.²²

Günümüz şartlarında özellikle göç veren bölgelerdeki birey ve toplumu göçe zorlayan etkileyici faktörler göz önüne alındığında, göçü teorileştirmek sanıldığı gibi mümkün olmamaktadır. Çünkü birinci ve ikinci dünya savaşları esnasında veya sonrasında ortaya çıkan ekonomik krizlerden dolayı kitlesel veya bireysel olarak yer değiştiren toplum ve bireylerin gerçekleştirdikleri göç üzerine teori yapmak veya fikir yürütmek tek sebepli iken günümüzde gerçekleşen göçün birçok nedeni ve şekli mevcuttur. Günümüzdeki göçün teorileştirilmesini sınırlayan ve zorlaştıran faktörleri ise şöyle sıralayabiliriz:

1. Genel bir göç teorisinin bulunmaması,
2. Göç olgusunun karmaşıklaşması,
3. Göç kavramına farklı anlamlar yüklenmesi.

Göçün tanımında olduğu gibi, göç üzerine yapılan teoriler de bir o kadar çok ve farklıdır. Her araştırmacı göç üzerine yürüttüğü teorisini içinde yaşadığı toplum ve göz önünde bulundurduğu göçmenlerden yola çıkarak ortaya koymuştur. Aslında ilk göç teorisi ekonomik temelli makro düzeydeki klasik göç kuramlarının ilki olarak 1885'te Ravenstein tarafından ortaya atılmıştır.²³

Sosyologlar ve göç uzmanlarınca göç teorileri olarak ortaya konulan teorilere kısaca göz attıktan sonra araştırma konumuz olan İskânlı göçmenler olarak özel kanunlarla 1980 yılında Pakistan'daki mülteci kamplarından alınıp Türkiye'ye getirilen Afganistan Türkmenlerinin bu teorilerden hangisine dâhil olabileceği örnekleriyle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

²¹ Elif İla Özcan, (2015), *(Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme)*, Gazi Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Dergisi, Cilt7, sayı 11, s.187.

²² Süleyman Çağlayan, (2006), *(Göç Kuramları, Göç ve Göçmen ilişkisi)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Güz sayı 17, s.4.

²³ Mahmut Şafak, (2013), *Yasadışı Göç Olgusunda Türkiye: Bir Geçiş Bölgesi Olarak Trakya'nın Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Edirne, s.11.

1.Göçmenler ve Terk Edilen Yer Açısından Göç:

Göçle yeni bir mekâna yerleşen insan, bir taraftan yeni mekâna alışmaya ve bu mekânda kendisine alan açmaya ve yer edinmeye çalışırken diğer taraftan hayatta kalma, yok olmama, sahip olduklarını (Maddi manevi varlıklarını) kaybetmeme çabası içerisine girmektedir.²⁴ 1980 itibarıyla iskanlı göçmenler olarak Türkiye'ye getirilen Afganistan Türkmenleri de Türkiye'ye yerleşip Türk toplumuna entegrasyon sürecinde Afganistan'da olduğu gibi bir taraftan geride bıraktıkları aile yakınlarıyla irtibatlarını koparmazken diğer taraftan Türkiye'de sosyal çevre edinmek ve iş hayatına atılabilmek için çaba sarf etmişlerdir.

2.Yerleşilen Bölgenin Durumunu Değiştirme Açısından Göç:

Göçler, ülke ekonomisinin yanı sıra kentteki ekonomik yaşamı da etkisi boyutuna bağlı bir şekilde etkilemektedir. Göç, işsizliğin artmasına, kamusal harcamaların artmasına, vergi artmasına, kayıt dışılığın artmasına, çalışanların ücretlerinde düşüşe, gayrimenkul fiyatları ile kiralarda artışa ve haksız rekabet koşullarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Böylece hedef bölgede yaşamakta olan insanlar üzerinde derin etkiler bırakmaktadır.

3.Toplumsal Etkileşim Aracı Olarak Göç:

İnsanlar, toplumlar ve ülkeler arasındaki ilişki ve etkileşimin ortaya çıkışında ve gelişiminde göçün ayrı ve önemli bir yeri bulunmaktadır. İnsanın bulunduğu sosyal ve doğal çevreden ayrılarak başka bir mekâna yerleşmesi, ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel açıdan değişmesine de zemin hazırlamakta veya bu değişimi hızlandırmaktadır.

Tüm bu özelliklerinin yanı sıra Toplumsal ve kültürel değişim üzerinden insanlığın gelişimine önemli bir katkı sunan göç, toplumların ve ülkelerin yaşadığı birçok sorunun yayılma ve yaygınlaşma sürecini de hızlandırmış ve derinleştirmiştir. Göç, sosyal ve kültürel alandaki farklılıklar ile ekonomik alandaki menfaat

---

²⁴ Cihan Çetinkaya, (Türkiye'deki Suriyeli Geçici Barınma Merkezlerinin Durumu ve Senaryo Analizleri) Birey ve Toplum Dergisi, 2015, cilt 5, sayı 9, s.15.

çatışmalarının siyasal alana taşınarak, siyasal alanda karmaşık bir mücadele zemini oluşturmuştur.

2010 yılında Arap Baharı adı verilen halk ayaklanmasının Suriye'ye sıçraması, itiraz ve protestolara devletin müdahalesinin kanlı olması sonucunda patlak veren iç savaştan kaçan milyonlarca Suriye vatandaşı komşu ülkelere özellikle de açık kapı politikası uygulayan Türkiye'ye sığınmıştır. Her ne kadar bu konunun ülkede siyasi polemige yol açmaması için sosyal topluma olumsuz etkisi olmamıştır denilse de hem göçmenler hem yerel halk açısından gözlenebilir etkileri olmuştur.

Suriyelilerin az ücreti kabul etmeleri dolayısıyla Türk işçilere olan ilginin azalması, toplumsal suç oranının artması ve toplumsal güvenin azalması, konut ve kiralardaki artışlar, kayıt dışılık vb. toplumsal ve ekonomik etkiler görülmektedir. Diğer taraftan ise çalışmaya ciddi ihtiyaç duyan mültecileri az ücretle fazla çalıştırılarak insan hakları ihlaline imza atanlar da yok değildir.

Bir ülkede isyanın büyümesi ve yıkıcı hal almasında suç sadece devlette aramak da bilimsellikten uzak bir durum olacaktır. Ülkedeki isyanların büyümesinde ülkedeki anlaşmazlıklar ve etnik milliyetçiliğin de rolü büyüktür. Savaştan önceki Suriye toplumunda da etnik milliyetçilik üst safhaya çıkmış böylece insanların bir kısmı devleti savunurken diğer bir kısmı ciddi şekilde karşı çıkmıştır. Bu durum özellikle Suriye Türkmenleriyle Suriye Arapları arasında görülmektedir.²⁵

Savaş halindeki veya savaştan yeni çıkmış olan bütün ülkelerde, sosyal toplum üzerinde savaş ve sosyal tabakalaşmanın bıraktığı derin izleri görmek mümkündür. Hayat gerçeği olarak fikri ayrılık ve etnik milliyetçiliği hat safhada olan ülkelerde sağlıklı ve güvenli bir toplum inşa etmek uzun yıllar alacak ve oldukça zor olan bir durumdur. Suriye'nin Halep kentinden gelip Türkiye'ye sığınan bir Suriyeli Türkmen sığınmacının şu sözleri bu durumu açıklar niteliktedir.

“İnsandan insana değişir ama Suriye'deyken de Suriyeli Arap zenginler fakirlere yardım etmezdi. Mesela Allah korusun Türkiye'nin başına aynı şey gelseydi,

²⁵ Ahmet Koyuncu, *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2014,s.93.

Türkler Suriye'ye kaçsaydı, yardım etmeyi geçin 50 liralık bir şeyi 100 liraya satardı Suriyeli Araplar. Ben savaştan kaçmak için önce Türkiye'deki Suriyelilerden 5-6 kişiyi aradım. Gelme dediler, iş yok dediler, yardımcı olamayız dediler."²⁶

Araştırmamızda genel olarak ele aldığımız Afganistan halkı için de aynı durum söz konusudur. İşgaller nedeniyle tıpkı Suriyeliler gibi dış ülkelere sığınan, oradaki mülteci kamplarında ayrımcılığa maruz kalan, Peştunlar (Afganlar) dışındaki diğer halklar ülkeye döndüklerinde Peştunları adaletsizliğe göz yuman taraf olarak görmüşlerdir. Hatta kendi aralarında onlara hoş bakanları kabul etmeyen ve hazmetmeyen bir toplum olmuştur. Bunun sonucu olarak da Afganistan'da iç savaşlar patlak vererek asla düzelmeyecek ciddi etnik milliyetçilik ve insanların biri birilerine üstünlük iddia ettikleri bir ortam doğmuştur.

Afganistan vatandaşlarına verilen kimliklerde şu ana kadar hangi ırka (Türk soylu olarak Türkmen, Özbek, Kazak; Fars soylu olanlara Hazara, Tacik vs.)'ye mensup olursanız olun kimlik tanımı kısmına Afgan yazılmaktaydı. Yeni düzenleme ve kanunlarla herkesin ait olduğu milliyeti yazılma kararı alınmış olsa da Peştunlar haricindeki diğer milletlerin net sayıları ortaya çıkacağı endişesiyle çoğunluğu Peştunların elinde olan Kabil hükümeti yeni kimlik kartlarının dağıtılmasına pek müsaade etmemektedir. Bu durum Afganistan'da en yüksek seviyede olan etnik milliyetçiliğin bariz göstergesidir.

4.Kurtarıcı veya Huzura Kavuşma Aracı Olarak Göç:

Göçün diğer bütün anlamlarından fazla vurgulanan ve her iki taraf için de geçerli olan bir diğer anlamı da kurtarma eylemi olmasıdır. Tehlikede olduğu düşünülen her şeyi kurtarmak için ilk düşünülen çözümlerden biri göç olmuştur.²⁷

Araştırma konumuz olan Afganistan Türkmenleri göç üzerine yürütülen teorilerden bu teoriye dâhildir. Çünkü Afganistan Türkmenleri için bu göç bir kurtarıcı niteliğindedir. 1979 yılında Rusların Afganistan'ı işgal etmesi ve mücahit

²⁶ Koyuncu, a.g.e, s.95.

²⁷ Erdem Selman Develi, (2017) *(21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomi Politikası)*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi yıl 2017,Cilt,22, s.1347

grupların Ruslara karşı koyması sonucu Afganistan topraklarında özellikle de Türkmenlerin yaşadıkları kırsal alanlarda şiddetli çatışmalar başlamıştır.

Birinci ve ikinci dünya savaşlarında en büyük zarar ve zulmü çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan köylülerin gördüğü gibi Sovyet işgali sırasında da(1979-1989 yıllarında) en büyük zararı Afganistan Türkmenleri görmüştür. Çünkü Türkmenler genellikle hayvancılık, ekim biçim ve hayvansal ticaret işleriyle uğraşıyorlardı. Ruslara karşı direnenler de Rus Ordusuna daha fazla kayıp verdirtmek için kırsalda savaşmayı tercih ettiklerinden dolayı Türkmenler en yoğun çatışmaların tam ortasında kalmışlardır. Böylece Türkmenler malını, mülkünü ve her şeyini bırakarak tek kurtuluşu göç etmekte bulmuşlardır.

Bu dönemde Afganistan'dan kaçan mülteci sayısı 5 milyon olmuştur. Bu 5 milyon mültecinin de üçte ikisi yani 3,5 milyonu Pakistan'a, geri kalan 1,5 milyon mülteci ise İran'a sığınmıştır. Afgan mültecilerin en çok yerleştikleri bölge Afganistan sınırına yakın mesafede bulunan Pakistan'ın Peshawer kenti olmuştur. Burası Afganistan sınırına 30-40 kilometre uzaklıktadır. Burada kurulan kampların her birinde 10,000 insan yaşamaktaydı.²⁸

Kamplar da Afganistan'ın toplumsal yapı ve etnik grupları göz önünde bulundurularak inşa edilmiştir. Örneğin; Peştunlar ayrı kampta, Tacikler ayrı kampta, Türkmenler ayrı kamplarda hayatlarını sürdürüyorlardı. Pakistanlı görevlilerin, kampları bu şekilde inşa etmeleri daha sonraları mülteciler arasında kamplara sağlanan BM yardımlarının dağıtılması konusunda büyük haksızlıklar ve ayrımcılık yapılmasının yolunu açmıştır. Bu ayrımcılığın sebebi Afganistan Peştunları'nın Pakistan'da mültecilerden sorumlu kişilerin tanıdığı veya akrabası olmasıdır.

Pakistan sınırları içerisinde Afganistan sınıra yakın bölgelerden başlayıp içeriye doğru inşa edilen küçük çadır kentler hariç en büyük mülteci kampları şunlardır:

---

²⁸ Esadullah Oğuz, *Hedef Ülke Afganistan*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2001, s.207.

- 1.Munda Kampı
- 2.Kaçagari Kampı
- 3.Sevabi Kampı
- 4.Kamp-1 Çar

Varlıklı ve zengin mülteciler ise Rawalpindi, Peshawar, Lahor ve İslamabat gibi büyük şehirlerde kent merkezlerinde yaşıyorlardı. Buralarda kendilerine ait bakkal, berber, terzi, kasap ve fırın gibi toplumsal ihtiyaçların giderilmesi için dükkân ve iş yerleri açmışlardı. Afganistan'da savaşın başlamasından itibaren haftada 11000 mülteci sınırı geçerek Pakistan'a sığınmıştır.

Mülteciler Afganistan'dan kaçarken Kızıl Ordu kontrolü altındaki asfalt yolları kullanamamıştır. Bu yüzden yolculuk çok uzun sürmüştür. Mülteciler yaklaşık 1000 kilometre yaya yol kat etmek zorunda kalmıştır. Pakistan'ın Bazı bölgelerinde mülteci sayısı yerli halkı aşmıştır. Örneğin: Peshawar'ın 125 km doğusunda bulunan Parihinar Bölgesinde 300,000 Afgan mültecisine karşılık 270,000 yerli halk bulunmaktadır.²⁹

Pakistan İslam cumhuriyet'inin 3,5 milyonluk Afgan mültecinin yükünü tek başına taşıması mümkün olmamıştır. Pakistan bu yükü ancak Avrupa Birliği'nin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin insani yardım adı altında yaptıkları yardımlarla taşımıştır. BM mültecilerin giderlerinin temini için Pakistan devletine yıllık 7,5 milyon dolar ödeme yapmıştır.³⁰

Pakistanlı mültecilerden sorumlu görevliler, bu meblağdan ne kadar arttı veya ne kadar eksik geldi hiçbir şekilde BM'ye rapor etmemişlerdir. Bu da beraberinde görevlilerin keyfi davranışlarını ve yardımların boş yere çürütülmesini ve israf

²⁹ Esadullah Oğuz, *Hedef Ülke Afganistan*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2001, s.46.

(2001 sonrası Afganistan'da bin başı rütbesiyle Alman Ordusuna danışmanlık yapan, Türkmen araştırmacı yazar Esadullah Oğuz bu kitabını bölgedeki BM yetkilileriyle görüşmeler yaparak Türkmenlerin kaldığı kamplardaki gözlemleriyle kaleme almıştır.)

³⁰ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Pakistan'ın Başkenti İslamabat Ofisi, aylık raporu, 03, 1981.

edilmesini getirmiştir. BM'nin resmi raporlarına veya verilen röportajlara bakıldığında bu durumlar net olarak ortaya çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler Yüksek Komitesi'nin (UNHCR) Pakistan temsilcisi Mervyn Powel 1985 yılında verdiği bir demeçte Pakistan makamlarının mülteciler konusundaki takındığı olumsuz ve insafsız tavırlarını eleştirerek şöyle demiştir. *“Biz mültecileri idare etmek için Pakistan devletine yılda 7,5 milyon dolar ödeme yapıyoruz. Ama Pakistan makamları bir kere bile olsun zahmet edip bu işte kaç kişinin çalıştığını, ne kadar mülteci geldiğini, Pakistan'da toplamda kaç mülteci olduğunu söylemiyorlar. Takdir edersiniz ki bütün Afgan mültecilerinin ihtiyaçlarını karşılamamız mümkün değil, olanaklarımız sınırlı, yardım etmekte olan ülkeler de artık bağış yapmak istemiyorlar. Pakistan makamları da bizim düzenlediğimiz programları doğru dürüst yürütüyorlar. Mesela; geçen yıl programı doğru ve tam olarak yerine getirmediği için Peşavar bölgesinde yaşayan mülteciler için ayırdığımız bütçenin %11 bile harcanmamış. Bu durum Beluçistan bölgesinde daha da vahim. Burada mülteciler için öngörülen buğdayın %50 si dağıtılmamış. Buğdayların bir kısmı da uzun süre depolarda bekletildiği için çürümüş. Biz ise bütün bunların parasını öduyoruz. Pakistan makamlarının vurdumduymazlığı ve insan anlayışı doğrusu bizi çıldırtıyor. Pakistan bu tutumunu bir daha gözden geçirmeli.”³¹*

Afganistanlı mültecilerin sorunları sadece Pakistanlı memurların keyfi tutum ve davranışlarıyla da sınırlı değildir. Sosyal toplumu derinden etkileyecek davranışlar da sergilemişlerdir. Urduca da “Raşa” denilen gıda yardımı paylaşılması sırasında ne yazık ki Pakistanlı görevlilerin bilinçli uyguladığı haksızlıklar ve düzensizlikler görülmüştür. Yardımları dağıtan görevlilerin çoğu Patan (Peştun) asıllıdır. Görevliler, dağıtım sırasında mülteciler arasında kendi soydaşları Afganistanlı patanlara (Afganistan Peştunlarına) öncelik vermişlerdir.

Örneğin; beş kişilik bir patan ailesine sekiz kişilik Raşa verilirken, sekiz kişilik bir Türk ailesine (Türkmen veya Özbek aileye) dört kişilik gıda yardımı

³¹ Birleşmiş Milletler (BM) Pakistan Temsilciliğinin yıllık Raporunun ilgili broşürü, Sayı 5. 24, 05,1985.

verilmiştir. İtiraz eden olursa, o da verilmemiştir. Bu tür haksızlar karşısında mültecilerin şikâyet edebilecekleri hiçbir makam yoktur. Haksızlığı Pakistanlılar yaptıkları için hükümete yapılan başvuru ve bütün şikâyetler cevapsız bırakılmıştır. Bu tür şikâyetler mültecilerin başına ek sorunlar oluşturmuştur. Mesela şikâyetçi olan ailenin Raşası tamamen kesilmiş ve mültecilik statüsü de sona erdirilmiştir.³² Mülteci kampındaki mültecilik statüsü sona eren bir aile net olarak ölüme terk edilmiş demektir.

Mültecilerin sorun ve sıkıntıları sadece gıda yardımıyla sınırlı değildir. En büyük sorun içme suyu sıkıntısıdır. Kamplarda açılan çeşmeler yeterli değildir. Su getirmekle görevli tanker şoförleri günlerce görevlerinin başına gelmemiştir. Susuzlukla mücadele eden Afganistanlı mülteciler 4-5 km yoldan içme suyu getirmek zorunda kalmışlardır. Günlerce aradan sonra kampa uğrayan görevliler getirdikleri yetersiz suyu mülteciler arasında daha önceki gıda yardımı dağıtım esnasında olduğu gibi ayırım yaparak dağıtmışlardır.

Tankerlerle getirilen su kişi başına 20 litre düşecek miktardadır. Bu suyun içme, pişirme ve yıkanmaları için yetmesi gerekmektedir. Sağlıklı bir hayat sürdürebilmek için bu miktarın yetmesi mümkün değildir. Su sıkıntısı çeken Afgan mülteciler arasında kolera, tüberküloz, tifüs ve benzeri bulaşıcı hastalıklar yayılmaya başlamıştır. Daha sonraları da Afganistan Peştunları'nın kamplarına musluklar kurulurken Afganistan Türkleri (Türkmenler ve Özbekler) içme suyu temin etmeleri için 30-40 metre derinliğinde kuyular kazmak zorunda kalmışlardır.³³

Yardımların aynı mültecilik statüsüne sahip Afganistanlı mülteciler arasında ayırım yaparak dağıtılması ve Türklere yapılan bu haksızlıklara peştunların göz yumması Afganistan Türkmenlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum doğal olarak Türklerin Peştunları sevmemesine ve onlara karşı kin beslemesine sebep olmuştur. Bu durum savaş bittikten sonra ülkelerine dönen Afganistan vatandaşlarını, sosyal toplum ilişkisi tamamen bozuk ve her an biri birine düşmeye hazır bir toplum

---

³² Oğuz, a.g.e, s.209.

³³ Oğuz a.g.e, s.210.

haline getirmiştir. Rus işgali bittikten sonra yaklaşık otuz sene sürecek olan iç savaş bunun en canlı örneğidir.

Afganistan topraklarında Rus işgali ve direniş tüm hızıyla sürerken ve Pakistan'da mülteci kamplarında Türkmenlere yapılan haksızlıkların hat safhaya çıktığı bir dönemde 1980'nin sonuna doğru Türkiye Cumhuriyetinin 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren Pakistan'ı ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanı'nın ziyareti esnasında Afganistan Türkmenlerinin temsilcisi Abdül Kerim Mahdum, Türk heyetinin yanına giderek Cumhurbaşkanı'na Afganistan Türkmenlerinin durumlarının çok zor olduğunu anlatmış ve Cumhurbaşkanı'ndan Türkmenlerin kaldığı kampları ziyaret etmesini rica etmiştir.³⁴ Kampları kısa bir ziyaret eden Kenan Evren yapılan haksızlara bizzat şahit olmuş, böylece Afgan Türkmenlerinin Türkiye'ye sığınma talebini içeren dilekçeyi imzalamış ve Türkmenler Türkiye'ye kabul edilmiştir.³⁵

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz, Afganistan Türkmenlerinin Türkiye Cumhuriyeti'ne göçleri ve buraya yerleşmeleri tamamen bir kurtarıcı veya huzura kavuşma aracı olmuştur. Çünkü Afganistan Türkmenleri hem Afganistan'da Rus ve mücahitler arasındaki savaş ortamında mahsur kalmaları hem de sığındıkları Pakistan'da uğradıkları haksızlıklar nedeniyle bir kurtarıcı bekleyişi içerisine girmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 1980'de Pakistan'ı ziyaretiyle de bekledikleri kurtuluş gerçeklemiştir. Böylece Türkmenlerin iskânlı göçmenler olarak Türkiye'ye getirilişi resmen başlamıştır.

---

³⁴ Osman Mahdum, *Hasır İzi Afganistan'dan Anadolu'ya Son Göçün Hikâyesi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s.101.

³⁵ *Afganistan Türklerinin Türkiye'ye göçü*, Ankara (A.A), yayın tarihi, 15.08.2011, İnternet erişimi: <http://t24.com.tr/haber/afgan-turklerinin-turkiyeye-gocu-ankara-aa,162444>

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN VE TÜRKİYE BAĞLAMINDA GÖÇ OLGUSUNA GENEL BİR BAKIŞ

2.1.Afganistan'ın Tarihsel Geçmişi ve Göç

Afganistan, Orta Asya'nın güneyinde bir kara ülkesidir. Yüzölçümü 653.000 kilometrekaredir. Kuzeydoğu ucunda ülkeyi Çin Halk Cumhuriyeti ile birleştiren 240 kilometrelik ince Vahan koridoruyla birlikte, doğu-batı yönünde yaklaşık 1.280 kilometre, kuzey-güney yönünde yaklaşık 970 kilometre uzunluğundadır. Doğuda ve güneyde Pakistan sınırı 1.810 kilometre, batıda İran sınırı 816 kilometre, kuzeyde de Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan cumhuriyetleriyle sınırı 1680 kilometredir. Cemma ve Keşmir'in Pakistan'ın hak iddia ettiği kesiminden 320 kilometrelik bir sınırla ayrılır. Çin Halk Cumhuriyeti ile sınırı 80 kilometredir. Denize kıyısı olmayan bir ülkedir ve ülkeye en yakın deniz 480 kilometre güneyindeki Umman Denizi'dir.³⁶

Afganistan İslam Cumhuriyeti hem bulunduğu jeo-stratejik konumu hem de yeraltı zenginliklerinden dolayı tarihi boyunca dünyanın birçok ülkesi tarafından işgal edilmiştir. Bolşevik Rusya ile İngiltere arasında "Büyük Oyun" diye adlandırılan çekişme devam ederken, Emanullah Han 1901 yılında tahta geçmiş ve Afganistan kralı olmuştur. Emanullah Han, Hindistan'daki İngiliz valiye bir mektup göndererek Afganistan'ın bağımsız bir devlet olduğunu ve İngiltere ile iyi ilişkiler kurmak istediğini iletmiştir. Kayınpederi Mahmud Beg Tarzi'nin yardımı ile Afgan Devleti'nin iç teşkilatını yeniden düzenleyen Emanullah Han, Afganistan'ın istiklalinin tanınması çalışmalarına girişmiştir.

---

³⁶ Gulam Mohammad Gubar, *Coğrafya-i Tarikhi Afganistan*, (Afganistan'ın Tarihi ve Doğal Coğrafyası) İntişarat-i Devlet, Kabil, H.1388, s. 32.

Mahmud Beg Tarzi, Afganistan'ı tanıtmak için Mahmud Veli Han başkanlığında bir heyeti Rusya ve Avrupa ülkelerine göndermekle işe başlamıştır. Emanullah Han'ın bu bağımsız siyaseti ve bilhassa Sovyet rejimi ile münasebetlerini geliştirmeye çalışması, İngilizlerle arasının açılmasına sebep olmuştur. Emanullah Han İngiltere'ye savaş açmış ve İngilizlerle yapılan savaş bir ay sürmüştür (3 Mayıs-3 Haziran 1919). Emanullah Han döneminde üçüncü Afgan-İngiliz savaşı yapılmış bütün savaşları kaybeden İngilizler sonunda, yapılan Revalpindi Antlaşması ile 8 Ağustos 1919 tarihinde Afganistan'ın bağımsızlığını tanımışlardır.³⁷

Afganistan, bölgesindeki İngiliz yanlısı devletçiklerle baş edebilmek için yeni müttefikler arayışına girmiştir. Bu bağlamda Afganistan ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti arasında 1 Mart 1921 tarihinde Türk-Afgan Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın omurgası şu maddelerden oluşmuştur.

- 1.Afganistan'ın bağımsızlığı TBMM tarafından tanınacaktır.
- 2.Afganistan Türk Devleti'nin varlığını ve bağımsızlığını resmi olarak kabul edecektir.
- 3.Ülkelerden biri herhangi bir saldırıya uğrarsa diğer taraf kendine saldırılmış olarak kabul edecek ve diğer tarafa gerekli yardım ve desteği sağlayacaktır.
- 4.Ülkelerin arasındaki bağları daha kuvvetli bir hale getirmek amacı ile Türkiye, Afganistan'a subay ve öğretmen gönderecektir.

İktisat Bakanı Yusuf Kemal Tengirşek, Eğitim Bakanı Dr. Rıza Nur, Afganistan temsilcisi General Mehmet Veli Han'ın imzaladığı bu antlaşma ile Türkiye'den uzman öğretmen ve subay gönderme taahhüdü alınarak, bu iki Müslüman devlet birbirlerini resmen tanımıştır.³⁸ Emanullah Han, Afganistan'ın eğitim ve modernleşme çalışmalarına katkı ve destek sağlamak için diğer ülkelerdeki

³⁷ Mir Gulam Mohammad, *Afganistan Dar Mesir-i Tarih* (Tarih Yolunda Afganistan) İntişarat-ı Meywend, Kabil, s. 115.

³⁸ Turan Can, *(Tarihten Gelen Dostluk, Türkiye- Afganistan ilişkileri)* TİKA Araştırmaları Dergisi, Sayı 7,yıl 3,2015,Türkiye Kabil Büyükelçiliği, s.57-59.

yenilikleri yerinde görmek ve yetişmiş eleman temini amacıyla 1928 yılının ortalarında bir yurtdışı gezisine çıkmıştır.

Gazi Emanullah Han eğitim seferberliği adı altında yaptığı bu yurtdışı ziyareti kapsamında 1928 yılı mayıs ayı sonlarında Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ne yapılan ilk devlet ziyareti olması sebebiyle Türkiye Cumhuriyeti için bu tarihi gezi büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple geziye çok önem verilmiş, Emanullah Han'a dostluk gösterilmiş, Milli Müdafaa ve Dışişleri Bakanlığı tarafından ayrıntılı bir gezi programı hazırlanmıştır. Bu gezi iki ülke ilişkilerine hem o dönemde hem de sonraki dönemlerden günümüze kadar uzanan olumlu katkılar yapmıştır.

20 Mayıs 1928 tarihli Vakit ve diğer Türk gazeteleri Emanullah Han'ın İstanbul'a gelişini şöyle aktarmıştır:

*“Kardeş Afganistan hükümdarı dün şehrimize geldiler. Ve İstanbul halkı tarafından tezahüratla karşılandılar. Emanullah Han Hazretleri ‘Türkler, siz bizim gözbebeğimizsiniz. Burada kardeş bir milletin içinde bulunduğumdan dolayı çok memnunum. Sizleri hürmet ve muhabbetle selamlıyorum. Afganistanlılar sizin kardeşlerinizdir. Bütün milletim tarafından sizlere selamlar söylüyorum” buyurdular.*³⁹Kurtuluş savaşından yeni çıkmış, kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti için o dönemde böyle kral düzeyinde ziyaretin gerçekleşmesi ve dostluk anlaşmasının imzalanması büyük önem taşımaktaydı.

Türkiye Cumhuriyeti Yunanistan'dan, Fransa'ya, İngiltere'nden, Almanya'ya, Ermenistan'dan İtalya'ya bütün bu devletlerle savaşmış ve hatta toprakları parçalanmaya çalışılmıştır. Onun için Müslüman bir ülke ve dahası Orta Asya'da bulunduğu konumu itibarıyla büyük öneme sahip olan Afganistan'ın dostluk elini uzatması, Türkiye'yi resmen tanıması hem toplumsal hem de devletlerarası münasebetler açısından büyük önem arz etmektedir.

³⁹ Vakit Gazetesi, 20 Mayıs 1928; Anadolu Gazetesi, 20 Mayıs 1928; Hizmet Gazetesi, 20 Mayıs 1928.

Milliyet Gazetesi, 20 Mayıs 1928, s.10.

Hem ziyaretin zamanlaması ve hem o dönemde bu mevkiye bir yetkilinin ziyarette bulunmasının ehemmiyetini bilen Türkiye bu ziyarete büyük önem vermiştir. Bunun için de 30 Nisan 1928 tarihinde Rusya yolu ile Kabil'den İstanbul'a gelecek olan Kral ve eşi Kraliçe'ye yolculuğunda eşlik etmek üzere birinci mihmandar olarak ordu komutanlarından Fahrettin Altay görevlendirilmiştir. Fahrettin Altay Atatürk'ün ve İsmet Paşa'nın yakınında görev almış komutanlardan biridir ve İzmir'in kurtuluşunda, Süvari Tümenine komutan olmasıyla tanınmıştır.⁴⁰

Afganistan-Türkiye dostluğu sadece o tarihte imzalanan anlaşmayla kalmamış, yakın tarihte 1979 yılı Sovyetler Birliği işgali sonrasında Türkiye'ye sığınan binlerce Afganistan vatandaşına özellikle de kendileriyle Afganistan kurulmadan önce de ilişkileri olan Afganistan Türkmenlerine, Türkiye'ye yerleşmeleri için iskân yasası ve yeni düzenlemeler yaparak kapılarını açmıştır.

Günümüzde de özellikle 2001, 11 Eylül olayları sonrasında Afganistan topraklarının bir kez daha Amerikan Ordusu tarafından işgale uğraması sonucunda Türkiye Cumhuriyeti kamu ve sivil toplum kuruluşlarıyla Afgan halkının yanında olmuş askeri, sosyal kalkınma, eğitim, sağlık sektörü gibi birçok alanda çalışmalar yapmıştır.

1 Mart 2014'te Türk- Afgan dostluk günü münasebetiyle Ankara'da toplanan her iki devlet üst düzey yetkililerinin hazır bulunduğu toplantıda konuşan, dönemin maliye bakanı Mehmet Şimşek "Türkiye Cumhuriyeti Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) aracılığıyla şu ana kadar Afganistan'a sağlık, eğitim ve sosyal yardımlar olmak üzere yaklaşık 300 milyon dolar yardım etmiştir. Bu dostluk, kardeşlik ve karşılıklı işbirliğimiz devam edecektir." demiştir.⁴¹

Afganistan'a yapılan uluslararası yardımlardan üzerlerine düşen payı alamayan Afganistan Türkmenleri, TİKA aracılığıyla hem Türkiye'nin kendi

⁴⁰ İsmail Akbaş, (*Afgan kralı Emanullah Han'ın Türkiye Gezisi*), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü Dergisi, sayı 17, s. 314.

⁴¹ TİKA, (*Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı*), Kuzey Afganistan Mezar-i Şerif 2015 Faaliyet raporu, internet erişimi, <http://www.tika.gov.tr>

yardımlarından hem de dünyanın yapmış olduğu kalkınma yardımlarından bölgesel olarak pay alabilmişlerdir.

2001 ABD işgali sonrasında Afganistan'ın yeniden inşası için yapılan kalkınma, sağlık, altyapı, barınma, eğitim yardımları, cihat döneminde Ruslara karşı savaşıyan yerel komutanlar ve tabiri caizse mafya babaları aracılığıyla dağıtılmıştır. Yardım kuruluşları karargâh ve merkez olarak söz konusu komutanların evlerini yüksek bir meblağla kiralamıştır. Bu da beraberinde komutan ve akrabaları doymadan yardımların başka insanlara gitmeyeceği anlamına geliyordu.⁴²

Afganistan'da yardımların bu şekilde milliyetçi yerel güçler aracılığıyla yapıldığı için Kuzey Afganistan'ın uzak mecralarında yaşayan Türkmenler bu yardımlardan pay alamamıştır. Ancak 20 Haziran 2002 tarihinde ⁴³Afganistan'da faaliyet gösteren İSAF'ın komutası Türkiye'ye verilince Türkiye'nin genel faaliyetleri sırasında kuzey Afganistan'daki Türkmen bölgeleri de yapılan sağlık, eğitim, kalkınma ve altyapı gibi uluslararası yardımlardan nasiplenmiştir.

2.1.1.Afganistan'ın Etnik Yapısı

Etnik yapısı büyük çeşitlilik gösteren Afganistan'ı çoğunlukla Peştunlar Tacikler, Türkmenler, Özbekler, Hazaralar Beluçlar, Peşeyiler, Nurustaniler oluşturmakta ve ülkede otuzdan fazla farklı dil ve lehçe konuşulmaktadır. Afganistan halkının %98'i Müslüman'dır ve toplum içerisinde az sayıda Hindu yaşamaktadır. Dini tatiller olarak, ay takvimine göre bağımsızlık günü, yeni yıl (Nevruz) gibi diğer tatiller kutlanmaktadır. Tatillerde genellikle halk, dost ve akrabalarının ziyaretine giderler, yemekler hazırlarlar ve özel dini aktivitelerini yerine getirirler. Afganistan'ın ulusal sporları oğlak oyunu, uçuşturma yarışması, güreş, okçuluk ve at yarışıdır.

Afganistan'ın nüfusu, iç ve dış savaşımlardan ötürü tam olarak sayılamamıştır. Uluslararası yardım kuruluşlarının desteğiyle Afganistan'da baş sayımı yapan yerli

⁴² Esadullah Oğuz, *Ülkem ve Ben*, Truva Yayınları, İstanbul,2017, s.71-72.

⁴³ Önder Kara, *Sovyet işgalindeki Afganistan'dan Türkiye komutasındaki İSAF'a*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Anabilim Dalı, Trabzon-2014, s.131.

araştırmacılar da bağımsız hareket etmemişlerdir. Durum böyle olunca da çeşitli kaynaklarda farklı rakamlar verilmektedir. Bu rakamlara göre ülkenin % 35'i Peştunlar, % 35'i Tacikler ve Hazaralar, ve geri kalan % 30'nü de Türkler, (Türkmenler ve Özbekler) diğer azınlıklar oluşturmaktadır.⁴⁴

Afganistan'ın bilgi broşürünün 2002 yılında yayınlanan basımında 27 milyon nüfus kaydetmiştir. Ülke içinde yaşanan savaşlar neticesinde yaklaşık bir milyon insan hayatını kaybetmiştir.⁴⁵ Yedi milyondan fazla insan da komşu ülkelerde ve dünyanın diğer ülkelerinde sığınmacı olarak yaşamaktadır. Erkeklerin sayısı kadınlara oranla daha fazla gösterilmektedir. Afganistan'daki doğum oranı %4, bebek ölüm oranı %1,8 ve yetişkin ölüm oranı da % 15 olarak kayıt edilmiştir.⁴⁶

Ülkede kilometreye 27 kişi düşmektedir. Nüfusun % 18'i kentlerde, % 82'si kırsal alanda yaşamaktadır. Kırsal alanda yaşayanların çoğunu da hayvancılık ve hayvan ticaretiyle uğraştıkları için Afganistan Türkmenleri oluşturmaktadır. Bu nedenle iç savaşlar ve Rus işgali sırasında savaşların kırsalda gerçekleştiği için en çok zararı Türkmenler görmüştür. 1997 yılında Afganistan'ın nüfus artış hızı % 5,2 oranında tahmin edilmiştir. Afganistan'da ortalama insan ömrü yaklaşık 47 yaş olarak kaydedilmiştir.

2.1.2.Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı İşgal Hazırlığı

Dünya tarihi boyunca bütün işgal edilen ve sömürülen ülkelerde şunlara şahit olunmaktadır; işgalci güçler işgal edecekleri toprakları on yıllar öncesinden toplumsal yapı, fikir ve bakış açısı, dini inanç ve benzeri konularda görüş ayrılığına düşürdükten sonra işgal politikalarını uygulamaya koymuşlardır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Irak'ı işgal etmeden önce böl- parçala- yönet politikası çerçevesinde ilk adım olarak Kuzey Irak Bölgesel Kürdistan'ının temelini atarak

⁴⁴ Muhammed Zahir Rauf, *2001 Sonrası ABD'nin Afganistan'da Sosyal ve Siyasi Hayata Etkileri*, yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara,2016, s.14-15.

⁴⁵ Ömer Ersoy, *Büyük Oyunda Kapanmayan Perde Afganistan*, Gece Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015, s.73.

⁴⁶ *Save The Children (Afganistan'da faaliyet gösteren ABD'nin Çocuk Koruma Para Fonu)*'nun yıllık Raporu,05. 2007.

bölgede Irak merkez hükümetine karşı kışkırtılması kolay bir sosyal toplum inşa etmiştir.

Nüfus olarak çoğunlukla Müslüman Sünni ve Şiilerden oluşan Irak'a karşı, dini kökenlerinin ateşperest olduğuna inanılan Kürtleri petrol kuyuları gelirlerinin eşit dağıtılması, artık Irak rejiminin ırkçı uygulamalarından kurtulma zamanı gelmiştir tezini de ortaya atmak suretiyle kışkırtarak Irak topraklarını ikiye bölmüş, böylece ciddi bir direnişle karşılaşmadan işgal etmiştir.

İngilizler ve Fransızlar da Afrika ülkeleri, Libya ve benzeri Arap ülkelerini rahatça sömürebilmek ve işgal edebilmek için kendilerine karşı koyabileceğini düşündükleri bölge liderlerini, muhalif grupları destekleyerek ortadan kaldırmış ve işgal etmiştir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) de sömürüp işgal ettiği topraklarda Batılı politikanın bir benzerini uygulamıştır. 6 Mayıs 1919 tarihinde İngiliz-Afgan savaşında, İngilizler Afgan Ordusu karşısında yenilgiye uğrayınca İngilizlerin ezeli rakibi olan ve hep böyle bir anı bekleyen Ruslar Afganistan'a ilgi duymaya başlamıştır.⁴⁷

Bölgede bir daha İngiliz ve ABD hâkimiyetini istemeyen Ruslar 1948 yılından itibaren Afganistan'ı işgal işlemlerine başlamış, ülkedeki komünist partileri destekleyerek önce muhafazakâr ve komünistler olarak iki tabakaya ayrılmış bir toplum inşa etmişler daha sonra ekonomik ve eğitim yardımlarıyla işgal zeminini hazırladıktan sonra 1979 yılında işgal etmişlerdir.

1973 yılında Serdar Muhammed Davut sol gruplar ve komünist felsefeyi savunan subayların da desteğiyle kendi amcaoğlu, kırk yıldan beri Afganistan kralı olan Muhammed Zahir Şah'ı beyaz bir darbeye (Kan dökmeden yönetimden uzaklaştırmak) göz tedavisi için İtalya'ya gittiği sırada iktidardan uzaklaştırmıştır. Yerine geçer geçmez de Afganistan'da kraliyete son verip cumhuriyet sistemi ilan

---

⁴⁷ Kubilayhan Erman, *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali (Etkiler Ve Sonuçları)*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Ana Bilim Dalı, Ankara,2013, s.26.

etmiştir. Böylece Davut Han Afganistan'ın hem başbakanı hem de cumhurbaşkanı olmuştur.⁴⁸

Serdar Muhammed Davut iş başına gelirken ciddi destek aldığı komünist yanlısı subaylara ilan ettiği kabinesinde çok önemli mevkiler vermiş ve böylece ilk defa Sovyet danışmanlarının ve Rus desteğinin ülkeye girmesini sağlamıştır. Afganistan halkı bir şeylerin olacağını sezdiği ve işgal ayak seslerinin duyulduğu ilk yıllarda Rus danışmanlarının ilk icraatı olarak Afgan Sosyal toplumunu Ruslar, Şah ve saltanat çevreleri ve Rusların bir başka uzantısı olan yerli komünistler olmak üzere üç gruba ayırmışlardır.

Önce fikri ve ideolojik işgallerini gerçekleştirme yollarını arayan Ruslar, Afganistan hükümetiyle 1960 yılında kültür anlaşması imzalamış, bu anlaşmayla Afgan öğrencilerinin öğrenim görmek için Sovyet Rusya'ya gitmesi, üniversitelerde görevli profesörlerin karşılıklı olarak ülkelerde ders ve konferanslar vermesi kararlaştırılmıştır. Sovyet profesörler bu fırsatı mümkün olduğu kadar Marksizm'i anlatmak için kullanmışlardır.

1960'dan sonra Sovyet eğiticiler askeri akademilerde görev yapmak için Afganistan'ın Başkenti Kabil'e gelmişlerdir. Aynı yıl Afganistan, Ruslar açısından çok büyük öneme sahip olan Çekoslovakya ile silah tamiri ve ağır silahların bakımı için bir iş birliği anlaşması imzalamıştır. Afganistanlı harp akademisi öğrencileri eğitim için Çekoslovakya'ya gitmeye başlarken, aynı zamanda Çek eğiticiler de başkent Kabil'e gelmeye başlamıştır.⁴⁹

Bütün bu gelişmeler olurken Afganistan liderleri özellikle de çok gururuyla tanınan başbakan ve cumhurbaşkanı Serdar Muhammed Davut Han olmak üzere Sovyetlerin diğer Asya toplumlarında olduğu gibi Afgan toplumunda kolayca Marksizm ve diğer düşüncelerini yayamayacakları inancındadırlar. Sovyetler ise

⁴⁸ Abdul Hamit Mubariz, *Hakayık ve Tahlil wakayı-i Siyasi Afganistan a sukut-i Saltanat ta zuhur-i Taliban*, (Kraliyetin Devrilmesinden Taliban'ın Ortaya Çıkışına Kadar Afganistan'ın Siyasi Olaylarının Tahlili), Hamid Noor Yayın Merkezi, Kabil, 1997, s.16-17.

⁴⁹ Murat Büyükbaş, *Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da oluşturulan yeni yönetim yapısı*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta,2006, s.39.

komünizmin Afganistan’da yayılması hususunda aynı fikre sahip değillerdir. Afganistan Toplumuna yapacakları ekonomik yardımların ve geliştirecekleri kültürel ilişkilerin sonunda kominizim için uygun bir ortamı kolayca yaratabileceklerine inanmışlardır. Sovyetlerin çok dikkatli ve planlı bir şekilde yürüttükleri Marksist propaganda çok geçmeden neticelerini vermeye başlamıştır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) cumhurbaşkanı Hruşçev ve Afganistan başbakanı Serdar Muhammed Davut Han’ın Afgan subaylarının Sovyetler Birliğinde eğitilmesi konusunda vardıkları anlaşma,⁵⁰ sayesinde eğitim için Sovyetler ve Çekoslovakya’ya gönderilen Afgan subaylarının neredeyse tamamı beyinleri komünist propagandayla yıkanmış olarak Afganistan’da düzeni değiştirmek azmiyle geri dönmüşlerdir. Zaten yapı olarak kraliyete ve kraliyet ailesine karşı olan bu subaylar daha sonra Davut Han aleyhinde uygulanacak olan kanlı ihtilallerde kilit rol oynamışlardır.

Afgan toplumu ideoloji ve dini inançlar açısından fırkalara ayrıldıktan sonra aralarındaki fikir ayrılığı yüzünden biri birileri üzerinde hiçbir zaman iyileşmeyecek yaralar bırakmışlardır. 1973 yılında başkan olduktan kısa süre sonra Rus danışman ve ajanlarını kırmızı çiçeklerle karşılayan Muhammed Davut Han iktidarına karşı, sol örgütlere ağırlık vererek onlara yöneldiği gerekçesiyle 1974 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından desteklenen Müslüman gençlerce silahlı isyan başlamıştır. Durumu fark eden Rus İstihbarat Teşkilatı (KGB) Serdar Davut Han’a daha fazla destek verilmesini sağlayarak bu isyanın şiddetli ve kanlı bir şekilde bastırılmasını sağlamıştır.

2.1.3.Sovyet İşgali ve Afganistan’da Kaybolan İstikrar

Serdar Muhammed Davut 17.07.1973’te amcaoğlu Muhammed Zahir’in kırk yıllık kraliyetine son verip Afganistan’da cumhuriyet ilan etmiştir. Davut Han beyaz darbeyi (kansız darbeyi) gerçekleştirirken ve cumhurbaşkanlık koltuğuna otururken ciddi destekler aldığı ama saraya girdikten sonra onların ordudaki ve devletin kilit dairelerindeki yerlerine hiç de dokunmadığı Marksist ve Moskova yanlısı subaylar

⁵⁰ Nasim Müşfik, *Tarih-i Maasir-i Afganistan Az İstiklal Ta İnkılâp Sevr* (Afganistan’ın Çağdaş Tarihi, Bağımsızlıktan Askeri Darbeye kadar), İntişarat-ı Meywend, Kabil,1968, s.127.

Davut'un iktidarının ilk yıllarından itibaren onu devirmenin ve ortadan kaldırmanın hesaplarını yapmaya başlamışlardır.

Davu Han halkın komünistlere olan tepkisini yatıştırmak için Nur Muhammed Taraki ve Babrak Karmal gibi komünist liderleri göstermece olarak tutuklatmanın dışında Afganistan Milli Ordusu'nda ve başka önemli yerlerdeki komünistlere devlet aleyhinde yapmakta oldukları bütün yıkıcı faaliyetlerine rağmen dokunmayan Davut bunun bedelini çok geçmeden ağır bir şekilde ödemiştir.

1978'de Davut Han, hava kuvvetleri ve zırhlı birliklerden oluşan 600 kişilik özel birliğin, cumhurbaşkanlığı sarayını kuşatarak saray korumalarını etkisiz hale getirerek bombalaması sonucu ailesiyle birlikte sarayda zalimce katledilmiştir. Davut döneminin başından beri tutuklu olan komünist liderler Nur Muhammed Taraki ve Babrak Karmal, hükümeti kurmak için darbeden sonra derhal bir araya gelmişlerdir.⁵¹

Darbeden birkaç gün sonra Sovyetlerin muhtemel isyanlara karşı büyük askeri kargo uçaklarıyla çok sayıda mühimmat ve gerekli askeri malzemeleri Afganistan'ın başkenti Kabile getirmeleri, Sovyetlerin darbeyi bizzat desteklediklerini göstermektedir. Darbeyle iktidarı ele geçiren komünistler anti-feodal, anti- emperyalist olduklarını açıklamıştır.

Komünistler oluşturdukları devrim konseyi sonrasında Sovyet yanlısı Afganistan Demokratik Halk Partisi (ADHP)'nin en önemli güç olduğu Demokratik Afgan Cumhuriyeti'ni kurmuşlar ve Nur Muhammed Taraki'yi cumhurbaşkanlığına getirmişlerdir. Sovyetler ise derhal bu yeni yönetime askeri ve ekonomik yardımlar yapmışlardır.⁵² Ancak bütün bu yeni atamalar ve görevlendirmeler olurken bir

⁵¹ Zahir Tanin, (2005), *Guftu Guy Vije Der Bara-i Kudeta-i Nizami Aleyh-i Serdar Muhammed Davut Han* (Afganistan'ın ilk cumhurbaşkanı Serdar Muhammed Davut'a yapılan Askeri Darbeye Dair Özel Röportaj), *Afganistan der karn-ı Bistum (20. Yüzyılda Afganistan) İntişarat-ı Meywand, Kabil, s. 224-226.*

⁵² Sayıt Rasuli, *Savabık Tahacum-i Rushâ Ber Afganistan (Rusların Afganistan'a Hücumunun Sabıkası (geçmiş) Matbaa-i Mahir, Kabil,1978, s.56.*

tarafından da Amerika destekli radikal İslamcılar özellikle de Pakistan'a ortak sınırı bulunan illerde silahlı mücadelelerine aralıksız devam etmiştir.⁵³

Yeni iş başına gelen Taraki hükümeti 1978 Aralık ayında Sovyetler Birliği ile Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması imzaladıktan sonra Afganistan hızla Sovyet etkisi altına girerek Afganistan'ın Sovyetleştirme projesi resmen başlamıştır.

1978 yılında başbakan Hafizullah Emin'in başkanlığında toplanan devletin yetkili birimleri cumhurbaşkanı Taraki'ye "Nahzet-i İslami" adını verdikleri Afganistan İslami Şurası çatısı altında faaliyet gösteren ve devlete karşı ayaklanmalarda önemli rolü olan Burhanettin Rabbani ve Ahmet Şah Mesut'un başını çektiği muhafazakâr kesimle mücadele etmesi ve güç kullanması için büyük yetkiler vermiştir.

Ciddi yetkilerle donatılan Nur Muhammed Taraki'nin kendine muhalif olan herkesi birer birer öldürmesi Afganistan toplumunda komünistlerle komünist olmayanlar arasında kanlı iç savaşın başlamasına neden olmuştur. Taraki'nin uyguladığı şiddet ve ölümcül tedbirler yalnızca muhafazakâr halk değil, komünistler tarafından da rahatsız edici olarak karşılanmıştır.

Afganistan'da iktidarda olan komünistlerin bütün bu yaptıklarına ilave olarak Afgan devlet yetkililerinin sık sık Moskova'ya giderek başkent kabilde yayın yapan dergilerin baş sayfalarında Lenin'in büyük posterlerini basarak "*Durud Ber Lenin*" "Lenin'e Selam Olsun" başlıkları atmaları çatışmaların şiddetini iyiden iyiye arttırmıştır.⁵⁴

Nur Muhammed Taraki'nin iktidara getirilip yeni yetkiler verildikten sonra okullardan dini kitapları toplatması, radyodan dini yayınları kaldırtması, sünneti bir toplum (muhafazakâr bir toplum) olan Afgan halkının hükümete karşı topyekûn ayaklanmasına sebep olmuştur. Böylece silahlı mücadele Afganistan kırsalına yayılmıştır. İran'daki Ayetullah Humeyni'nin rejim değişikliğinin de katkısıyla

⁵³Muhammed Ekrem Endişmend, *Amrika Der Afganistan*, (ABD Afganistan'da), İntişarat-ı Meywend,Kabil,2005, s.56.

⁵⁴ Abadullah Ulfet, *Afganistan'da Sovyet İşgali ve Ulema*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarih ve Sanatlar Anabilim dalı, Ankara-2016, s.19.

Afganistan’da İslami görüşü savunan direnişçi grupların hükümetle mücadelesi giderek artmıştır.

İslamcı ve komünist gruplar arasındaki silahlı çatışmalar iyice şiddetlendiği ve cumhurbaşkanı Taraki ile Başbakan Hafızullah Emin arasındaki görüş ayrılığının da arttığı bir zamanda, Başbakan Hafızullah Emin’e suikast düzenlenmiştir. Erken davranan Emin, Taraki’yi ortadan kaldırarak Afganistan komünist rejiminin başına geçmiştir. Taraki’nin ölmesi ülkede yaşanan sosyal toplum kutuplaşması ve silahlı mücadeleyi bitirememiştir.

Emin her ne kadar Sovyet yanlısı bir politika izleyeceğini açıklasa da Moskova açısından pek inandırıcı görülmemiştir. Ruslar Hafızullah Emin’i Aralık 1979’da özel birliklerce öldürterek aynı gece eski başbakan yardımcısı Babrak Karmal’ı Kabil’e getirmişlerdir. Babrak Karmal’ın Afganistan’ın başkenti Kabil’e getirilmesiyle birlikte 24 Aralık gecesi Kabildeki yabancı diplomatlar Charistmas Bayramını kutlamak için evlerinde olduğu bir saatte sayıları 85 bine yaklaşan bir Rus birliği de başkent Kabil başta olmak üzere ülkenin stratejik bölgelerine yerleştirilmiştir.⁵⁵

Bütün bu yeni gelişmeler olup biterken ülkedeki sosyal kutuplaşma yüzünden patlak veren silahlı çatışmalar da hız kesmeden devam etmiştir. Ülkedeki isyanları bastırmak için Askeri gücü yetersiz olan yeni Afgan hükümeti Ruslarla 1978 yılında imzalanan Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması gereği Rusları bizzat yardıma çağırmıştır.⁵⁶

Özbekistan’ın Afgan sınırında Termez Kenti’nde bulunan 40. Sovyet Ordusu gergin bir şekilde büyük işgal için Moskova’dan gelecek işareti beklemektedir. Nihayet Moskova’dan beklenen işaret gelmiş ve ilk Sovyet nakliye uçakları 25 Aralık 1979 gecesi saat 23.00’te Afganistan’a doğru havalanmıştır.⁵⁷ Böylece

⁵⁵ Ömer Kara, *Sovyet işgalindeki Afganistan’dan Türkiye komutasındaki İSAF’a*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Trabzon, 2004, s. 19-20.

⁵⁶ Ömer Ersoy, *Büyük Oyunda Kapanmayan Perde Afganistan*, Gece Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015, s.43.

⁵⁷ Oğuz, a.g.e, s.79.

Moskova uluslararası hukuka da uygun bir şekilde kâğıt üzerinde bile olsa yeni kurulmuş Afgan Hükümeti'ne yardım etmek bahanesiyle Aralık 1979'da Kızıl Ordu'yu dört bir yandan Afganistan'a sevk etmiş ve Afganistan topraklarını resmen işgal etmiştir.

Son olarak Rusların Afganistan işgalini siyasi ve sosyolojik açıdan ele almak gerekirse; Sovyetler Birliğinin Afganistan işgali sadece Afgan toplumunda Marksist ve Komünist düşüncüyü yaymak değildir, aynı zamanda Ruslar bu hamleyle arka bahçesi olarak gördükleri Afganistan'ı Amerika Birleşik Devletleri'nin olası müdahalesine karşı da koruma altına almış olmaktadır.

Yine Sovyetlerin hedeflerinden bir başkası ise Güney Batı Asya'da stratejik bir üs kazanmak ve kendisine yakın bir rejimin Afganistan'da devamını garantilemektir. Bu işgal aynı zamanda o yıllarda ABD'nin Mısır ve Irak'ta kurmuş olduğu yeni ittifaklara karşı Doğu Blok'unun verdiği bir cevap niteliği taşımaktadır.

Sovyetlerin hızlı bir zafer kazanma umuduyla başlattıkları ve en fazla iki yıl süreceğini hesap ettikleri bu askeri müdahale Batı Avrupa'da büyük şaşkınlığa yol açmıştır. ABD'nin ise dönemin ulusal güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski'nin "*şimdi Sovyetler Birliğine kendi Vietnam savaşını verme şansına sahibiz.*"⁵⁸ Sözünden de anlaşılacağı kadarıyla böyle bir işgale çok da hazırlıksız yakalanmamıştır.

Böylece küresel ölçekte süren güç mücadelesi Afganistan toprakları üzerinde kendisine yeni bir savaş alanı bulmuştur. Artık bu savaş sadece Afgan mücahitleri adını verdiğimiz direnişçilerle Afgan hükümeti ve Ruslar arasında değil, Rus İstihbaratı (KGB) ile Amerika istihbaratı (CIA) arasında bir savaş olmuştur.

2.1.4.Afgan Türkmenlerinin İşgale Tepkisi ve Ülkeden Kaçış

Günümüz Afganistan sınırları içerisinde yaşayan Türkmenlerin çoğu Afganistan'ın yerleşik halklarından. Bu Türkmenlere vatani Türkmenler denir. Türkmenlerin bir kısmı da Bolşevik İhtilali, Türkistan bağımsızlık hareketi, Stalin

---

⁵⁸ Ersoy, a.g.e, s.40.

döneminde tarımın ortaklaştırılması sırasında şimdiki Türkmenistan topraklarında bulunan Kerki, Lebab ve Daş havuz illerinden Rusların zulmünden kaçarak vatanilerin buldukları bölgelere yerleşmişlerdir ki bu Türkmenlere göçmen Türkmenler denilmektedir.⁵⁹ Kendilerini yerlerinden, yurtlarından eden ve sadece Müslüman Türk oldukları için insanlık dışı işkence ve zulüm uygulayan Ruslara karşı kin ve nefretleri hiç bitmemiştir.

Sovyet askerlerinin 1979 yılında Afganistan'a girmesiyle bu zulmün intikamını alma zamanı gelmiş, Sovyetlere karşı verilen savaş şiddetlenmiştir. Dini inançlarına sıkı sıkıya bağlı olan Türkmenler Ruslara karşı verilen bu cihada "Ölürsem şehit, öldürürsem gazi olacağım" inancıyla katılmış ve büyük zaferler elde etmişlerdir.

Kuzey Afganistan'ın Mezar-i Şerif, Şibirgan, Faryab, Seripul, Samangan, gibi farklı illerinde Ruslara karşı edilen cihada katılmak için Türkmen yaş ulular, mollalar (Din âlimleri), hafızlar ve kanaat önderleri gözetiminde birçok Türkmen genci toplanmış ve Ruslara karşı savaşmak için silahlanmışlardır. Türkmen komutanlar askerlerine moral vermek ve onları organizeli bir şekilde tutmak için hep cephede onların yanında olmuşlardır.

Afganistan Türkmenleri Ruslara karşı verilen cihat döneminde şehit düşen bütün şehit ve gazilerinin resim ve hatıralarını merkez Kabil'de bulunan Afganistan Türkmenleri İslami Şurası'nda saklamaktadırlar. Türkmenlerin milli gururu olan bu yiğitler Türkmenlerin de Afganistan'ın komünizmin pençesinden kurtarılması mücadelesinde ne kadar büyük rol oynadıklarının en bariz göstergesidir. Afganistan Türkmenleri her sene kutlanan Kızıl Ordu yenilgisi ve Afganistan'dan çekilmesi etkinliklerinde bu kahramanlarını bir kez daha minnet ve rahmetle anmaktadır.

Birinci ve ikinci dünya savaşlarında en büyük zarar ve zulmü çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan köylülerin gördüğü gibi Sovyet işgali sırasında da en büyük zararı Afganistan Türkmenleri görmüştür. Çünkü Türkmenler genellikle hayvancılık ve ekim biçim işleriyle uğraşmışlardır. Ruslara karşı direnenler de kırsalda savaşmayı tercih ettikleri için Türkmenler en yoğun çatışmaların tam ortasında kalmış, mal ve mülklerini terk edip ülkeden kaçmak zorunda kalmışlardır.

⁵⁹ Abdul Kerim Behmen, *Türkmen Görünüşü Tarih ve Nejatda*, Elbiruni Matbaası, Encümen-i Ferhengi Mahdom Kuli Firagi, H.1375, s.55.

Afganistan savaşının yeni başladığı dönem olan 1980’li yılların ortalarında dünyadaki toplam mülteci sayısı 10 milyon kişi olarak tahmin edilmektedir. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin rakamlarına göre bu mültecilerin yarısını Afganistan vatandaşları oluşturmaktadır. Bu 5 milyon mültecinin de öte ikisi yani 3,5 milyonu Afganistan’ın en yakın komşusu Pakistan’da bulunmaktadır. Geri kalan 1,5 milyon mülteci ise İran’a sığınmıştır. Söz konusu mültecilerin çoğunu Afganistan Türkmenleri oluşturmaktadır.

1980’li yılların başında başlayan mülteci akımının ardı arkası kesilmemiştir. Pakistan’a sığınan mültecilerin çoğu yaklaşık 300-400 kilometre yolu yaya kat etmek zorunda kalmıştır. Mülteciler hkmetten kaçtıkları için Kızıl Ordu kontrolündeki asfalt yolları kullanamamıştır. Bu yüzden de yolculuk çok uzun srmuştur. Afgan hükümetinin ülkeden kamalara izin vermemesinin nedeni de dünya kamuoyunda Afgan halkı kendi hkmetinden kaçıyor imajını oluşturmak istememesidir.

Rus savaş uçakları ve helikopterleri silahsız olduklarını bildikleri halde Pakistan’a kaçmakta olan mültecilerin üzerine ateş açmıştır daha sonra savaş esnasında mcahitlerce düşürülen uçaklarda esir alınan bazı Rus pilotlar bu cinayetleri itiraf etmiştir.

Genel olarak Afganistan halkının ve özellikle savaşın en ciddi mağdurları olan Afganistan Türkmenlerinin her şeylerini terk ederek savaştan kaçmaları sadece hayatta kalabilmek için gerçekleşen bir durumdur olmazsa mültecilerin çoğunun özellikle de Türkmenlerin Pakistan’da mülteci kamplarında karşılaştıkları bazı durumlar da yaşadıkları savaş kadar kötü ve acı verici olmuştur.

Kampta yaşayan ve kendisini mülteci olarak kayıt ettiren her bir Afganistan vatandaşı için Birleşmiş Milletler (BM) tarafından ayda 15 kg beyaz un, 900 gr yemeklik yağ, 900 gr süt tozu, 600 gr şeker,30 gr çay ve kâğit üzerinde her mülteci için aylık 4 Amerikan Doları verilmiştir.*(Mülteci başına aylık 4 ABD doları mültecilere verilmiyordu. Aylık 14 milyon dolar gibi bu meblağ Pakistanlı mültecilerden sorumlu kişilerin kendi aralarında paylaşılıyor muydu? Veya verilmemesi için yukarıdan emir mi almışlardı bilinmemektedir.)*⁶⁰

⁶⁰ Esadullah Oğuz, *Hedef lke Afganistan*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2001, s.208.

2.2. Türkmenlerin Bölgesel Dağılımı ve Türkmen Kelimesinin kökeni

Çalışmamızın konusunu oluşturan %70 gibi bir oranı Türkmen'in Oğuz boyundan gelen Arsarı Türkmen boyuna mensup Afganistan Türkmenleri ve genel olarak Türkmenlerin dünya üzerinde yaşadıkları bölgeler, siyasi durumları ve sosyal toplum özelliklerine geçmeden önce Türkmen kelimesinin kökeni hakkında bilgi edinmek çalışmaya geniş açıdan bakmamız konusunda yararlı olacaktır.

Türkmen adı ve kelimenin kökeni hakkında eskiden beri akademik çevrelerce birçok görüş öne sürülmüştür ancak Türkmen adı ve anlamı üzerine tarihsel olarak en çok dikkat çekenini ise şunlardır:

A: Türklerin Balasagun civarında Müslüman olanlarına Müslüman olmayanlardan ayırt etmek için Türkmen denildiği;

B: Oğuz adlandırmasının diğer bir anlamı olup oba, oymak ve boy şeklinde teşkilatlanmış Türklere dendiği;

C: Türk-man yine güçlü kuvvetli anlamında kullanılmıştır.⁶¹

Türkmen kelimesinin kökeni hakkında ortaya konulan bir başka tanım ise, Türkmenlerin İslamiyet'i kabul eden Türk zümrelerinin öncüleri olmaları yüzünden bunlara ve bu Türkmenlere yakın bölgelerde yaşayan ve İslamiyet'i benimseyen Oğuzlara da "Türkmen" denilmesidir.⁶²

Bu Türkmenler yaşadıkları bölge itibarıyla Müslümanların arasına girerek Arapça veya Farsça bildikleri için Müslüman tüccarlar ile Oğuzlar arasında tercümanlık yapmışlardır. Kaşgarlı Mahmut gibi Türk dünyasına önemli çalışmaları

(Bu kitap bir dönem Afganistan'da binbaşı rütbesiyle Almanya'nın askeri danışmanlığını da yapmış olan Afganistan Türkmenlerinden Esadullah Oğuz tarafından yerinde inceleme ve gözlemlerle BM yetkilileriyle de bilgi alışverişinde bulunularak hazırlanmıştır.)

⁶¹ Ahmet Taşgın, *Türkmen Aleviler*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s.11.

⁶² Ramazan Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Doğu Yayınları, Ankara, 1985, s. 198.

olan bilgelerin eserlerinde ise Oğuzlara Türkmen adının İskender Zülkarneyn tarafından “Türk Manend” (Türk’e benzeyen) şeklinde verildiği ifade edilmektedir.⁶³

Türkmen kelimesinin kökeni hakkındaki bu görüş İslam dünyasında ve Fars bilim adamlarınca en çok kabul gören görüşlerden biridir.

İskender Zülkarneyn döneminde eğitim seviyesi düşük olan halk manend kelimesini telaffuz edemedikleri için söz konusu kelime zamanla halk arasında Türkmen şekline dönüşmüştür. Ayrıca bu adın “Türk-i İman” kelimelerinin birleşmesiyle türetildiği ve “İmanlı Türk” anlamına geldiği de yine tarihçilerin en çok üzerinde durduğu tanım olarak kaydedilmiştir.⁶⁴

Sonuç olarak Türkmen adı X. Yüzyılda Ordu’da yaşayan küçük bir topluluğun adı iken Müslüman komşularının kendilerine verdikleri tarihi rol sayesinde XI. Yüzyılda Karluk, Halaç ve Oğuzları da içine alan siyasi bir terim olmaya başlamıştır.

Türkmenler arasında dünyanın farklı bölgelerinde İslamiyet’in yayılmasında büyük rol oynayanlar olduğu gibi Şii, Alevi vb. mezhep ve inançlara mensup olanlar ve hatta Şah İsmail gibi, Sünni olanların mallarının necis olduğunu söyleyecek kadar ileri giden Şii Türkmen şahları da olmuştur.⁶⁵

Karluklar ve Halaç Türkmenleri bu birlikten ayrılınca Türkmen adını sadece Oğuzlar kullanmaya devam etmiştir. Oğuz Türkmenlerinin de aralarında kendi dedelerinin isimlerini alan ve kendilerine bu adlarla hitap edilmesini isteyen irili ufaklı oymakların olduğu da bilinen bir gerçektir.⁶⁶

Yapılan sınırlı akademik çalışmalarla dünya üzerindeki Türkmenlerin yaşadıkları bölgeler de pek aydınlığa kavuşturulamamıştır. Türkmenlerin yaşadıkları

⁶³ Tufan Gündüz, *Anadolu’da Türkmen Aşiretleri (Bozulus Türkmenleri 1540-1640)* Bilge Yayınları, 1997, Ankara, s. 22.

⁶⁴ Gündüz, a.g.e. s.19.

⁶⁵ Tufan Gündüz, (2010) (Kızılbaşlar Türkmenlerin Yeni Adının Algısı) *Orta Çağ Anadolu’sunda Bir Türkmen Şeyhi Dede Garkın, Editörler: Ahmet Taşğın, Mehmet Salih Erpolat, Sadullah Gülten, Önsöz Yayıncılık*, 2010, İstanbul, s. 264.

⁶⁶ Kazakbay Muhammedov, *Tarih-i Turkan-ı Kadim (Eski Türk Tarihi)* Farsçaya çev. Abdullah Ruyin, İntişarat-ı Seyidi, Kabil, H.1392, s.32

bölgeler olarak; Anadolu haricinde Türkmenistan, Azerbaycan, Irak, İran, Suriye, Afganistan ve Balkanlar geçmektedir. Türklerin ataları olan Türkmenlerin kavmi menşei hakkında birçok akademik çalışma ortaya konulmuştur fakat bu çalışmalar Türkmenler hakkında sağlıklı bilgi edinme açısından yeterli olamamıştır.

Türkmenleri konu edinen bazı eserlerde kayıp Türkler adı altında kaleme alınan kitaplarda Afganistan Türkmenleri de örnek olarak verilmektedir. Hâlbuki Afganistan topraklarında bunca yıl süren kargaşalı ortam ve sosyal adaletsizliklere rağmen 3 milyon civarında Türkmen nüfusu yaşamaktadır. Bu çalışmada 3 milyonluk nüfus varlığıyla kayıp olarak ele alınan veya unutulmak istenilen Afganistan Türkmenleri hakkında bilinmeyenleri ortaya koyarak ve bu Türkmenlerin günümüz Afganistan İslam Cumhuriyetindeki sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlardaki başarılarından bahis edilmiştir.

Eski Türkler; Oğuzlar, Karluklar, Kıpçaklar, Hazarlar gibi büyük boylara bölünmüşlerdir. Bunların arasında Oğuzlar en önde gelenlerinden olmuş ve Türkmenlerin büyük çoğunluğunu oluşturmuşlardır. Türkmen halkının tarih sahnesine çıkmasında Oğuzların siyasi rolü büyük olmuştur. Oğuzlar Türkmen halkının esas kökü olarak tüm Orta Asya ve Orta Doğu'ya yayılmışlardır.⁶⁷

Türkmenlerin ecdadı olarak kabul edilen Oğuz Han delikanlılık yıllarında bir öküz (boğa) ile savaşarak Oğuz adını almıştır. Boğayla güreş esnasında onun kahramanlığını gören Türkmen İli ona başarısında dolayı Oğuz (Ögüz, Öküz, Boğa) şeklinde ad vermişlerdir.

Eski Türkmenlerde çocuklara dünyaya geldiklerinde isim verilmemektedir. Yani, çocuk büyüyecek, bir iş başaracak ki onun özellikleri, kahramanlıkları ve karakterine uygun olan bir ad verilebilsin.⁶⁸ Günümüz Türkmenistan ve Afganistan Türkmenleri tarafından Oğuz ata olarak bilinen Oğuz Han'a da bu adı o dönemlerde yaşayan Türkmenler tarafından öküzü yenen güçlü anlamında verilmiştir.

⁶⁷ Ağacan Beyoğlu, *Türkmen Boylarının Tarih ve Etnografyası*, İstek Yayınları, İstanbul 2000, s. 10.

⁶⁸ Beyoğlu, a.g.e, s.12.

Anadolu başta olmak üzere Azerbaycan, Irak, İran, Suriye, Balkanlarda yaşayan Türkmenler, Buhara ve tüm Türkistan halkları için XVI asrın bitmek tükenmek bilmeyen feodal derebeylerinin iç savaşları, yer ve su davaları, hâkimiyet alanındaki taht kavgaları çok zor bir dönem olmuştur. Bu kaos ortamından kurtulmak isteyen, Sarıkamış, Blkan, Uzbey, Üstyurt bölgelerinde yaşayan Türkmen boyları 1520'li yıllardan itibaren ayrı ayrı gruplar halinde Güney Türkmenistan'a göç etmeye başlamışlardır.⁶⁹

Önce Ariyana sonra Horasan günümüzde ise Afganistan adıyla bilinen bu topraklara Türkmenler 480-1000'li yıllarda gelmeye başlamışlardır. Bu tarihten sonra Afganistan'ın yeni hâkimleri Türkmenler olmuştur. AK Hunlar olarak bilinen Halaç Türkmenleri bu devirde Afganistan'a gelip yerleşmişlerdir. Fakat Türkmenlerin kurdukları bu devlet Afgan kabilelerinin devamlı isyan ve ayaklanmaları karşısında ancak bir asır devam edebilmiştir.⁷⁰

Daha sonra Afganistan topraklarında Halaç Türkmenleri Gaznelilerle birleşerek Gazneli Devletini kurmuşlardır. Bölgede yaşayan Afgan kabilelerinden de orduya süvari birlikleri olarak hem bölgede yaşayan Afganlarla sosyal münasebetler kurmuşlar hem ordularını daha da kuvvetlendirmişler.

Gazneli Mahmut zamanında Afganistan topraklarında Müslüman Türk nüfusu iyice yayılmış ve hatta Hindistan'a kadar uzanmıştır. Mahmut vefat edince yerine geçen oğlu Mesut 1040 yılında Selçuklularla savaşarak mağlup olunca bu sefer de Afganistan bir başka Türk devleti olan Selçukluların hâkimiyetine girmiştir.⁷¹ Ne var ki bütün bu iktidar değişiklikleri esnasında Afganistan sınırları içerisinde dağlarda yaşayan Afgan kabileleri bir şekilde isyan çıkartmış ve bölgedeki Türkmenlere karşı savaşmışlardır.

Araştırmamızın konusu olan günümüz Afganistan İslam cumhuriyetinin kuzey bölgesinde yaşayan Afganistan Türkmenlerinin çoğu bu bölgenin yerleşik

⁶⁹ Beyoğlu, a.g.e, s.17.

⁷⁰ Mehmet Saray, *Afganistan ve Türkler*, Kitapevi, İstanbul, 1997, s.29.

⁷¹ Saray, a.g.e, s.32.

halklarından olmakla birlikte bir kısmı ise bu topraklara 1917’li yıllarda patlak veren Bolşevik Devrimi sonrasında gelip yerleşmişlerdir.

Günümüz Türkmenistan’ının Kerki, Lebap ve Daş Havuz illerinde yaşayan Türkmenler, Bolşeviklerin zulmüne karşı koymuşlar fakat bu Türkmen direnişi Ruslar tarafından en kanlı biçimde bastırılmıştır. Birçok Türkmen öldürülmüş birçoğu da hapislerde işkenceye maruz kalmıştır. Rus ordusuna karşı koyabilecek güçleri kalmayan ve tarım arazileri de ellerinden alınan Türkmenler önce Kara Kum Çölüne oradan da Afganistan’ın iç kısımlarında yaşayan yerleşik Türkmen yakınlarının yanlarına göç etmişlerdir.

Bugün Kuzey Afganistan’ı oluşturan Belh, Faryab, Saripul, Cuvüzcan, Kunduz, Tahar, Samengan, Herat gibi illerinde yaşamaktadırlar. Afganistan’ın etnik yapısı ve nüfus varlığı da bölgede araştırma yapanlar tarafından en farklı yansıtılan konulardan biri olmuştur çünkü Afganistan’da uzun süren iç savaşlar, işgaller ve kaos ortamı nedeniyle sağlıklı bir baş sayımı yapılamamıştır.

Afganistan toplumuyla ilgili veriler, son 20 yılda bölgede faaliyet gösteren ABD ve uluslararası yardım kuruluşları tarafından kurulan sivil toplum kuruluşları ve araştırma merkezlerinin verilerine dayandırılmaktadır. Bu durum da Afganistan Türkmenlerinin net sayılarını ortaya koyabilmeyi daha da zorlaştırmaktadır. Çünkü Afganistan Türkmenlerinin çoğu hayvancılık ve hayvansal ticaretle uğraşmaları dolayısıyla köy ve kasabalarda yaşamaktadır. Türkmenler arasında çok ilginç bir bakış açısı ve gelenek olarak Türkmenler genç kızlarına kimlik almamaktadır.

Afganistan Türkmenlerinin sayısı da uluslararası bu örgütlerin veri ve raporlarına dayanmaktadır. Bu müessese ve yardım kuruluşlarının çalışanlarının bir kısmı bayanlardan oluştuğu için Türkmen ailelerle yakın temas ancak bu şekilde sağlanabilmiştir. Save The Children (Çocuk Koruma Fonu) olarak bilinen bu araştırma ve sağlık örgütünün bölgede yaptığı faaliyet raporlarına göre çoğu Kuzey Afganistan illerinde olmak üzere Afganistan’da nüfusu 3 milyon civarında Türkmen yaşamaktadır. Afganistan Türkmenlerinin nüfus varlıklarının net bilinmemesindeki en önemli faktör Türkmen yaşlılarında kimliklerinin olmamasıdır.

2.2.1.Afganistan Türkmenleri ve Ülkedeki Yerleşim Bölgeleri

Afganistan Türkmenlerinin çoğu bu toprakların yerlisi olmakla birlikte, bir kısmı da 1917 yılında yaşanan Bolşevik İhtilali sırasında bu topraklara göç etmiştir. Günümüz Afganistan'ının eski ismi olan Ariyana ve Horasan halklarıyla bir arada yaşayan Türkmenlerin bir kısmı yaşadıkları bölgelerdeki Fars baskınlığı ve eğitimin tamamen Farsçada verilmesi nedeniyle farslaşırken, çoğu kendi özünü ve kimliğini korumayı başarmıştır.

Horasanda İslam dininin yayılmasıyla Türkmenler İslam'ın Türkistan ve Orta Asya'da yayılmasında da en büyük rolü oynayan bir halk olmuştur. Bu topraklardaki İslami inancı ilk kabul eden Türk topluluğu, büyük devletler ve hanlıklar kuran Selçuklu Türkmenleri olmuştur.⁷² Türkmenler bugünkü Afganistan sınırları içerisinde yer alan, Afganistan Türkistan'ı olarak da bilinen Kuzey Afganistan'ın genellikle Türkmenistan sınırına yakın bölgelerde yaşamaktadırlar.

Source: Map Resources. Adapted by CRS (K Yancev 11/22/05)

1.Belh Vilayetinde: Türkmenler bu ilin; Şur Tepe, Devlet Abad, Keldar, Çayii,Belh, Çimtal, Çarbulek, Hayratan Sınır Kapısı ve Mezar-ı Şerif merkezi olmak

⁷² Saray, a.g.e, s.26.

üzere mesken tutmuşlardır. Bunlardan Şur Tepe, Keldar, Çayii ve Hayratan gibi ilçelerin nüfusunun %100'ü Türkmen'dir.

2.Kunduz Vilayetinde: Türkmenler bu ilin; Hz. İmam Sahip, Deşti Erçi, Kale-i Zal, Çar Dere ve Kunduz Şehir Merkezi olmak üzere yaşamaktadırlar. Bu ilin Kala-i Zal İlçesi'nin %90'nından fazlası Türkmenlerden oluşmaktadır.

3.Cuvüzcan Vilayeti: Bu ilin sakinlerinin çoğunluğunu Türkmenler oluşturmaktadır. Bu ile bağlı olan; Karkin, Hamyab, Mengecik, Murdiyan, Akça gibi ilçeler tamamen Türkmenlerin iskân ettiği ilçelerdir. Türkmenlerin çoğu küçükbaş hayvancılıkla uğraştıkları için genellikle köy ve kasabalarda yaşamaktadırlar. Dolayısıyla Cuvüzcan İli'nin merkezinde Türkmenlere az rastlanmaktadır.

4.Faryab Vilayeti: Faryab İli'nin de Devlet Abad, Karamkul, Kurgan, Hançarbağ, Andhoy, Kaysar, Margab, Almar ve Şirin Tegab gibi ilçelerinde yoğun olarak Türkmenler yaşamaktadır.⁷³

5.Badgis Vilayeti: Bu ilin de Merv ve Yeni Kala ilçeleri tamamen Türkmenlerin iskân ettikleri ilçeler olarak bilinmektedir.

6.Samangan Vilayeti: Bu vilayetin de 14 ilçesinden biri olan Hulum ilçesi tamamen Türkmenlerin yaşadığı ilçedir.

7.Farah Vilayeti: Farah Vilayeti Afganistan'ın batısında yer alan bir ildir. Bu ilin yılın çoğu dönemlerinde otlaklar ve yeşilliklerle dolu olmasından dolayı genellikle hayvancılıkla uğraşan Türkmenler bu ilin Laşker Gâh ilçesinde mesken tutmuşlardır.⁷⁴

2.2.2.Afganistan Türkmenlerinin Eğitim Durumu ve Ülke Siyasetindeki Yeri

Afganistan Türkmenlerine ait özel bir siyasi parti veya siyasi örgütlülükleri bulunmamaktadır. Fakat Türkmenlerin bir kısmı ülkedeki siyasi gelişmelerden

⁷³ Rıdvan Öztürk, *Afganistan Türkmen Şairlerinin Antolojisi*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2010, s. 15.

⁷⁴ Abdul Mecid İşçi, *Manatuk-ı Zist-i Türkmen hay Afganistan*, (Afganistan Türkmenlerin Yaşadıkları Bölgeler) İntişarat-ı Farhang, Mezar-ı Şerif, Hicri 1390, s.43.

habersiz kalmamak ve vatandaşlık haklarının daha fazla yenilmemesi için ülkede faaliyet göstermekte olan bazı siyasi partilere üyedir. Türkmenlerin kendi problemlerini sivil yollarla halledebilen Afganistan Türkmenleri İslami Dayanışma Şurası adında şuraları bulunmaktadır.

Bu şuraya ilave olarak Afganistan Türkmenlerine ait sosyal örgütlenme ve dayanışma kurum ve kuruluşları bulunmaktadır. Mezar-i Şerif'te faaliyet gösteren Ak Yol Sivil Toplum ve Eğitim Kurumu, Kabil'de faaliyet eden Yurt Dayanışma ve Eğitim Kurumu, Hicri 1393 yılında faaliyete başlayan Oğuzlar Sivil Yardımlaşma Kurumu gibi sosyal örgütlenme ve eğitim kurumları bunlardan bazılarıdır. Ama Afganistan Türkmenleri siyasi bir parti sahibi olmamalarından dolayı Afganistan siyasetinde yeterince temsil edilememektedir.

Afganistan Anayasası Basın Kanu'nu yasaları doğrultusunda Afganistan Türkmenlerinin öncelikle en büyük eğitim ve yayın kuruluşu olan Mahdum Kulu Firagi Ferhengi Encümeni, kuruluş aşamasında politik olarak bazı zorluklar yaşamasına rağmen Türkmenlerin azimli tutumuyla 2003 yılında kültür bakanlığı tarafından resmen kuruluşu onaylanarak eğitim ve yayın faaliyetlerine başlamıştır.⁷⁵

Hicri 1372 yılında Afganistan Türkleri olarak Türkmenler ve Özbeklerin günümüz Afganistan Cumhurbaşkanı'nın birinci yardımcısı General Dostum'un liderliğinde kurmuş oldukları Afganistan Ulusal İslami Hareketi siyasi partisinin kuruluşunda ve faaliyet göstermesinde bazı Türkmen önde gelenleri aktif rol oynamaktadır.⁷⁶

Afganistan Türkmenlerinin göze çarpan bir siyasi örgütlülükleri veya kendilerine özel siyasi partileri olmasa da ülkede hep takdir gören ve az da olsa devlette görev alan bir takım şahsiyetler, tacirler ve milli iftihar kaynağı olan Türkmen yazar ve araştırmacıları bulunmuştur. Son 20-30 yılda devletin kilit noktalarında olmasalar da, sayıları son derece az da olsa Afganistan devletinde farklı alanlarda görev alan Türkmenleri şöyle sıralayabiliriz:

⁷⁵ Öztürk, a.g.e, s.15.

⁷⁶ Yavuz Selim, *Afganistan ve Dostum*, Doğuş Yayınevi, Ankara, 2004, s.96.

- 1.Abdurrahim Oraz (Afganistan Bangladeş Büyükelçisi)
- 2.Kurban Ağa (Sınırlar ve Kabileler Bakanlığının Başdanışmanı)
- 3.Roz Geldi (Eski Milletvekili)
- 4.Feyiz Muhammed Osmanî (Hac ve Vakıflar Bakanı)
- 5.Cemahir Enveri (Eski Sağlık Bakanı)
- 6.Esadullah Oğuz (Araştırmacı yazar, hali hazırda yurt dışında yaşamaktadır.)
- 7.Noor Muhammed Karkin (Eski Milli Eğitim Bakanı)
- 8.Mevlevi Cora (Eski Cumhurbaşkanı Din İşleri Danışmanı)
- 9.Abdül Kerim Khaddam (eski Samangan valisi)
- 10.Rooz Muhammed Noor, eski Şibirgan valisi.
- 11.Haci Emin Kani, hali hazırda cumhurbaşkanlığı danışmanı.
- 12.Şah Merdankul, eski milletvekili ve dış işleri bakanlığı danışmanı.
- 13.Nazari Türkmen, Kunduz milletvekili.
- 14.General Abdul Kadir, emekli ordu generali.

Afganistan Türkmenlerinden olan, eğitim alanında büyük başarılarla imza atan ve kitapları yayınlanan son 20-30 yılda yaşamış veya yaşamakta olan Türkmenleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1.Ustad Abdul Kerim Behmen, Türkmen şairi ve tarih yazarı.
- 2.Abdul Mecit Turan, gazeteci yazar.
- 3.Muhammed Salih Rasikh, Türkmençe-Farsça sözlüğün yazarı.
- 4.Ustad Nazari, Samangan Vilayeti Üniversitesinin rektörü.

4.Abdul Halil Erkin, Şair ve Mezar-i Şerif Türk Başkonsolosluğu eğitim sorumlusu.

5.Ustad Muhammed Emin Ömer, Şair.

5.Huday kul Yawar, Şair.

6.Molla Nefes, Şair.

7.Ustad Kamil Sohbet, eğitimci ve şair.

8.Züleyha Behzad, eğitimci ve yazar.⁷⁷

Afganistan Türkmenleri bu kadar devlete emeği geçen kadrosu ve eğitimli insanı olmasına rağmen devletin izlemekte olduğu etnik milliyetçiliğe dayalı politikası yüzünden ikinci planda tutulmaya çalışılmış veya kendilerine verilen küçük görevlerle yetinmek zorunda bırakılmıştır. Özellikle 2014 yılında Türkmenlerin ciddi desteğiyle cumhurbaşkanı seçilen Eşref Gani'nin kurduğu Devlet-i Vahdet-i Milli'de (Milli Birlik Hükümeti) Türkmenlerin temsilli yet oranı oldukça düşüktür.

Afganistan Türkmenleri ülke siyasetinde yeterince rol alamadılar da hiçbir isyan çıkarmamışlar ve devlet yasalarına karşı koymamışlardır. Tam tersine Afganistan'ın birinci ihraç malı olan Türkmen Halısı ve Kara Kuli adı verilen Türkmenlerin yetiştirdikleri koyun derileriyle Afganistan ekonomisinin temel taşı olmuşlar ve ülkenin kalkınmasında büyük roller oynamışlardır.

Afganistan Türkistan'ı olarak bilinen Kunduz, Faryab, Herat, Samangan, Cüvuzcan, Mezar-i Şerif ve Saripul gibi illeri içine alan Kuzey Afganistan en başarılı Türkmen tacirlerinin yaşadıkları bölgelerdir. Afganistan hükümeti tarafından 1929 yılında başlatılıp günümüze kadar süregelen etnik milliyetçilik ve Peştunlaştırma politikası yüzünden Afganistan Türkmenlerinin dillerinin, kültür ve geleneklerinin

---

⁷⁷ Afganistan Türkmenlerinden olan ve Afganistan topraklarında Türkmen adını canlı tutan ve büyük hizmetleri olan bu kişilerin isim ve eskiden yapmış oldukları ve halen yapmakta oldukları görevleri hakkındaki bilgiler aile bireylerinden veya kendilerini yakından tanıyan kişilerden temin edilmiştir. 2000-2017 yılları arasında dünyanın farklı ülkelerinde eğitimini tamamladıktan sonra ülkeye dönüp göreve başlayan 40 yaş altı Türkmen gençler bu listede yer almamaktadır.

canlı tutulması bir yana dursun ellerindeki otlaklar alınarak bölgeye Peştun aileler yerleştirilmiştir.

Bu yıkıcı politikalarıyla da yetinmeyen Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı Kuzey Afganistan'da Türkmenistan sınırı üzerinde yer alan Andhoy ilçesinde bulunan Türkmen Zeban Lisesi (Türkmen Dili Lisesi)'nin ders müfredatının çoğunu Peştunca ve Farsça yapmıştır.

Afganistan Hükümetinin Peştunlaştırma siyaseti, Muhammed Nadir Han'ın 1929 yılında Afganistan'da iktidarı ele geçirdikten sonra Peştun olmayan etnik grupları Peştunlaştırma siyasetini hızlı bir şekilde gerçekleştirmek için lisans öğretimini Türkiye'de alan ve Afganistan Türklerinin dilleri olan Türkmençe ve Özbekçeyi iyi bilen Muhammed Gül Momand'ı dışişleri bakanı olarak atamasıyla başlamıştır.⁷⁸ Aşırı derecede ırkçı olan Muhammed Gül Momand aynı zamanda o dönem aktif olarak faaliyet gösteren Vatansever Peştunları'nın lideridir. Muhammed Nadir Han onu bu işe daha çok teşvik etmek için Limar Ala (Mükemmel Güneş) ödülünü takdim etmiştir.

Sonuç olarak Afganistan'da üç asırdır Peştunların iktidarda olmaları nedeniyle Afgan hükümetlerinin Peştunlaştırma ve sosyal adaletsizlik politikası yakın tarihimizde de pek değişmiş değildir.

2001 sonrası geçici devlet başkanı olarak iş başına gelen ve üç dönem cumhurbaşkanlığı yapan Peştun asıllı Hamit Karzai'nin Afganistan İstiklal Marşı'nı Farsçadan Peştucaya çevirmesi ve dünyanın Afganistan'a yaptığı ekonomik yardımlarla en çok yatırımı Peştunların yoğunlukta yaşadıkları bölgeye yatırması bunun ispatıdır.

2014 yılında Karza-i'ye müteakip iş başına gelen Afganistan Peştunlar'ından olan Eşref Gani Ahmet Zai'nin milli istihbarat, savunma, genelkurmay, içişleri, maliye, milli eğitim, sağlık, bakanlıkları gibi bakanlıklara ve devletin kilit

⁷⁸ Qudratullah Chaqmaq, *Afganistan'a Yapılan Dış Müdahaleler ve Ülkede Bitmeyen Etnik Meseleler*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Eskişehir, 2015, s.14.

noktalarına kendi akrabası olan Peştunları getirmesi Afganistan'daki sosyal adaletsizliğe ve Peştunlaştırma politikasına verilebilecek en önemli örneklerden bazılarıdır.

2.2.3. Türkmenlerin kültürel Yaşam İçinde Dini Uygulamaları

Yüce İslam'ın emri olan ibadetler gibi sosyal yaşam içinde insanları etkileyen ve sosyal yaşamın her safhasında göze çarpan bazı dini uygulamalar bulunmaktadır. Bunların çoğu dini olmakla birlikte halk inançları da işin içine katılmış durumdadır.

Bayramlar, Allah (cc) tarafından belirlenen ve İslam Dinin temel taşı olan fıkıh kitaplarında da yer bulan sevinçli günler olmasının yanı sıra, Nevruz kutlamaları, insan hayatındaki doğum günü, evlilik yıl dönümü gibi özel günler ve benzeri kültürel veya eski inançlardan gelen uygulamalar da bulunmaktadır. Bütün bunlar halk tarafından dini bir uygulama veya dini bir emir gibi algılanarak yaşamaya devam edilmektedir.

2.2.4. Dini inanış olarak Bayramlar

İslam dininde yılda iki bayram kutlanmaktadır. Bunlardan biri Ramazan Bayramı ve diğeri de Kurban Bayramıdır. Afganistan'da da diğeri İslam dünyasında olduğu gibi bu günler kutsal sayılmaktadır. Ancak Afganistan'da bayramlar daha geleneksel ve kültürel şekilde kutlanmaktadır. Tüm Afganistan'ın aile yapısına bakıldığında geniş ailenin yaygın olduğu ve sosyal dayanışmanın güçlü olduğu görülmektedir. Geniş aile yapısı ve sosyal dayanışmalar özellikle bayramlarda kendini daha belirgin olarak göstermektedir.⁷⁹

Bayramdan iki hafta önce bayram hazırlıkları başlamaktadır. Geleneksel giysilerin ve yemeklerin hazırlanması bu hazırlıkların başında gelir. Bayram namazından sonra bayram ziyaretlerine bu yeni elbiselerle başlanır. İlk önce aile büyüklerinin elleri öpülüp duaları alındıktan sonra akrabalara ziyaretler başlar. Bu uygulamalar genellikle Ramazan Bayramında olur.

⁷⁹ Najiba Ziyayi, *Afganistan Türklerinin Dini, İnanç ve Yaşayışları (Kuzey Afganistan Örneği)* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din sosyolojisi Anabilim Dalı, Isparta, 2004, s. 47.

Kurban bayramlarında ise kesilen kurban eti pişirilerek günün belli bir saatinde köye haber verilerek bütün köy davet edilir ve yemek verilir, etin bir kısmı da köydeki medreseye gönderilir. Bu gelenek daha çok köylerde ve kasabalarda varlığını sürdürmektedir. Bayramların bu şekilde kutlanması aile bağları ve toplumsal dayanışmanın daha güçlenmesini sağlamaktadır.

2.2.5. Türkmen toplumunda Özel Günler

Dünya üzerindeki diğer toplumlarda olduğu gibi Afganistan Türkmenlerinin de toplumsal olarak kutladıkları ve topluca katıldıkları özel günleri mevcuttur. Bunlar: Evlenme merasimi, Cenaze merasimi ve belli yaşta kutlanan ve sadakalar verilen Peygamber yaş günü gibi günlerdir.

Evlenme Merasimi: Afganistan genelinde evliliklerde, resmi nikâhtan ziyade dini nikâh tercih edilir ve bu nikâh kıyılır. Devletin resmi nikâh için bir zorlaması veya ilgili yasası olmadığı için de dini nikâh ile yetinilmektedir. Ancak hacca gitmek isterlerse, ya da herhangi bir ihtiyaçtan dolayı yurtdışına çıkılmak istendiğinde evlilik cüzdanı sorulduğu için, daha sonradan evli olduğunu gösterecek evlilik cüzdanı resmi olarak devlet dairelerinden alınmaktadır.⁸⁰

Afganistan İslam Cumhuriyetinde Türkiye ve diğer ülkelerden farklı olarak çok evlilik de halk arasında uygulana gelen bir durumdur. İkinci evliliğini yapmak isteyen birine devlet bu evliliği neden yaptığını sormadığı için de nikâhlar kayıt altına alınmamaktadır.⁸¹ Durum böyle olunca da insanlar kendilerine göre karar verip ikinci hatta üçüncü evliliklerini yapmaktadır.

Cenaze Merasimi: Afganistan Türkmenlerinde gelenek olarak büyüklere saygı bağı çok güçlüdür. Aynı şekilde Türkmen halkı ölülerine de son derece saygılı ve hürmet eden bir geleneğe sahiptir. Bir aileden birisi vefat ettiğinde sabah namazına gelip camide bulunan bütün insanlara duyurulur. Cami çıkışı imam ve

⁸⁰ Abdulahad Mahdum, *Afganistan Türkmenlerinin Sosyo- Kültürel ve Dini Durumu (Mezar-I Şerif Örneği)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun, 2016, s.50.

⁸¹ Muhammed kasım Abdullah, *Afganistan Türklerinde Aile ve Evlilik (Andkhoy Örneği)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Kayseri, 2017, s.62.

beraberindekiler meyyitin evine gider ve duyurucu “Carçı” adı verilen kişiyi çağırıp vefatı bütün köye ve mahalleye duyurması için görevlendirirler. Böylece vefat eden kişinin ne zaman defnedileceği, taziye (Fatiha almak) merasimin nerede ne zaman gerçekleşeceği konuları netleştirilir.

Daha sonra cenaze namazını kıldıran imama ve yanında saf tutan din adamlarına tahmini olarak vefat eden kişinin kaza namazlarını hesaplamaları için görev verilir. Söz konusu dini âlimler ölen kişinin yaşı ve yılın günlerini sayarak her kaza namazı için belli bir miktar buğday ve vefat eden kişinin mal varlığına göre bir büyük baş hayvan sadaka çıkarırlar. Çıkmış olan bu miktar veya sadaka orada bulunan din adamlarına paylaştırılarak verilir. Din adamları bu yardımların bir kısmını görevli oldukları medreselerdeki talebelere verir.

Defin işlemlerinden sonra yakın akrabalar, komşular ve aile bireyleri meyyitin evine dönerler, akşam yemeği saatinde ise bütün köy ve mahalle kendi evlerinde yemek yapıp vefat eden kişinin evine getirirler ve hep beraber burada yemek yerler. Bu süreç üç gün boyunca devam eder.

Afganistan Türkmenlerini başka milletlerden ayıran en bariz özelliği de budur. Çünkü bu geleneğin felsefesi, sosyal toplum yapısı ve bireysel ilişkiler açısından en büyük öneme sahiptir. Vefat eden kişinin ailesi ve yakınlarının acılarını bir nebze da olsa paylaşmak ve onların yanında olduklarını göstermek açısından önemlidir.⁸²

Peygamber Toy Merasimi: Peygamber toyu (Peygamber yaş günü) Türkmenler içinde süregelen bir kültürdür. Bir diğer adıyla Akkoyun toy olarak bilinen, 63 yaşına gelen dede veya ninelere evlatları tarafından yapılan bir sadakadır. Hz. Peygamber (s.a.v)’in 63 yaşında vefat ettiğini ve bu yüzden 63 yaşına gelindiğinde Hz. Peygamber’in ömrü kadar yaşandığı ve buna şükran için yapılan bir sadaka merasimidir. Bunun için yünü ak olan bir koyun kesilir bütün köy ahalisi her evden bir kişi olmak üzere davet edilir. Hazırlanan geleneksel yemekler halka ikram

⁸² İsmatullah Osmani, *Muşehhesat-ı Nejadi-yi Türkmen ha ve Özbek ha, (Afganistan Türkmen ve Özbeklerinin Irk Özellikleri)* Karwan Matbaacılık, Kabil H,1388, s.47.

edilir, yemek sonrasında dualar yapıp merasim sonunda serpaylar (Hediyeler) dağıtılır.⁸³

Peygamber toyu, bir nevi evlatların 63 yaşına gelen babası veya annesiyle helalleşme merasimidir. 63 yaşına gelen dede veya nine ise artık bundan sonra tüm sorumluluklarını evlatlarına devrediyorum diye hakkını helal eder ve geri kalan hayatını beş vakit namazını mümkün olduğu kadar cemaatle kılarak dünya uğraşlarından sıyrılarak hayatına devam eder.

2.3.Uluslararası Göçmenler Olarak Afganistan Türkmenleri

Göç, toplumları sosyal, kültürel, ekonomik, dini, siyasi vb. bakımdan etkileyen ve bu nedenle karmaşık bir yapıya sahip olan olgu olarak gerek sosyologların gerekse antropologların dikkatini çeken bir konu olagelmıştır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti de toplum olarak 1920 yılında Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren göç ile iç içe yaşamıştır.

Bu göçler hem Türkiye içinde kırsal bölgelerden büyük şehirlere doğru, hem de Türkiye'den yurtdışına ve hem de Nijerya, Senegal, Afganistan, Irak, Suriye, Somali, Doğu Türkistan, Balkanlar, Filistin gibi ülkelerden Türkiye'ye yönelik olarak gelişmiştir. Bu göç hareketlerinden Türkiye içerisinde kırsal bölgelerden şehirlere olan göçler ve Türkiye'den yurtdışına yönelik gelişen göçler Türk akademik çevrelerinde büyükçe irdelenmiş olmakla beraber, yurtdışından Türkiye'ye yönelik gelişen göçlerin incelenmesi göreceli olarak sınırlı kalmıştır.

İç göçü ekonomik, şehircilik, siyasi, sosyolojik ve diğer açılardan geniş biçimde inceleyen önemli araştırmalar ve yayınlar yapılmıştır. Aynı şekilde Türkiye'den yurt dışına yönelik gelişen işçi hareketleri konusunda da önemli akademik çalışmalar yapılmıştır. Türklerin yurtdışına göçü özellikle de Almanya'ya 1960'lı yıllardan itibaren başlayıp 1980 askeri darbesi sonrası da devam etmiştir.

---

⁸³ Mahdum, a.g.e, s.53.

1960-1974 yılları arasında sadece Almanya’da 617.531 erkek ve kadın olmak üzere Türk işçi bulunmuştur.⁸⁴

Türk Alman Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı’nın (TAVAK) tespitlerine göre dünyada yurtdışına göç veren ülkeler arasında Türkiye üçüncü sırada yer almaktadır. TAVAK’a göre yurt dışına en fazla göç veren ülkeler arasında 1 milyar 300 milyon nüfusuyla Amerika başta olmak üzere yurtdışında yaşayan Çinlilerin sayısı 55 milyonu geçmiş bulunmaktadır. Çin’den sonra en çok göç veren ülke ise Hindistan olmuştur. Hindistan’ın 1,1 milyarlık nüfusunun 35 milyonu, ülke sınırları dışında, Güney Afrika, Amerika ve birçok başka ülkede yaşamını sürdürmektedir.

TAVAK’ın tespitlerine göre, bugün 6,5 milyonun üstünde Türk kökenli göçmen, başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere, Amerika, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde yaşamaktadır.⁸⁵

Sonuç olarak bütün göç veren ülkelerde olduğu gibi Türkiye’nin de yurtdışına bu kadar fazla göç vermesi nitelikli işgücünün yitirilmesi, toplumsal panik ve toplumsal hareketlilik, Türk toplumunda yeni bir öge olan Almanyalı gibi bazı sosyal sıkıntıları da beraberinde getirmiştir.⁸⁶

1960’ta başlayıp 1980’li yıllarda da devam Türkiye’nin yurtdışına yönelik göç vermesi 2000’li yıllarda duraksama dönemine girerek, 2005 yılı itibarıyla Türkiye’nin ekonomik durumunun göreceli olarak düzelmesiyle geri dönüşlerin hızlandığı görülmektedir.⁸⁷

Yürütmekte olduğumuz bu araştırmanın amacı da 1980-2018 yılları arasında Türkiye’ye yönelik göç hareketlerinin genel değerlendirmesi yapılarak özellikle bu göçmenler arasında 1980’den günümüze kadar Türkiye’ye göç eden Afganistan Türkmenlerinin göç süreçleri ve Türk Toplumuna intibakı ve geçim konusundaki problemleri araştırılarak ilgili sonuca ulaşılmaya çalışmaktır. Burada Türkiye

⁸⁴ Nermin Abadan-Unat, *Bitmeyen Göçler Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 179.

⁸⁵ Türkiye-Avrupa Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı (TAVAK)’ın Türkiye’nin yurt dışına verdiği göç üzerine yaptığı araştırma, 19 Nisan 2010, internet erişimi, <http://www.tavakvakfi.com/tr/>

⁸⁶ Nermin Abadan-Unat, a.g.e, 119.

⁸⁷ Yusuf Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.75.

Cumhuriyeti'ne yönelen göçleri ele alırken iki tür göçten bahis etmek konumuzu geniş açıdan ele alma konusunda yararlı olacaktır:

Birincisi; 14 Haziran 1934 tarihli ve 2510 İskân Kanunuyla, çeşitli özel kanunlar ve uluslararası ikili anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'ye iskânlı (Devlet yardımıyla) veya serbest göçmen olarak, yurt edinmek amacıyla bireysel veya kitlesel olarak gelen Türk soyu ve kültüründen olan kişilerden meydana gelen göç hareketleridir.

İkincisi; kendi ülkelerindeki siyasi gelişmeler, savaşlar, işsizlikler ve baskılar neticesinde Türkiye'ye veya Türkiye üzerinden Avrupa Birliği ülkelerine sığınmak amacıyla yine bireysel veya kitlesel olarak gelen kişilerin meydana getirdiği göç hareketleridir.⁸⁸

İskân Kanununa göre yalnızca Türk etnik soyundan ve kültüründen olanlar göç etme, iskân ve Türk Vatandaşlığını alma hakkına sahiptirler. Afganistan Türkmenleri de bu kategoride değerlendirilmiş ve 1980 yılında Pakistan'daki mülteci kamplarından alınarak devlet yardımıyla Türkiye'ye getirilmiş, yaşayacakları bölgelere karar verilince de ilgili bölgelerde Türkmenlere ev yapmaları için arsa verilmiş ve gerekli yardımlar yapılmıştır. Afganistan Türkmenleri göç güzergâhı olarak Anadolu'ya ulaşmak için şu göç yollarını takip etmişlerdir.

---

⁸⁸ Ensar Göçmez, *Afganistan'dan Gelen Göçmen Özbeklerin Sosyo-Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Hatay İli Ova kent Beldesi Örneği)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Konya, 2008, s.13.

Afganistan'dan Türkiye'ye göç yolları

Afganistan Türkmenlerinin Türkiye ile olan soydaşlık bağı ve karşılıklı yardımlaşmaları 1979 yılı Rusların Afganistan'a saldırması ve Türkmenlerin Türkiye'ye sığınmasıyla gündeme gelen bir durum değildir. Türkmenlerin Anadolu'ya olan kardeşlik hissiyatı 1913'ü yıllarda günümüz Türkmenistan'ını Mari şehrinde Atatürk'ü destekleme komitesini kurarak Anadolu'ya yardımlar göndermesiyle başlamıştır.⁸⁹

Daha sonraları bu komitenin faaliyetlerini öğrenen Rus ajanlar komite çalışanlarını tutuklamıştır. Rusların bu karşı koymaları Türkmenlerin Anadolu'ya olan sevgisini eksiltmemiştir. 1917 yılındaki Bolşevik ihtilali sonrasında Afganistan toraklarına geçen Halife Kızılayak ve yerleşik Türkmenler, Türk halkının 1919'da başlattığı kurtuluş savaşına da o günün şartlarında toplayabildikleri yardımları göndererek Türk halkını desteklemiştir.⁹⁰

2.3.1.Uluslararası Göçün Çekme ve Transit Ülkesi Olarak Türkiye

Türkler 11. Yüzyıldan itibaren Anadolu Coğrafyasında askeri ve siyasi egemenliklerini kurmaya başladıklarında geride kalan Türk topluluklarıyla da ilişkilerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun süren

⁸⁹ Osman Mahdum, *Üstadın Duası Türkistan Ereni Halife Kızılayak*, Çizgi Kitabevi, Konya,2014, s.56.

⁹⁰ Mahdum, a.g.e, s.57.

yaşamı boyunca bir yandan bir Balkan ve Ortadoğu imparatorluğu konumunda görülmesine karşın Asya'daki Türk topluluklarıyla da ilişkilerini geliştirmeye özen gösterdiği bilinmektedir.

Türkiye 19. yüzyılda Rusya'nın egemenliği altına giren Türk halkları ve Çin'in Doğu Türkistan Bölgesi ile çeşitli düzeylerde ilişkiler kurmuş, o dönemlerde bu coğrafyalardan Türkiye'ye gelip yerleşenler olmuştur. Anadolu'nun aslında çeşitli coğrafyalardan gelen Türk kökenli göçmenlerin bir mozaiği olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁹¹

Türkiye Cumhuriyeti 1934 yılında çıkarmış olduğu iskân yasasının yanı sıra yakın tarihlerde de düzenlediği bazı mevzuatlar Türk soylu göçmenlere bazı muafiyetler tanımış ve söz konusu bu yeni düzenlemeler milliyetçi ve ulus inşa edici yaklaşım taşımaktadır.

2003 yılında yürürlüğe giren Türkiye'deki yabancı uyrukluların çalışma izinlerini düzenleyen 4817 sayılı yasada mesleki nitelik vurgusu gözden kaçmamaktadır. Bu çerçevedeki mevzuatta ve uygulamada önemli bir husus ortaya çıkmaktadır. İkamet izni bulunan Türk soylular ve akraba toplulukları mensupları Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca belirlenmiş olan çalışma değerlendirme ölçütlerine uymak zorunda değillerdir.⁹²

Türkiye'nin Türk soylu ve akraba topluluklarıyla ilgili yasa düzenlemesi sonrası dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Türk kökenli insanların ister yasal yollarla isterse de yasadışı yollarla Türkiye'ye geldiklerini görmekteyiz. Özellikle de 2001 yılı Amerika'nın Afganistan'ı işgal etmesi ve terörle mücadele bahanesiyle bölgede bilinçli olarak kaos ortamı yaratmasıyla birlikte Afganistan'da işsizlik, fakirlik, güvensizlik ve adaletsizlik ortamı artmış, bu faktörler sonucu olarak her geçen yıl Afganistan'ı terk edenlerin sayısı artmıştır. Afganistan Türkmenleri Türkiye'de çalışmak ve mümkün olduğunca burada yaşamak için gelirken

⁹¹ Murat Erdoğan, Ayhan Kaya, *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s.250

⁹² Erdoğan ve Kaya, a.g.e, s.254.

Afganistan Tacikleri, Hazaraları ve Peştunları ise Türkiye'yi AB ülkelerine geçmek için transit ülke olarak kullanmaktadır.

Afganistan'ın Türkmenistan sınırı yakınlarında yaşamakta olan Türkmenler işsizlik nedeniyle Afganistan'ı terk edip Türkiye'ye geldiklerinde ilk olarak Türk soylu oldukları için sağlanan kolaylıklar ve buna artı olarak da Afganistan'da yapmakta oldukları hayvancılık alanında Türkiye'de de iş bulabilmeleri hem geride bıraktıkları ailelerine destek çıkma hem de Türkiye'de de en çok lazım olan çoban eksikliğini giderme konusunda büyük önem taşımaktadır.

Çoban bulunamaması durumu son dönemlerde Türk küçükbaş hayvan üreticilerinin en çok üzerinde durdukları ve çözüm aradıkları bir konu olmuştur. Nüfusunun yüzde 80'inin tarım ve hayvancılıktan geçimini sağladığı Aksaray'da yerli çoban bulamayan üreticiler, Afganistanlı göçmen çobanlarla çalışmaya başlamıştır.

Aksaraylı hayvan üreticilerinin verdiği bilgilere göre 3 ile 5 bin TL arasında maaş artı sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasına rağmen yerli çoban bulunamamaktadır. Türkiye'nin Türk soylu topluluklarla ilgili yaptığı yeni düzenlemelerden yararlanarak Afganistan'dan yeni gelen Türkmen göçmen çobanlarla çalışmaya başlamıştır.⁹³

Türkiye Cumhuriyetinin imzalamış olduğu 6 Nisan 1949 tarihli insan hakları beyannamesi ve 2013 Avrupa Birliği Ülkeleriyle Vize Serbestisi ve mültecilere yapılacak olan maddi destek karşılığında Türkiye üzerinden AB ülkelerine geçmiş olan göçmenlerin geri Türkiye'ye getirilmesi ve uygun görüldüğünde buradan da kendi ülkelerine gönderilmesi anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Türkiye'ye yeni gelen veya Avrupa'dan geri dönen göçmenlerin yaşam koşullarında iyileşmeler olmuş, göçmen yasaları çıkartılmak suretiyle göçmenlere yeme, içme ve barınma merkezleri sağlanmıştır. 2013 sonrası Türkiye'de bunun birçok örneğine rastlanmaktadır.

---

⁹³ İhlâs Haber Ajansı'nın 6 Şubat 2018 Salı Haberi,

Afganistan Hazaralar'ından olan yasadışı yollarla Avrupa'ya gitmek için İran'dan Türkiye'ye geçen AB'ye giderken Yunan Adalarında yakalanıp Türkiye'ye geri gönderilen bir Afgan gencin söyledikleri Afganistanlıların, Afganistan topraklarını neden terk ettikleri ve İran'da yaşamayıp neden Türkiye'ye geldikleri konusunda elde etmek istediğimiz bilgiye ulaşmamıza ışık tutar niteliktedir.

“Adım Farzad Shafahi. 25 yaşındayım. 2010 yılında Avrupa'ya geçebilmek ümidiyle kaçak yoldan Türkiye'ye geldim. 2010 ve 2013 yıllarında iki kez Avrupa'ya geçmeye çalıştım. İkisinde de yakalanıp geri gönderildim. Bir kere daha denemekten korkuyorum. Zira bir daha yakalanırsam diğerleri gibi “savaşın beşiği” dediğimiz ülkemiz Afganistan'a gönderilmekten korkuyorum. Dünya üzerinde hiç kimsem yok. Annem, babam, kardeşim, akrabalarım... Hiç kimsem. Kendimle ilgili bildiğim herhangi bir bilgi yok en kesin şey doğum yılımın 1991 yılı olduğudur.

Bundan yıllar önce babam annemle birlikte Afganistan'da Taliban'ın elinden kaçmışlar, eğer kaçmasalardı öldürüleceklerdi. Ben İran'da bir sınır şehrinde, Zahidan'da doğdum. Gözlerimi açtığımdan beri bir sığınmacı ve savaş kaçağıyım. Sanırım gözlerimi kapayınca kadar da öyle kalacağım. 2010 yılına kadar İran'da yaşadık. Ama İran'da verilen kimlik evraklarının parasını karşılayamadığımız için kimliğimiz yoktu. Hayatta sadece babam ve kız kardeşim vardı. Ben 2 yaşındayken Annem kız kardeşimi dünyaya getirirken ölmüş, ben hatırlamıyorum. Ama sonradan söylediler, hastaneye götürememişler öyle ölmüş.

Babam ve kız kardeşimi en son Tahran'da gördüm. İran'da kayıt dışı olan Afganlar sürekli aranır ve tutuklanıp hapse atılır. Her yere başvurduğum ama onlardan 6 yıldır haber alamadım. İran'ı terk etmeye karar verdim. Afganistan'a geri dönemezdik. Bilmediğim, görmediğim, savaşın olduğu bir ülkeydi Afganistan. İran içindeyken de göçmendik. İranlılar Afganları sevmiyordu. Başlarına gelen her kötü şeyin sorumlusu olarak Afganları görüyorlardı.

İran'da uçan bir kuş yere düşse bunu bir Afgan öldürmüştür derler. Küfür, hakaret, dayak... Önüne gelen herkes İran'da Afganları dövebilir Afganları savunacak kimse yok İran'da. Sevapmış gibi dayak yiyorduk. Bu yüzden Türkiye'ye

gelmeye karar verdim. Yasal yollardan giremezdim çünkü kimliğim yoktu. Kaçakçılara para vermem gerekiyordu ama param yoktu. Kaçakçılara babamın Türkiye’de olduğunu, orada paralarını vereceğimi söyledim. 19 yaşında, 2010 yılının sonunda kaçakçıların ayarladığı arkası açık, üstü brandayla örtülmüş küçük kamyonetin arkasında İran sınırından Türkiye’ye girdim. Bu geçtiğim ilk sınırdı. Ama son olmayacaktı.

Bizi Viranşehir’de bir başka otobüse bindirdiler. Esenler otogarına geldik. Türkler indi. Otobüs bizi bir on dakika ileride kaçakçının bağlantısına teslim edecekti. Ama ben Türklerle Esenler ’de indim. Çünkü bizi teslim alacak kaçakçıya para vermem gerekiyordu. Ama ne para ne ona para verebilecek bir babam vardı. Her şekilde zarar görecektim. Cebimde beş lira veya on lira bir para vardı. Onunla 4. Levent’e kadar geldim. Belirsizlik içinde oturdum. Yiyecek, içecek, kalacak hiçbir yerim yoktu. Ama en azından Taliban korkusu ve İranlıların dayağı yoktu. Savaş yoktu. O yüzden içim rahattı. İran’dan gelmeden önce araştırma yapmıştım. Burada Birleşmiş Milletlerin Ofisi olduğunu biliyordum. İstanbul’daki yerini buldum. Oraya gittiğimde çocuk şubede kaydımı aldılar. 19 yaşındaydım ama geldiğimde dil bilmediğimden, orada tercüman olmadığı için yaşımı 15 diye yazmışlar.

Beni 2010 yılının Ekim ayında Yel Değirmeni Çocuk Esirgeme Yurdu’na yerleştirdiler. İki ay sonra Yunanistan’a kaçmak için yurttan ayrıldım. O zaman herkesin söylediği bir şey vardı: Türkiye’ye gelen bir Afgan ya da Afrikalı hâlâ buradaysa demektir ki kaçakçıya verecek parası yoktur. İlk geldiğimden beri, “Bizim için burada bir hayat yok, gelecek yok” sözlerini duydum. O zaman bunlar benim için sadece söylentiydi, zaman içinde hepsi gerçek oldu. Çünkü bizzat ben de yaşadım aynı durumları.

2011 yılbaşında Türkiye’deki geri gönderme merkezine getirildim. Kaçmaya çalıştım ama yakalandım. 1 ay süreyle geri gönderme merkezinde kaldım. O kadar bunalıma girmiştim ki geri gönderme merkezinde ilaç içerek intihara teşebbüs ettim. Ölecektim, zor yetiştirdiler hastaneye. Kadıköy Yel Değirmeni Yurdu’na geri döndüm ve bundan sonra yaklaşık iki yıl orada kaldım. Personeli çok iyiydi. Ama bu bütün yurtlarda geçerli değildi.

Yine yurttan kaçma şüphesiyle sonunda yurttan attılar, sokaklarda yattım. Sonra tek başıma Bulgaristan sınırını geçerek Avrupa'ya gitmeye karar verdim. Geceleri ormanda kaldım ama yakalandım ve yine bir ay geri gönderme merkezinde kaldım. Sonra Nevşehir'de bir yıl Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği'nde tercümanlık yaptım. Para kazandığım, sıkıntı yaşamadığım tek yıl o oldu hayatımda.

Bütün bu yıllar içinde çok defa parasız ve evsiz kaldım. Haftalarca İstanbul Gezi Parkı'nda uyudum. Ankara'da Güven Park'ta uyudum. Kendimi motive etmek için "daha ne istiyorsun, İstanbul'dayken Gezi'de, Ankara'dayken Güven'desin" deyip gülüyordum. Su alacak param bile yoktu. Bazı Türklerin Suriyelileri sevmediğini de o zamanlar öğrendim. Beni Suriyeli zannedip küfredenler oldu. Suriyeli düşmanlığını o kadar çıplak gözle görebiliyorum ki... "Şuna bak Ekmek elden su gölden" diye deyimler kullanılıyordu insanlar. Savaşlar yüzünden bizi suçluyorlardı. Bana bir gün polis memuru, Suriyeli sanarak "Niye kaçıyorsunuz ülkenizden? Hainsiniz siz. Hain olmasanız ülkenizi kaçıp terk etmezsiniz. Orada savaşır, orada ölürsünüz" dedi.

Uzun uğraşlar sonrası İran'daki Afganistan Büyük Elçiliğiyle irtibat kurabildim. İran'dayken Afgan yetim çocuklarının gittiği Afganistan Büyükelçiliği'ne bağlı okuldaki diplomam Türkiye'de kabul görünce bir de pasaport aldım İran'dan. Aldığım diplomayla üniversite kabul etti. Şimdi Pamukkale Üniversitesi'nde Sosyoloji okuyorum. Üniversite okumama vesile olanlar ise 2014 yılında Ankara'da yaptığımız eylemler sırasında tanıştığım kişiler oldu, onların sayesinde buradayım.

Sosyolojiyi seçtiğimde aklımda tek şey vardı. Kendim için hayallerim yok artık. Kendim için hayal kuramıyorum. Ama şu an adım Farzad Shafahi ve ismimin bir geçerliliği yok. Yine de şöyle hayal ettim: 20-30 sene sonra onun başına bir akademik unvan eklersem bu sayede söz sahibi olabilir ve benim gibi insanlara yardımcı olabilirim. Neden olmasın?"⁹⁴

⁹⁴ BBC Türkçenin 2010 yılında Türkiye'ye yasa dışı yollarla giriş yapan bir Afganistanlı gençle yaptığı bir röportajı, 8 Nisan 2016 yayını, erişim: <http://www.bbc.com/turkce>

Görüldüğü gibi Afganistan'daki diğer milletlere mensup olan insanlar Türkiye Cumhuriyetini AB ülkelerine geçmek için bir geçiş güzergâhı olarak kullanırken, Afganistan Türkmenleri içinse Türkiye'ye ulaşmak kurtuluşa ermek ve anavatanına ulaşmaktır. Buraya ulaşmayı başaran Türkmenler, Türkiye'de faaliyet gösteren Türkmenler tarafından kurulan dernekler aracılığıyla geçici ikamet izni alıp hemen bildikleri mesleklerde özellikle hayvancılık alanında işe başlayarak hem kendilerine hem de kendilerine kucak açan yerli halka destek olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti ister son dönemlerde kat ettiği ekonomik refah seviyesi, ister yeni yasa ve düzenlemelerle Türk kökenli arabalarına sahip çıkma hissiyatıyla sadece Türkmenler değil diğer ırk ve milletlere mensup insanların da gelip yerleştiği veya da AB ülkelerine geçmek için transit ülke olarak kullandığı bir coğrafya ve çekme gücüne sahip bir ülke olmuştur.

2.3.2.Afganistan Türkmenlerinin Ülkedeki İç Göçleri

1979'da Rus işgali, 1979-1989 Sovyetlere karşı verilen direniş, 1992 yılında mücahitlerin iktidara gelmesi, muzaffer mücahitlerin kendi aralarında çatışması, 1994 yılında Taliban'ın iktidara gelmesi, 2001 yılı ABD işgali, 2001-2018 Taliban'ın yabancı güçlerle mücadele etmesi ve Afganistan devletini resmi olarak tanımaması gibi olaylar Batılıların sloganı olan "Afganistan'a kalıcı özgürlük" getirmek bir yana dursun bu olaylar Afganistan'ı vatandaşı tarafından en çok terk edilen ve kendi içerisinde en çok mülteci bulunan bir ülke haline getirmiştir.

16.11.2015 tarihinde Afganistan Parlamentosu'nun alt Kanadı'nın sorularını yanıtlamak için parlamentoya çağırılan Afganistan Mülteciler Bakanı Seyit Alimi Belhi, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile birlikte Afganistan'la ilgili hazırladıkları raporu milletvekillerine sunmuştur. Bu rapora göre 2015 yılında 250,000'ne yakın Afgan vatandaşı ülkeyi terk etmiştir. Bu rakamdan sadece %25 resmi yollarla ülkeden çıkarken geri kalan %75 gibi bir bölümü yasadışı yollarla ülkeden çıkmıştır. Bu durum hem BM Kabil Ofisi hem Afgan yetkililer tarafından endişe verici olarak nitelendirilmiştir.

Afganistan halkının mülteciliği sadece ülke dışıyla sınırlı değildir. Aynı zamanda Afganistan'ın içerisinde de yer değiştirenlerin sayısı son 15 yılda ciddi şekilde artmıştır. 2001 yılında ABD ve müttefikleri tarafından kurulan yeni Afgan hükümeti, ülkedeki kaosa çözüm bulma konusunda son derece başarısız olmuştur. Ülkenin savunma gücü olmadığından dolayı emniyet ve güveni sağlama işi de yine işgal güçlerine devredilmiştir.

Durumdan faydalanan Taliban ve yerel çeteler Afgan ordusuna ve yabancı güçlere karşı çatışmaya devam etmişlerdir. Bu da Afgan halkını kendi ülkeleri içerisinde mülteci olmaya zorlamıştır. Uluslararası Af Örgütü'nün Afganistan'daki durumla ilgili yayınladığı rapora göre, Afganistan'daki şiddet olayları nedeniyle evlerini terk ederek ülke içi mülteciye dönüşenlerin sayısı son dört yılda ikiye katlanmıştır. 2013 yılında 500 bin olan sayı 2017 yılında 1 milyon 2 yüz bin kişiye ulaşmıştır.⁹⁵

Afganistan Türkmenlerinin ülke içerisindeki mültecilik durumuna yakından bakmak içinse biraz daha eskiye gitmek gerekir. Afganistan Türkmenlerinin ülke içerisinde şiddet ve çatışma ortamından kurtulmak için yer değiştirmek zorunda kalmaları 1980'li yıllarda başlayıp günümüze kadar devam etmektedir. 1979 yılı Sovyetler Afganistan'a girmiş ve Afganistan'da iki fırka ortaya çıkmıştır. Biri resmi olarak Afganistan Devleti olan Hizbiler, diğeri devlete karşı savaşan Mücahitler.

Mücahitler diğer adıyla gerilla savaşçıları, Ruslar ve dönemin Afgan ordusuna karşı direnişlerini genellikle kırsal kesimlerde, köy ve kasabalarda gerçekleştirmiştir. Afgan ordusu ve destekçisi Ruslar da direnişi yok etmek için köy ve kasabaları durmadan bombardımana tutmuştur. Bu durumdan en çok köy ve kasabalarda hayvancılık ve ekim dikim işleriyle meşgul olan Türkmenler etkilenmiş ve şiddet ortamından kurtulmak için başka illere göç etmek zorunda kalmışlardır.

1989 yılında Amerika Birleşik Devletlerinin desteğiyle Rusları Afganistan topraklarından çıkararak mücahit gruplar zaferin hemen ardından kendi aralarında çatışmaya başlamışlardır. Afganistan en büyük zararı ve yıkıntıyı bu iç savaşlar

---

⁹⁵ Uluslararası Af Örgütü'nün Afganistan'la İlgili Yıllık Raporu, yayın tarihi,05.2017.

döneminde görmüştür. Binlerce masum sivil hayatını kaybetmiş ve milyonlarca insan ülke dışına kaçarken, milyonlarca insan da ülke içinde mülteci durumuna düşmüştür. Ülkenin ekonomi, tarım, hayvancılık gibi hayati öneme sahip alanları da yok edildiği için ülke tamamen dışa bağı ve muhtaç duruma gelmiştir.⁹⁶

Yakın tarihte 2017 yılında Türkmenlerin en çok yaşadıkları il olan Kunduz Vilayeti, devletle silahlı muhalifleri olan Taliban arasında bazı gizli anlaşmalardan sonra Afganistan'da bunca işgal kuvveti ve uluslararası gözlemci güçler olmasına rağmen Taliban'ın eline geçmiştir. Bölgede yaşanan şiddet ve çatışma ortamı sonucunda bölgenin el değiştirmesiyle orada yaşayan Türkmenler mecburen yer yurtlarını terk edip merkez Kabil ve kuzeye doğru göç etmek zorunda kalmışlardır. Böylece yurt içinde mülteci durumda olan Türkmenlere binlerce yenisi daha eklenmiştir.

2.3.3.2001 ABD işgalinden 2018'e Türkmen Göçünün Devamı

1979 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) İşgali ile başlayan Türkmen göçü ve Afganistan'dan kaçışlar 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a yönelik başlattığı askeri müdahale sonrası da artarak devam etmiştir. Çünkü artık Amerika Birleşik Devletleri (ABD) daha önce Pakistan'la iş birliği yaparak ortaya çıkardığı Taliban'a karşı savaş ilan ederek Afganistan'ın işgalini başlatmıştır.

Bölgeyi bilmeyen Amerikan Ordusu gece bombardımanlarıyla birçok masum sivilin ölümüne yol açmıştır. Durumlar böyle olunca daha önce de Rus işgali ve ardından patlak veren iç savaş dönemlerinde büyük acılar çeken ve zarara uğrayan Afgan halkı ve özellikle de savaşların yoğun yaşandığı kırsal bölgelerde yaşayan Türkmenler 2001 yılı ve Afganistan'da Hamit Karzai başkanlığında oluşturulan yeni yönetimden sonra da ülkeden kaçışlarına devam etmişlerdir.

On yıllar süren istikrarsızlık, işsizlik, ekonomik sıkıntılar ve adaletsizlikler Afganistan'dan yurt dışına yönelik göçü tetikleyen en önde gelen faktörlerdendir.

⁹⁶ Hekim Servery, *Ser Navişt-i Gam Engiz-i Afganistan Az Sukut-i Kabul ve Huruj Necibullah 1992, (Afganistan'da hüznü akıbet, Kabilin düşmesinden Necibullah'ın devrilmesine kadar 1992), İntişarat-ı Noor, s.45.*

Buna bir de ABD'nin Afgan Milli Ordusunu kurup eğiteceğiz diyerek yıllık 12 milyar dolar⁹⁷ olmak üzere 18 yıllık işgali boyunca Afganistan'ı 220 milyar dolar gibi yüksek bir rakamla borçlandırması, ABD'nin Afganistan'ı asla terk etmeyeceği anlamına gelmektedir. Bu durum da Afganistan halkının ülkelerinin geleceğiyle ilgili ümitlerini tamamen yitirmelerine ve ortaya çıkan göçlerin geri dönüşü olmayan göçler olarak gerçekleşmesine sebep olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı'nın 2015 düzensiz göçler raporuna göre 2015 yılında toplam 856.723 göçmen Türkiye'yi transit ülke olarak kullanıp Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine ulaşmıştır. Bunların çoğunluğunu Suriye vatandaşları oluştururken ikinci sırada yine Afganlar gelmektedir. Bu raporun ülkelere göre dağılımı şu şekildedir:

- 1.% 56'sı Suriye,
- 2.% 24 Afgan,
- 3.% 10 Irak,
- 4.% 3 Pakistan,
- 5.% 7 Diğer⁹⁸

Yasadışı yollarla Afganistan'dan önce İran'a daha sonra aynı yolları kullanarak İran sınırından Türkiye'ye giriş yapan düzensiz Afganistanlı göçmenlerin büyük çoğunluğunu Afganistanlı Hazaralar (Şiiler), Türkmenler ve Farslar oluşturmaktadır. Hazaraların Afganistan'ı bu denli yoğunlukta terk etmelerinin birinci nedeni Peştun asıllı Taliban örgütünün onları acımasızca katletmesi, ikincisi de Afganistan'daki bu mağduriyetlerinden dolayı AB ülkelerinde sığınma taleplerinin kolayca kabul edilmesidir.

⁹⁷ Muzaffer Toofan Noory, *Afganistan'daki Güvenlik Sorunları*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Antalya, 2014, s.62.

⁹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığının 2015, düzensiz göçler raporu, İnternet erişimi: <http://www.mfa.gov.tr>

Daha önce de belirtildiği üzere İran üzerinden Türkiye'ye gelen Afganistan vatandaşları arasında Türkmenler haricindeki diğer milletlere mensup olanlar Türkiye'yi transit ülke olarak kullanarak AB ülkelerine geçmektedir.

Afganistan Türkmenleri ise bölgelerindeki işsizlik, devletin Türkmen bölgelerine gerekli yatırımları yapmaması ve yıllar süren kuraklık nedeniyle hayvancılığın bitmesinden ötürü Afganistan'ı terk etmektedir.

Afganistan Türkmenleri için Türkiye Cumhuriyeti transit ülkesi değil yaşam için hedef ülkedir. İskân yasasıyla 1980 yılında Dönemin cumhurbaşkanı Kenan Evren döneminde Türkiye'ye yönelik başlayan Türkmen göçü günümüzde de Afganistan'ın savaşı bitmediği için ve Türkmenlere karşı uygulanan sosyal adaletsizlikler yüzünden Anadolu'ya olan Türkmen göçü devam etmektedir. Özellikle 2017 yılında İran üzerinden Türkiye'ye kaçak yollarla giriş yapan Afganistan vatandaşlarında ciddi artış görülmektedir

2.3.4. Türkmenlerin Türkiye'de Yerleştikleri Bölgeler ve Son Durumları

Afganistan'da kargaşa ve kaos 1970'li yıllarda başlamıştır çünkü bu dönemlerde Afgan hükümeti Ruslarla iyi münasebetler içerisine girerek askeri ve mülki alanlarda iş birliği imzalamıştır. Afgan-Sovyet yakınlaşmasından rahatsız olan ABD mümkün oldukça Afganistan'da kargaşa ve isyan çıkartmıştır. Bunu da bölgede onlarca medrese tesis edip destekleyerek radikal İslamcı gruplarla yapmıştır.

ABD'nin eski dış işleri bakanı Hillary Clinton Amerika'da katıldığı bir televizyon kanalında Amerika'daki 11 Eylül 2001 terör eylemini ve sonrasında Orta Asya'da özellikle de Afganistan'da terör estiren terörist ve insanlık düşmanı gruplarla ilgili şunları itiraf etmiştir:

“Bugün savaştığımız ve karşısında mücadele ettiğimiz grupların doğuşunu Sovyetlerle soğuk halindeyken yirmi yıl önce biz sağladık. Çünkü Orta Asya'da Sovyetlerin hâkim olmasını istemiyorduk. Dönemin cumhurbaşkanı Reagan Kongreden onay aldıktan sonra Pakistan istihbaratı ile çalışarak bölgede vahabiyet ve radikal İslami geliştirdik. Bu işimizden de pişman değiliz, çünkü böyle yapmakla

Rusları ekonomik olarak milyarlarca dolar kayba uğratarak Sovyetler Birliğinin dağılmasını sağladık...’’⁹⁹

Sovyetler ve Amerikan destekli mücahitler grupların mücadelesi Afganistan’ın kırsal alanlarında gerçekleştiği için Türkmenlerin kitleler halinde ülkeden kaçıışı 1979 Sovyet işgaliyle başlayıp, 2001 ABD işgaliyle devam etmiş, 2018’e kadar göçün devam ettiği görülmektedir. Önce Afganistan’la en uzun kara sınırı bulunan Pakistan’a göç eden Afganistan Türkmenleri 1980-1982 yıllarında Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni iş başına gelen cumhurbaşkanı Kenan Evrenin Pakistan’ı ziyaret ederek ¹⁰⁰Türkmenlerin mülteci kamplarında zor şartlarda yaşadıklarına şahit olmasıyla iskânlı göçmenler olarak Türkiye’ye getirilmişlerdir. Türkmenler Afganistan’da yaşadıkları bölgelerin iklimi de göz önüne alınarak Türkiye illerinden onlara uygun olan şu il ve ilçelere yerleştirilmişlerdir:

1. İstanbul’un Zeytinburnu ilçesine
- 2.Tokat’ın Yeşilyurt ilçesine
- 3.Sivas’ın Karşıyaka ilçesine
- 4.Konya’nın Karatay ilçesinin Tatlıcak Köyüne
- 5.Aydın’ın Didim ilçesine
- 6.Hatay’ın Antakya ilçesine bağlı Ova kent beldesine
- 7.Van’ın Başkale ve Çaldıran ilçelerine.

⁹⁹ (Hillary Clinton Exposing American Hand Behind Wahabi/Deobandi Terrorism) U.S. CNN international, 2 Nisan 2010 tarihli yayını, internet erişim: zara.driss@turner.com

¹⁰⁰ Devlet Başkanı Kenan Evren, Lahor’da binlerce Pakistanlının sevgi gösterileriyle karşılandı Evren onuruna tatbikat yapıldı Evren, Lahor’da "Üsküdar’a giderken" şarkısıyla karşılandı. Milliyet Gazetesi, Tarih, 26.11.1981, s.8

Afganistan Türkmenlerinin Türkiye Cumhuriyetine kabulünün başladığı 1980-1982 yıllarda ilk etapta yaklaşık 800 aile/4350 kişi Türkiye'ye getirilmiştir.¹⁰¹ Yetkililerin gerekli incelemelerinin ardından adı geçen ilçelere aynı ilçede 7 sene ikamet etme zorunluluğuyla 100-110 aile şeklinde dağıtılmışlardır.¹⁰²

İstanbul'un Zeytinburnu İlçesi

2017 istatistiklerine göre İstanbul'un 287,378 nüfuslu Zeytinburnu ilçesine yerleşen Türkmenler, İstanbul'un Asya ile Avrupa arasında ticaret köprüsü görevi görmesi dolayısıyla Türkmen halısı ve deri ticareti konusunda büyük işler gerçekleştirmektedirler. Bugün İstanbul genelinde özellikle de Zeytinburnu ilçesinde göçmen Türkmenlere ait 500'ü aşkın işyeri, deri atölyesi ve tekstil fabrikası bulunmaktadır.¹⁰³

1980'li yıllarda gelip Zeytinburnu'na yerleşen Türkmenler bugün ister eğitim ister ticaret isterse kamuda istihdam edilme konularında büyük başarılarla imza atmış bölgenin yerli halkıyla da güzel toplumsal münasebetler kurarak birlikte yaşamlarını sürmektedirler. Diğer illere yerleşen bazı Türkmenler de zorunlu ikamet süresi olan 7 yılı doldurarak ticaretlerini rahat yapabilmek için tanıdık akrabalarının yanına İstanbul'a göç etmişlerdir.

Tokat'ın Yeşilyurt İlçesi

Türkiye Cumhuriyeti Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün 2017 verilerine göre 9,133 nüfuslu Tokat'ın Yeşilyurt ilçesine yerleştirilen Afganistanlı göçmen Türkmenler, bu ilçenin Evren paşa mahallesinde yaşamaktadır. Tokat, Türkiye'de nüfusu azalan iller arasında yer almaktadır. Beklentilere göre 2023 yılında nüfusun 600 binin altına ineceği tahmin edilmektedir. Özellikle genç nüfusun sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı il dışında yaşamayı tercih etmesi kırsal alanda iş

¹⁰¹ Yasemin Çakırer Özservet, İstanbul Zeytinburnu İlçesi'nde Afgan Türklerinin Ulusötesi Kentleşme Ağlarının Analizi, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Sayı 2, yıl 2013, s.171.

¹⁰² a.g.m, s.172.

¹⁰³ İstanbul Zeytinburnu ilçesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, bilgi erişim tarihi:2018, internet erişimi <http://www.zeytinburnu.istanbul/Mudurlukler/Imar-ve-Sehircilik-Mudurlugu>

gücü kaybına ve modern tarım tekniklerinin yayımlaşmasını olumsuz etkilemektedir.¹⁰⁴

Tokat İlinin ekonomisi tarım, hayvancılığa dayalı olması nedeniyle buraya göç eden Türkmenlerin az bir kısmı hayvancılıkla meşgul olurken diğerleri ise ticarete atanmıştır. Bu nedenle de Tokat'ın ticaret alanının çok geniş olmadığı için 1980 yılında getirilip buraya yerleştirilen Türkmenler 7 yıllık zorunlu ikamet süresinin dolmasının ardından daha büyük işler yapabilmek için il dışına çıkmışlardır göçmenlerin çoğu İstanbul ve Ankara'ya göç etmiştir.

Sivas'ın Karşiyaka İlçesi

Sivas İç Anadolu Bölgesi'nin en soğuk ilidir. Kış ayları dondurucu soğuk olup, kış ortalama sıcaklığı 0 C civarındadır. En soğuk ay ortalaması -4C olup, zaman zaman -36.4 C 'ye düştüğü görülmüştür yaz aylarında sıcaklık genellikle 19 C üzerindedir.

İlin bu iklim özelliklerini göz önüne alan yetkililer 1980 yılında Türkiye'ye gelen Afganistanlı göçmenlerden, Afganistan'da soğuk bölgelerde yaşayan göçmenleri Sivas'ın Akıncılar ilçesine yerleştirmiştir. Sivas'ın kışın aşırı soğuk yazın da az yağışlı olması nedeniyle hayvancılık ve tarım gibi işler yapamayan göçmenler tıpkı diğer illerde olduğu gibi zorunlu ikamet süresinin bitmesiyle Türkmen göçmenlerin çoğu iç Anadolu'ya göç etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün 2017 verilerine göre Akıncılar ilçesinin 4,679 nüfusu bulunmaktadır.

Konya'nın Karatay İlçesi

1980 yılında Pakistan'daki mülteci kamplarında yaşamlarını zor şartlarda sürdüren Türkmenler Türkiye Cumhuriyeti dönemin cumhurbaşkanı Kenan Evren'in Pakistan'a yaptığı resmi ziyaretten sonra Türkiye'den sığınma talebinde bulunarak

¹⁰⁴ Türkiye Cumhuriyeti Tokat Valiliğinin resmi internet sitesinde 2018'de yayınlanan bilgilendirme raporu, internet erişimi, <http://www.tokat.gov.tr/tokatta-tarim-toprak-ve-turizm>

Türkiye'ye göç etmişlerdir. Türkmen göçmenlerin bir kısmı da Konya'nın Karatay ilçesinin Tatlıcak köyüne yerleştirilmişlerdir.

Türkiye'nin ticaret alanları kısıtlı illerine yerleştirilen Türkmenlerin aksine Konya'ya yerleşen Türkmenler, yerleştikleri bölgede ticaret ve hayvancılık gibi işlerini rahatça yapabildikleri için ikinci il olarak herhangi bir ile göç etmemişler.

Türkiye Cumhuriyeti Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün 2017 yılında yayınladığı büyüme ve nüfus artışı raporuna göre Afganistan'dan gelen göçmen Türkmenlerin yerleştirildikleri ilçe olan Konya'nın Karatay ilçesinin 315,959 nüfusu bulunmaktadır. Göçmen Türkmenler Tatlıcak köyünde hayvancılık ve yaşadıkları bölgeye yakın sanayilerde çalışmaktadırlar.

Aydın'ın Didim İlçesi

Aydın ilinin toplam nüfusu 1990 sayımına göre, 824.816 olup, bunun 384.711'i ilçe merkezlerinde, 440.105'i köylerde oturmaktadır. Yüzölçümü 7870 km² olup, nüfus yoğunluğu 105'tir.¹⁰⁵

1980 yılında Afganistan'daki savaştan kaçarak önce Pakistan'a ardından da Anadolu'ya göç eden Türkmenler kendilerinin Türkiye'ye gelmelerini sağlayan yetkililerin yerleştirmesiyle Aydın'ın Didim ilçesine yerleşmişlerdir. Didim 1991 yılında ilçe olmuş Türkmenler söz konusu ilçenin Altinkum mahallesinde yaşamaktadır.¹⁰⁶

Diğer bölgelerde olduğu gibi Türkmenler, Didim'in kasabadan ilçeye yükselişinde ellerinden gelen gerekli desteği vermiş ve yerli halkla beraber gerekli mercilere giderek Didim'in ilçe olmasında rol oynamışlar. Diğer bazı illere yerleşen Türkmenler gibi Aydın'a yerleşen göçmen Türkmenler dış illere göç etmemişler çünkü bu ile yerleştirilen Türkmenler hayvancılık ve hayvansal ticaretlerini yapabilmektedirler.

¹⁰⁵ Türkiye Cumhuriyeti Aydın Valiliği'nin Aydın'ın nüfus ve sosyal hayatıyla ilgili yayınladığı raporu,2018.

¹⁰⁶ Didim Kaymakamlığı resmi internet sitesi,

Hatay'ın Antakya İlçesine Bağlı Ova Kent Beldesi

1979 yılında Afganistan topraklarının Sovyetler tarafından işgal edilmesinden sonra önce Pakistan'a oradan da Anadolu'ya göç eden Türkmenlerin bir kısmı da Hatay'ın Antakya ilçesine Ova kent beldesine yerleştirilmişlerdir bu ilçede aynı zamanda kendi imkânlarıyla gelip buraya yerleşen Afganistan Özbekleri de yaşamaktadırlar.

1980 sonrası Türkiye'ye yerleşen Afganistan Özbeklerinden olan bu göçmenlerle 2008 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Afganistan'dan Gelen Göçmen Özbeklerin Sosyo-Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Hatay İli Ova kent Beldesi Örneği) adlı bir akademik çalışma yapılmıştır. Fakat Afganistan Sovyet işgalinden sonra Türkiye sığınan Türkmenlerle ilgili ise herhangi çalışma yapılmamıştır yapmış olduğumuz bu araştırma Afganistanlı göçmen Türkmenleri konu edinen ilk kapsamlı akademik çalışmadır.

Nüfûsu: 1990 sayımına göre toplam nüfûsu 1.109.754 olup, 531.707'si İlçe merkezlerinde, 578.047'si bucak ve köylerde yaşamaktadır. 2012-2013 yılları için Hatay ilinin %6,8 net göç hızı ile göç verdiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁷

Hatay'ın tarım alanları, toprak yapısı, iklimi ve diğer doğal koşulları ürün deseninde çeşitliliğe, hasatta erkenciliğe, ikinci ürün yetiştirilebilmesine imkân verdiği için bu ilde tarım ve hayvancılık işleri oldukça verimlidir. Hatay'ın bu özellikleri dolayısıyla bu ile yerleşen Afganistanlı göçmen Türkmenler de tarım ve hayvancılık işleriyle meşgul olmaktadır.

Hatay'da 2002 yılında büyükbaş hayvan sayısı 76.949 iken bu sayı 2013 yılında 142.473'e çıkmış, 2014 yılı itibarıyla ise 131.340 büyükbaş olarak gerçekleşmiştir. Hatay'ın küçükbaşta ise 299.896 varlığı mevcuttur.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Hatay Valiliği resmi internet adresi, Kışlasaray Mah. Vilayet Cad. Hükümet Konağı 31100 Antakya, internet erişimi, hatay@icisleri.gov.tr

¹⁰⁸ Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK)'un dönemsel resmi raporu.

Van'ın Başkale ve Çaldıran İlçeleri

Rus işgaliyle başlayan Afganistan kaçışlar 2001 olaylarından sonra Afganistan'ın Amerika tarafından işgal edilmesinden sonra da hız kesmeden devam etmiştir çünkü 2014 yılında Afganistan'ın güvenliği işgal güçlerinden Afgan güvenlik güçlerine devir edilmesiyle Afgan güvenlik güçlerinin savaş halindeki ülkeyi kontrol edememesi dolayısıyla kaos ve şiddet giderek artmış bu da ülkeden kaçışları hızlandırmıştır.

1980'li yıllarda Türkiye'ye gelen Türkmenler Afganistan'da yaşadıkları bölge iklimi göz önüne alınarak Van'ın Başkale ve Çaldıran ilçelerine yerleştirilmişlerdir. Van ilinin Türkiye'nin Güney doğusunda yer alması ve ticaretin pek yapılamamasından dolayı ticaretle meşgul olan göçmen Türkmenler yetkilerin koyduğu 7 yıllık zorunlu ikamet süresinin dolmasının ardından Anadolu'nun iç kısımlarına batı illerine göç etmişlerdir.

Van'da hayvancılıkla uğraşan bazı göçmen Türkmenler de 23 Ekim 2011 tarihinde meydana gelen büyük depremde evlerinin zarar görmesi nedeniyle Sivas'taki akrabalarının yanına göç etmişlerdir. Türkmenlerin Van'dan Anadolu'nun iç kısımlarına göç etmelerindeki sebepler tamamen doğal sebeplerdir. Ticaretlerini rahatça yapabilmek için göç eden Türkmenlerin sayısı depremden dolayı göç edenlere göre daha azdır.

Son zamanlarda özellikle de 2014 yılı sonrasında Afganistan'dan kaçak yollarla İran'a oradan da aynı yolları kullanarak Türkiye'ye Afganistanlı sayısında ciddi artışlar gözlenmektedir bu göçmenler arasında Afganistanlı Türkmenler de azımsanmayacak kadar çoğunluktadır.

Van ilinin İran'la ortak sınırı bulunması nedeniyle Afganların Türkiye'ye kaçak yollarla girmek için en çok kullandıkları ildir. İran'da insan kaçakçılarıyla anlaşarak Türkiye sınırına gelen kaçak Afgan göçmenler Van üzerinden Türkiye'ye giriş yaparak Iğdır, Kars, Erzurum gibi illere dağılmaktadırlar bu illerden de bazı göçmenler Avrupa ülkelerine gitmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASINA YÖNELİK BULGULARIN DEĞERLENDİRMESİ

3.1.Mülakatların İncelenmesine İlişkin Kısa Açıklama

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Verilerin toplanması ve verilen cevaplardan hareketle istenilen sonuca ulaşılması için Tokat'ın Yeşilyurt ilçesinde ve Konya'nın Tatlıcak köyünde yaşayan göçmen Türkmenler ve yerli halktan yaş ortalaması 46 olan 42'si erkek 13'ü kadın olmak üzere toplamda 55 kişiyle mülakat çalışması yapılmıştır.

Katılımcılardan 12 erkek 3 kadın, çoğunluğu yerli halktan olmak üzere her iki araştırma sahasının belediye başkanı, muhtarı, bölgenin önde geleni, dernek başkanı ve araştırmacı gibi yetkili isimleridir. Geri kalan 40 kişiden 5 kadın 15 erkek Tokat'ın Yeşilyurt ilçesinden seçilirken, 5 kadın ve 15 erkek de Konya'nın Tatlıcak köyünde yaşamakta olan göçmen Türkmenlerden seçilmiştir.

Eğitim düzeyi olarak katılımcılardan 30'ü üniversite mezunu, 15'i lise mezunu, 10'u sadece okuma yazması olan kişidir. Katılımcılardan 15'i 1980-1985 yılında Türkiye'ye yerleşen Afganistan Türkmenlerinden iken 25'i Türkiye'de doğma büyüme Türkmenler,15'i de yerli halktandır.

Türkmen göçmenlerin intibak, eğitim, istihdam ve sosyal hayat münasebetleriyle ilgili olarak mülakat ve gözlemlerle elde ettiğimiz bu bilgi ve veriler, çalışmanın sonuca ulaşmasına önemli katkı sağlamıştır. Araştırma hakkında ön bilgilendirme yapıldığı için söz konusu katılımcıların bu araştırmada mülakat çalışmasına katılma ve gerekli bilgileri verme konusuna yaklaşımları olumlu olmuştur.

Bu çalışmayla 1980'den beri Türkiye'de yaşamakta olan Afganistan Türkmenlerinin, Afganistan'dan kaçış süreçleri, komşu Pakistan'daki mülteci

kampında karşılaştıkları problemleri ve son durakları olarak Türkiye'ye göçleri, Türkiye'deki intibak, eğitim ve istihdam alanındaki başarı ve problemleri, Türk halkıyla olan toplumsal münasebetleri ele alınarak incelenmiştir. Bunlar yapılırken de Türkmenlerin geride bıraktıkları akraba ve aile fertleriyle olan ilişkileri ve Türkiye'nin farklı il ve ilçelerinde yaşayan Afganistan göçmen Türkmenleriyle olan irtibatları da incelenmiştir.

3.1.1.Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Mülakat esnasında verilen cevaplar ve ek bilgiler, ses kayıt cihazı ve lüzuma göre not tutma yoluyla kayıt altına alınmıştır. Görüşme bittikten sonra yazı haline getirilerek çalışmanın ilgili bölümüne eklenmiştir. Katılımcılar tarafından verilen cevaplar araştırmanın hedeflediği amaçlar doğrultusunda verilerin analizine yardımcı olacak bazı temalar altında sınıflandırılmıştır.

Analiz veri setinde doğrudan görülmeyen, ancak kavramsal kodlama ve sınıflama yoluyla temaları ve bu temalar arası anlamlı ilişkilerin ortaya çıkarılması, analiz sürecinin temel işlevidir. Bu süreçte “Neden” ve “Nasıl” sorularına yanıt aranır.¹⁰⁹

Araştırmada daha derinlemesine bilgiye ulaşabileceği düşünüldüğünden veri toplamada nitel araştırma tekniğinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Verileri analiz ederken ağırlıklı olarak bir kodlama tekniği kullanılmıştır. Daha küçük örneklem boyutuyla daha iyi sonuçlar elde edilmeye çalışılmıştır.

Elde edilen verilerin karşılaştırılması yapılarak üzerinde durulmuştur. Böylece mülakatlar çözümlenerek Türkmenler arasından seçilen kişilerin beyanları veri olarak kullanılmıştır. Veriler daha verimli bir şekilde araştırılıp, aynı özellikleri özetleyebilecek bazı cümlelerin kullanılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda Afganistan Türkmenlerinin arasından seçilmiş olan insanlara göç esnasında, yaşam ve hedef ülke olarak neden Türkiye'yi seçtikleri ve Türk Toplumuyla bütünleşme ve intibaklarının nasıl olduğu konusu sorularak ilgili cevaplar aranmıştır.

¹⁰⁹ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, a.g.e,s.254.

3.2.Göçmen Türkmenlerin Yerli Halkla Olan Ortak Yönleri

Dünyada bütün uluslarda insanların bağdaşık duruma getirilmeleri kültür aracılığıyla gerçekleştirile gelen bir durumdur. Her birey toplumsallaşma esnasında aynı zamanda kültürlenir. Kültürü insanlar için bir miras olarak algılamak mümkündür. Bu miras, hem doğru ve yanlış hem bizler ve onlar arasındaki farkı belirler.¹¹⁰ Kültür birliğinin iki temel ögesi ise ortak dil ve ortak tarihtir. Afganistan'ın işgale uğraması ve yaşanan Türkmen göçü ile ilgili yapılan saha araştırması ile bu iki unsurun bazı örf ve adetler açısından iki farklı toplum için son derece önemli olduğu gözlemlenmiştir.

Türkmenlerin entegrasyonunu kolaylaştıran faktörlerin başında dil ve kültür ortaklığı gelmektedir. Türkmenler Türk toplumuna ayak uydururken belli bazı etkileşimler hariç hiçbir şekilde ötekileştirilmemişlerdir. Çünkü ötekileştirme en somut şekliyle dil üzerinden kendini belli eder. Aynı dili konuşan ve aynı kültürel özelliklere sahip olan insanlar birbirlerini tanırlar diğere ise “öteki” gözüyle bakar.¹¹¹ Bu ötekileştirme bazen toplumda çok ufak problemlerin çözümlenmeyecek kadar büyümesine neden olabilmektedir.

Aynı dili konuşan toplumlar ve devletler tarih boyunca birbirleri ile ister sosyal toplum münasebetleri açısından ister devletlerarası ilişkilerde çok daha iyi ve sıcak ilişkiler kurmuşlardır. Çünkü aynı dile sahip toplulukların, dünyayı yorumlama ve anlamlandırma kabiliyetleri ve yöntemleri de biri birine benzemektedir.

Araştırmanın bu bölümünde çoğunluğu yerli halktan oluşan, belediye başkanı, muhtar, dernek başkanı, toplumun önde gelen isimleri ve araştırmacı gibi yetkili isimler olan 15 kişiyle göçmen Türkmenlerle Türk halkının dil, kültür, inanç, mezhep ve tarih boyunca karşılıklı yardımlaşma arzusu gibi ortak değerlerle ilgili görüşme yapılmıştır.

¹¹⁰ Bauman, Gerd, *Çok Kültürlülük Bilmecesi*, (Çev: Işıl Demirakın, Dost Kitapevi), Ankara, 2006, s.55.

¹¹¹ Fenton, Steve *Etnisite, Irkçılık, Sınıf ve Kültür*, (Çev: Nihat Şad), Phoneix Yayınevi, Ankara, 1999, s.19-20.

3.2.1. Türkmenlerle Anadolu Halkının Ortak Yönleri Olarak Kültürel Yakınlık

Türk kültürünün ocağı yani ilk ortaya çıktığı bölge Orta Asya'dır. Bu bölge; kuzeyde Sibirya, güneyde Himalayalar, doğuda Kingan dağları ve batıda Hazar denizi ile çevrelenen geniş bir bölgedir.

Türkler tarih boyunca çeşitli bölgelere göç etmişlerdir. Bu göçler sonucunda Türk boylarının önemli bir bölümü Anadolu'ya gelmiş ve yeni kültürlerle komşu olmuşlardır. Bu kültürler; İslâm kültürü, Yunan kültürü ve İran - Pers kültürüdür. Orta Asya'daki göçebe hayat tarzından kalma Türk kültür simgelerini günümüzde de görmek mümkündür.¹¹²

Selçuklular ve Osmanlılar, Maveraünnehir ve Horasan'dan Anadolu'ya gelen Türk boyları tarafından kurulan büyük devletlerdir. Anadolu'daki Türkmenlerin yoğunluğu Moğolların tazyiki ile de artmıştır. Önce Cengiz, sonra Timur kasırgası, önüne kattığı büyük kitleleri Anadolu'ya sürüklemiştir.¹¹³

Bu araştırmayla genellikle Orta Asya'da özellikle de Afganistan'da ortaya çıkan kargaşa ve savaştan kaçıp 1980 itibarıyla Anadolu'ya sığınan Afganistan Türkmenlerinin göç için hedef bölge olarak niye Anadolu'yu tercih ettiklerinin cevabı aranarak ilgili bilgiye ulaşılmaya çalışılmaktadır. Amaçlanan bilgiye ulaşmak için yaptığımız mülakat çalışmaları ve gözlemlerin yanı sıra, Afganistan sınırları içerisinde yaşayan Türkmenlerin Anadolu ile olan tarihsel ilişkileri ve kültürel ortaklıkları da ele alınmaktadır.

Türklerin Orta Asya'da yaşadıkları dönemde yaşattıkları bazı kültürel özellikleri Afganistan Türkmenleriyle Anadolu Türklerinin ortak kültürü olarak örnek verilebilir. Bu kültürel ortaklıklara Orta Anadolu'da günümüzde de rastlamak mümkündür. Göçebe hayatın ayrılmaz parçası olan çadır, at ve ata olan sevgi, ata

¹¹² Osman Özkul, *Türk Kimliğini Oluşturan Ortak Kültürel Değerler*, Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Cilt: 4, Yıl: 4, Sayı: 8, 2015, s.155.

¹¹³ Ahmet Taşgın, *Türkmen Aleviler-Diyarbakır ve Çevresindeki*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013, s.16.

hâkimiyet, silah ve silah kullanımındaki maharet, halı ve kilim dokumacılığı o dönemlerden günümüze kadar gelen Türk Boylarına ait simgelerdir.

Türkmenlerin gelip yerleştikleri Yeşilyurt'ta yetkili makamlarda olan katılımcılara “Sizce göçmen Türkmenlerin kısa sürede yerleştikleri bölgeleri kendi vatanları gibi benimseyerek topluma uyum sağlamalarının altındaki neden ne olabilir” sorusu sorularak anlaşılmaya çalışılmıştır. Kendileriyle mülakat yapılanlar arasında Türkmenlerin en kısa sürede yerli halka ayak uydurarak entegre olmalarının yüzyıllara dayanan ortak tarih ve kültürden kaynaklı olduğunu öne sürenler olduğu gibi, bunu Türkmenlerin çok samimi ve girişken insanlar olduğuna dayandıranlar da olmuştur.

Bu bağlamda katılımcıların sorumuza verdiği cevap ve bilgilerden konumuzu destekler nitelikte olup en dikkat çekenlerinden bazıları şöyledir:

“Türkmen soydaşlarımız buraya yerleştikleri ilk günden itibaren burayı kendi vatanları olarak benimsediler ve semtimizin sorunlarına da sahip çıktılar. Zaten öğrendiğimiz kadariyle önceden Türkiye'ye anavatanımız diye bakarlarmış. Burayı ilçe yaparken bizimle beraber ilgili makamlara gittiler, milletvekillerimiz, bakanlarımız geldiğinde bizimle aynı safta karşılamada bulundular. Düğünümüz beraber oldu, cenazemiz beraber oldu, camide beraber saf tuttuk hiçbir ayrı gayrımız olmadı. Evren mahallesine yerleşen Türkmen soydaşlarımız bizimle dilleri, kültürleri ve çoğu adetleri aynı olduğu için yabancılık çekmeden hemen buraya alıştılar. Kısa sürede Türkiye'deki iş alanlarını da öğrenerek devlete de fazla yük olmamak için kendilerini kurarak deri atölyeleri, dikim atölyeleri, halı ticareti gibi alanlara atılarak önemli işler yapmaya başladılar. Şu anda hem Yeşilyurt'ta hem de İstanbul Zeytinburnu'nda 500 civarında Türkmen soydaşlarımıza ait atölye ve iş yerleri bulunmaktadır. Tabii olarak İstanbul'a taşınanlar burada kalan birçok Türkmen gencimize iş imkânı sağladılar. Hem evren mahallemizde hem İstanbul'da iş yeri olanlar da var, bunlar önemli başarılar. Biz Türkmen soydaşlarımızın yaptıklarını takdir ediyoruz. Belediye olarak biz de onlara yardımcı olabileceğimiz bir şey olduğunda onu yapmaya çalışıyoruz. Dil, kültür ve geleneklerinin bizim toplum gibi olması avantajıyla kısa sürede yoğun bir sosyal çevre edindiler ve semtin yerlisi olan

halkla ortak iş ve ticaret yapmaya başladılar. Bu kaynaşma sonucu olarak da birçok yerli gencimize de iş imkânı sundular. Biz kendilerinden çok memnunuz onlar da bizden memnun böyle geçinip gidiyoruz.”(K.M.50,E. Tokat, Yeşilyurt ilçesi belediye başkanı).

“1980 yılı itibarıyla semtimize gelen Afganistanlı Türkmen soydaşlarımız daha önceki yıllarda gördüğümüz, yurtdışından Türkiye'nin farklı illerine gelip yerleşen diğer göçmenler gibi değillerdi. Hemen vatandaşı olup kendilerini kurarak çalışmak istiyorlardı. Çünkü konuştukları dil biraz lehçe farklı ama bizimkiyle aynı, gelenekleri aynı onun için pek yabancılık çekmediler ve çok çabuk alıştılar bize. Türkmen kardeşlerimiz gerçekten çok çalışkan ve üretken bir halk. Vatandaşlıkları verildikten sonra hemen birçok işyeri ve atölyeler kurdular, hem kendilerine hem de bizim yerli gençlerimize iş imkânı sundular. Yeni geldiklerinde kendileriyle konuştuğumda Afganistan'dayken okuyamadıkları için çok pişmanlık duyuyorlardı. Onun için çocuklarının hepsini okuttular. Maşallah bugün göçmen Türkmenler arasında, Savunma Bakanlığında Anayasa Mahkemesine, Deniz Kuvvetlerinden Milli Eğitim Bakanlığına ve farklı üniversitelerde birçok göçmen Türkmen gencimiz görev yapıyor. Bu bizim için de gurur verici bir durum, sonuçta onlar bu semtin insanı.” (Y.B.62,E. Türkmenlerin geldiği dönemde görevli olan Yeşilyurt ilçesi Evren paşa Mahallesi emekli muhtarı).

“Türkmenler buraya yerleştikten sonra çok çabuk alışmaları ve yerli halkla kaynaşarak güzel münasebetler kurmaları tamamen onların kendilerinden kaynaklanan bir şeydir. Biz görüyoruz ister Türkmen öğrenciler olsun ister velileri olsun çok samimi çok girişken insanlar. Her halde evlerinde anne baları tarafından kendilerine bu söyleniyor. Türkmen öğrencilerimiz derslerine çok bağlı ve devamlı öğrencilerdir. Verilen ödevleri tam olarak yaparlar ve derslerinde de çok iyiler. Daha önceki yıllarda bizim okulda eğitimini tamamlayıp şu anda güzel yerlerde görev yapan birçok Türkmen gencimiz var. Çok çalışkan, çok girişken insanlardır Türkmenler.”(F.Ö.48,K.Tokat Anadolu Öğretmen Lisesi matematik öğretmeni).

Katılımcıların verdiği bu cevaplar, Afganistanlı göçmen Türkmenlerin Türkiye'ye entegrasyonu ve Türk halkına uyumunu kolaylaştıran faktörlerin başında,

iki halk arasındaki kültürel yakınlığın geldiğini ortaya koymaktadır. Yaptığımız görüşmelerde özellikle ikili ticari ve ailevi ilişkilerde kültürel ortaklık ve dil yakınlığının rolünün büyük olduğu gözlemlenmiştir.

Yine Türkmenlerle Türk halkı arasındaki kültürel ortaklık ve dil yakınlığı eğitimini Türkiye’de alan Türkmen gençlerin eğitimsel başarılarına ve sosyal çevre edinmelerine de önemli katkılar sağladığı görülmüştür.

3.2.2.Dil Benzerliği ve Soy Ortaklığı

Saha araştırması esnasında Orta Asya, özellikle de önceleri Ariyana ve Horasan, günümüzde Afganistan adıyla bilinen topraklarda yaşayan Türk soylu halkların Anadolu halkıyla olan soy ortaklığının, 1980 yılı itibarıyla Türkiye’ye göç eden Türkmenlerin Türk halkına uyumu konusunda, ne gibi kolaylıklar sağladığı araştırılmıştır.

“Sizce göçmen Türkmenlerin Türkiye’ye kısa sürede uyum sağlayarak yerli halkla iç içe geçmeleri nerden kaynaklanıyor?” Sizce dışarıdan gelen Türkmenlerin Türk halkına uyumunu kolaylaştırma konusunda dil benzerliğinin etkisi olmuş mudur?” daha önce kendileriyle uyumu kolaylaştıran faktör olarak kültürel benzerlikle ilgili mülakat yaptığımız kişilere ilave olarak bu katılımcılar, bu uyum ve entegrasyonun kolay olmasının nedenini dil benzerliği ve tarihten gelen soy ortaklığına bağlamaktadır. Bu bağlamda araştırmaya katılanların verdikleri şu cevaplar en dikkat çekenidir:

“Bu sene 10 yıl oldu Türkmen kardeşlerimizle ortak iş yapıyoruz. Türkmenler Afganistan ve Orta Asya ülkelerini iyi bildikleri için oralara gidip Türkiye’ye getirdikleri antik eşyalar, tespih ve yüzüklerde kullanılan taşlar, gümüş ve benzeri takıların satışını yapıyoruz. Türkmenler ticaretlerinde çok dürüst, çok başarılı insanlardır. Yeni geldiklerinde de zaten çok iyi anlaşıyorduk. Akıcı Türkçe konuşamıyorlardı ama onların konuştukları Türkmenceyi biz anlıyorduk. Dil konusunda büyük sıkıntı yaşamadık zaten biraz lehçe farklı olmakla beraber aynı dili konuşuyoruz. Ortak olduktan sonra merak ederek kendileriyle ilgili bazı kitaplar okudum. Orta Asya Türkleriyle Anadolu Türkleri arasında bir fark yokmuş. Soyumuz

aynı önceden de Anadolu Türkleriyle Afganistan Türkmenleri akraba halklar imiş. Türkmen soydaşlarımız bizim eski akrabalarımız. Tokat halkı olarak biz onlardan çok memnunuz, onlar da bizlerden memnunlar, çok iyi geçiniyoruz şükür. İnşallah çok daha büyük işler yapacağız birlikte.”(M.B. 47, E. Tokat’ta göçmen Türkmenlerle ortak iş yapan bir iş adamı.).

Görüldüğü gibi göçmen Türkmenlerin yerli halk açısından yerleştikleri bütün bölgelere kolayca entegre olabilmelerindeki en etkili faktörler dil, kültür ve soy bağının ortaklığı olmuştur. Bu bağlamda göçmen Türkmenlerden olan, daha 5 yaşındayken ailesiyle birlikte Türkiye’ye gelen, şu an Tokat’ın Çıkrık kasabasında öğretmenlik yapan M.H. Türkiye’ye yeni geldiklerinde resmi işlemleri tamamlanıp Türk vatandaşlığına geçiş sürecinde kendilerine gösterilen yakınlık ve ilgiyi unutulmaz anılarından biri olarak şöyle anlatmaktadır.

Aldığımız bu bilgiler araştırmamızın ulaşmayı hedeflediği sonuç açısından büyük önem taşımaktadır.

“Türkiye’ye gelmeden önce birkaç yıl Suudi Arabistan’da kaldık. Sokakta Arapça evde ise Türkmence konuşurduk. Tabii çocuk olarak anneme sorardım. Anne! Biz niye sokakta oynarken Arapça konuşuyoruz? Annem derdi ki: “Burası bizim gerçek vatanımız değil ondan böyle yapıyoruz.” Sığınma talebimiz kabul edilip Türkiye’ye göç ettik. Türkiye’ye ilk iniş yaptığımızda annem toprağı öptü. Anneme neden toprağı öptüğünü sorduğumda annem dedi ki: “Burası bizim gerçek vatanımız.” Gerçek bir ülke sahibi olma ve vatandaşlık hissini buraya geldikten sonra anladım. Yine aynı şekilde hafızamdan hiç çıkmayacak bir anım; daha ortaokuldayım sınıf öğretmenim bana şunu sordu: “Sen kimsin anlat bakıyım?” Tabii bir çocuk olarak bir de yakın tarihte Afganistan’dan geldiğimiz için ben Afgan’ım demiştim. Öğretmenim bana bakarak şunu demişti o zaman: “Türk Bayrağının altında yaşayan herkes Türk’tür ve eşit muamele görür. Bir de sen Türksün” dedi. Yine bir gün bütün resmi işlemlerimiz tamamlanıp bizim kimliklerimizi verecekleri gün polis merkezinde beklerken bir polis memuru gelip dedi ki: “Türk Soylu olduğunuz için sizden dosya masrafları alınmayacak.” O anda damağım dolarak çok duygulanmıştım. Artık hiçbir ötekileştirmeye maruz kalmayacağımız kendi topraklarımızdaydık. Biz göçmenler

olarak Türkiye’de gördüğümüz iyilik ve yakınlığı savaştan kaçarak gittiğimiz ne Pakistan’da ne de Arabistan’da gördük. Bize en zor zamanımızda sahip çıktığı için Türk devletine ve Türk halkına çok minnettarız.” (M.H.35,E, Tokat’ın Çıkrık Kasabasında öğretmenlik yapan bir Türkmen göçmen).

“Liseyi bitirdikten sonra Marmara Üniversitesi Matematik Bölümünü kazandım. Gerekli sınavları geçtikten sonra şu anda Tokat Teknik ve Endüstri Lisesinde matematik öğretmeni olarak görev yapıyorum. Dil, soy ve kültür ortaklığının sağlamış olduğu kolaylıklardan dolayı ne lise döneminde ne de üniversite döneminde hiçbir zorlukla karşılaşmadık. Sonuçta aynı dili konuşuyoruz. Bunun yanında en önemlisi tarihten gelen yüz yıllara dayanan bir kardeşliğimiz de var Anadolu’yla. Anadolu halkıyla bizim ilişkimizi veya tanışmamızı 1980 yılıyla sınırlı tutmamak lazım”(A.H.33,E.).

Yaptığımız görüşme ve gözlemlerle göçmen Türkmenlerin Türk halkına ayak uydurmalarında kültürel ortaklıklar ve dil benzerliğinin rolünün büyük olduğu gözlemlenmiştir.

Yine Türkmenlerin Afganistan’dayken kendi dillerinde okuma yazmalarına ve eğitimsel faaliyetlerine izin verilmediği için Türkmenlerin Türkiye’ye yerleştikten sonra rahatça okuyup rahatça araştırma fırsatını yakaladıklarından olsa gerek milliyetçilik duygularının kabardığı ve Anadolu halkıyla olan kültürel ve soydaşlık bağlarını daha çok araştırıp daha çok okuyup bilgi sahibi oldukları gözlemlenmiştir.

3.2.3.İnançsal ve Mezhepsel Ortaklık

Göç tarihi boyunca toplumların bir yerden başka bir yere göç ettiklerinde, göçmenlerin yerleşilen bölgeye uyum ve entegrasyonunu kolaylaştıran faktörlerin bir diğeri de hedef bölgeyle olan ortak dini değerlerdir. Araştırma konumuz olan Afganistan Türkmenlerinin de Türkiye’ye entegre olmalarını kolaylaştıran dil, kültür ve soy ortaklarının yanı sıra uyumu kolaylaştıran faktörlerin en önemli bir diğeri de dini değerlerin ortaklığıdır.

Katılımcıların, “Sizce farklı örf ve adetlere sahip olan göçmen Türkmenlerin Türkiye’ye özellikle Tokat’a uyum sağlamalarında inanç ve mezhebi ortaklığın etkisi olmuş mudur?” Sorusuna verdikleri şu cevaplar dikkat çekici olup komumuzu destekler niteliktedir.

“Dini değerlerin ortak olması ve her iki toplum; göçmen ve yerli halkın aynı şeylere inanması ve kutsal mekânda buluşması karşılıklı güven ve kaynaşma açısından çok büyük öneme sahiptir. Mahallemizde yaşayan Türkmen komşularımız Afganistan’da iken aldıkları dini bilgi ve dini yaşamlarına bağlı olarak günlük ibadetlerine sıkı bağlı olan bir halktır. Ciddi zaruretleri olmadığı sürece cemaate katılmaya özen gösterirler. En güzel yönü de genç yaşta olanları da namazlarına devam etmeleridir. Böyle olunca da karşısındaki insanlar onlara güveniyor ve onlarla kaynaşıyor. Bu durum da onların bu topraklara uyum sağlamalarındaki etkili faktör oluyor.” (H.S.52, E Yeşilyurt ilçesi, Evren paşa mahallesi camii imamı).

Afganistan Türkmenlerinin özellikle 50 yaş üstü insanların çoğu medrese eğitimi almış, dini hassasiyetlerin yüksek olduğu bir ortamda yetişen insanlardır. Bu da beraberinde dini inançlara sıkı bağlılığı getirmektedir. Görüldüğü gibi Türkmenler bu özelliklerini göç ettikleri ülkelerde de devam ettirmişlerdir. Bu durum Türkmenlerin yerleştikleri bölge insanı tarafından takdir görmüş ve Türkmenlerin yerli halkla sosyal kaynaşmasını ve bölgeye uyumunu kolaylaştırmıştır.

Dini değerlerin aynı olması ve mezhepsel ortaklığın toplumlar arası güveni arttırdığıyla ilgili olarak katılımcılardan bazılarının verdiği şu bilgiler konumuz açısından önem teşkil etmektedir.

“Tabii olarak yeni evlendiğimizde bazı kültür ve geleneklerimiz biri birine uymuyordu ama zamanla ben ona, o da bize alıştı. Onlar buraya gelip yerleştiklerinde yakın komşumuzdu. Hatta kısa süre sonra ağabeyim ile dericilik alanında ortak işler yapmaya başladılar. Türkmen komşularımız çok dindar ve dürüst insanlardı. Bu da bizim ve diğer insanların onlara olan güvenini artırmıştı. Daha sonra ağabeyim vesileyle onların aileleriyle tanıştık. Bir süre sonra da hem ağabeyim hem kendim güvendiğim için aslen nereli olduğuna bakmadan evlendik.

Sağ olsun eşim hiçbir konuda bana onu yap, şunu yap diye baskı yapmadı. Şükür çok mutluyuz. Çocuklarımızın hepsini okuttuk. Türkmen gençlerin çoğu devlette çalışıyor. Şu an çok iyi yerlere geldiler Türkmenler.”(A.O.47,K. Göçmen bir Türemenle evli olan bölgenin yerlisi).

“Türkiye’de bir zamanlar insanlar dini hayatlarını yaşamakta zorluk çekiyordu. Bayanların başörtüsü takması yasaktı, camilere giden insan sayısı yok denilecek kadar azdı. Onun için biz dinini güzel şekilde yaşayan insanlara hasret kalmıştık. Günümüzde ise öyle yasaklar yok ama bu seferde namaz kılan insanların sayısı çok azaldı. Maşallah göçmen Türkmen komşularımızı bu konuda takdir ediyorum. Sürekli camii yolunda görüyorum.”(N.S.65.K.).

Görüldüğü gibi dini değerlerin ortak olması toplumları biri birine yaklaştırmakta ve karşılıklı toplumsal güveni arttırmaktadır. Dini inançlarına bağlı olan insanların yaşadıkları bölgeye sonradan gelen göçmenlerin dini değerlerine sahip çıkmaları, bölgenin yerli halkı tarafından takdir görmekte ve kolayca kabullenilmektedir. Bu bağlamda Türkmenlerin Türk Halkına uyumunu kolaylaştıran faktörlerin bir diğeri de Türkmenlerin dini hassasiyeti ve yerli halkla olan ortak inançları olmuştur.

3.3.Araştırmaya İlişkin Genel Bulgular

Bu araştırmayla 1980-2018’li yıllarda çok sayıda Afganistanlı Türkmen göçmene ev sahipliği yapan Tokat ve Konya’da Afganistan Türkmen göçmenlerin, toplum yapısına etkileri, yerli halktan etkilenmeleri, geleneksel değişimleri, eğitim alanındaki başarı ve değişimleri, istihdam ve örgütlülükleri, Türk Halkıyla olan toplumsal münasebetleri gibi konular mülakat ve gözlem yoluyla incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Araştırmanın hedef sahası olan Tokat’ın Yeşilyurt ilçesinin Evren Paşa Mahallesi ve Konya’nın Tatlıcak köyünde yaşamakta olan göçmen Türkmenlerle mülakat çalışması yapılmadan önce 1980 sonrasında günümüze kadar olan süreçle ilgili tez çalışması için sosyal araştırma yapılacağı konusunda köy ve mahallenin sorumlu muhtarı ve Türkmen aksakallarıyla görüşülmüştür. Bu ön bilgilendirme

görüülecek kişilerin araştırmacıya güvenini arttırmış ve araştırmının neyi hedeflediği konusunda onlara gerekli bilgiyi vermiştir.

Araştırma konumuz olan Afganistan Türkmenleri 1980 yılı itibarıyla Türkiye'ye yerleşip burada yaşamaya başlayınca Türk toplumuna ayak uydurmak için Afganistan'dayken ister zorunlu olarak, ister çevresel etki altında kalarak yaşattıkları bazı adet ve geleneklerini terk etmişlerdir.

Bu tezde, 1979 yılı Sovyet işgaliyle başlayıp 2001 Amerikan işgaliyle devam eden Türkmen göçü ve Türkmenlerin intibak süreçleri, genel çerçevesiyle ele alınarak bu süreçteki değişim ve etkileşimlere hem yerli halk hem de Türkmenler üzerinden ilgili başlıklar altında ulaşılmaya çalışılmıştır.

3.3.1. Türkmenlerin Ülke'den Kaçışı ve Göç Hikâyeleri

18 ve 19. yüzyılda sanayileşme devriminin başlamasıyla insanlar çalışma amacıyla gönüllü olarak bir bölgeden diğer bölgelere kitleler halinde göç ederken, 21. Yüzyılda gelişmiş ülkelerin gelişmemiş topraklardaki zenginliklere göz dikerek büyük savaşlara neden olmalarıyla insanları zorunlu göçe zorlamış ve dünya tarihinde en acı trajediler yaşanmıştır.

1933'te Adolf Hitlerin iktidara gelerek yeraltı zenginliğe ve insan gücüne sahip olan bütün ülkelere saldırması, 1939 yılında başlayan, temel nedenlerini ekonomik kaynağın oluşturduğu ikinci dünya savaşı, 1979 yılında Sovyetlerin Hint Okyanusu'na ulaşmak ve bölgede hâkimiyet kurmak için Afganistan'ı işgal etmesi, 1990 yılında başlayan petrol kaynaklı Körfez Savaşı, 2003 Irak işgali milyonlarca insanı zorla yerinden etmiş ve göçe zorlamıştır.

Bu tez, 1979 yılında Sosyalist Sovyet Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin Afganistan'ı işgal etmesinden sonra savaşın şiddetli yaşandığı kırsal bölgelerde yaşayan, Ruslar ve mücahit gurupların zulmü arasında sıkışıp kalan, bu savaş ve zulüm neticesinde en ölümcül yolları göze alarak ülkeden kaçan Afganistan Türkmenlerini konu edinerek bu alandaki bilgilere ulaşmaya çalışmaktadır.

Bu bilgileri sunarken de süreci bizzat yaşayan göçmenlerle bire bir mülakat ve görüşmeler yaparak sonuca ulaşmaktadır. Bu konuda katılımcılara “Ruslar Afganistan’a girdikten sonra ülkeden nasıl kaçtınız? Bu kaçışın temel nedeni neydi?” diye yönettiğimiz soruya katılımcılar bir insanın hayatında yaşabileceği en trajedi cevabı vermektedir. Bu cevaplardan en dikkat çekenleri şunlardır:

“1979 yılında Ruslar Afganistan’ı işgal edince Ruslarla mücahitler arasında şiddetli çatışmalar başladı. Mücahitlerin çoğu köy ve kasabalarda olduğu için bu savaşlar genelde bizim yaşadığımız köylerde oldu, bu yüzden çok büyük acılar yaşadık. Ruslar ve Afgan ordusu köyleri bombalarken, mücahitler de bizi canlı kalkan olarak kullanıyorlardı ve köyden kaçmamıza izin vermiyorlardı. Çünkü mücahitlere savaştıkları eleman lazımdı. Bunun yanı sıra bölge halkından haraç aldıkları için insanların bölgeyi boşaltmasını istemiyorlardı. İki ateş arasında sıkışıp kalmıştık. Mücahitler kaçacağımızı öğrenirlerse yakalayıp işkence ediyorlardı. Kaçarken Rus keşif uçaklarına yakalanırsak da üzerimize ateş ediliyordu. Hem yerel mücahit guruplara hem de onların karşısında olan Afgan ordusuna görünmeden gizlice kaçmamız gerekiyordu. Biz evden gece saatlerinde kaçtık bölgedeki mücahitlerin kaçtığımızı anlamamaları için evdeymiş gibi evin lambalarını kapatmadan çıktık...”(A.T.51,E).

Mücahitler, Ruslarla savaştıkları için ABD ve müttefiklerinden aldıkları milyonlarca dolarlık finans desteğinin çok az bir bölümünü silah ve cephanelikleri için harcamışlardır yapılan askeri yardımların büyük bölümünün nereye nasıl harcandığı hala bilinmemektedir. Mücahitler ABD ve AB ülkelerinden bu kadar destek almalarına rağmen geçimlerini ise bölge halkından sağlamıştır. Mücahitlerin savaşan elemanlarının yiyeceği yemeği, giyim kuşamı ve bütün ihtiyaçları zor ve tehditle bölge halkından temin edilmiştir.

Bölgede uygulanan şiddet ve zulüm nedeniyle ülkeden kaçan Türkmenlerin yukarıda verdikleri cevaplara ilave olarak katılımcılardan bazıları da konumuza destekleyen şu bilgileri vermiştir:

“1980 yılında Pakistan’a kaçmaya hazırlandığımızı mücahitler öğrenmişler. Bir akşam saatlerinde evimize gelip babamı gözlerimizin önünde -niye kaçıyorsunuz- diye öldüresiye dövdüler. Babam zaten o günden sonra iç organları zarar gördüğü için uzun yaşayamadı, vefat etti. Babamın vefatının kırkinci günü tekrar kaçmayı denedik, bu sefer başardık. Afganistan’dan çıktığımız o günden itibaren tam 22 yıl sonra bir gezmeye gittik inanın. O dönemler Afganistan’da Ruslara karşı savaşanlar, hepsi için genelleme yaparsak bazılarına haksız olur ama bir kısmı bırakın cihat eden mücahit olmayı Müslüman bile olmazlar... Masum insanlara yaptıkları işkenceler gerçekten insanlık dışıydı...”(H.N.31, E).

“Afganistan’dan Pakistan’a kaçarken, Pakistan sınırına en yakın il olan Celal abat üzerinden geçiyorduk. Yolculuğumuz haftalar sürüyordu. Bir gün yolda yürürken uçaklar üzerimize ateş açtı, amcam orda şehit oldu. Çok acınacak durumdaydık. Bize ne Ruslar acıyordu ne de Afgan hükümet... Her ikisinden de zulüm görüyorduk. Bize yardım edecek kimse yoktu.” (H.T.39,K).

Afganistan’ın tamamen kendi ülkeleri olduğunu iddia eden aşırı milliyetçi Afganlar (Peştunlar) diğer ırklara mensup insanlara hep şunu demektedir: “Burası Afganistan, burası Afganların (bizim) ülkemizdir. Türkmenler Türkmenistan ‘a, Özbekler Özbekistan’a, Tacikler de Tacikistan’a gitmelidir.” 1982 yılında Türkiye’ye göç eden görüşmeye katılan Afganistan Türkmenlerinin verdikleri cevaplardan şu sonuca varmaktayız:

Türkmenlerin en ölümcül yolları göze alarak ülkeden kaçmalarının nedeni; Afganların, “siz bu topraklardan gitmelisiniz! Burası sizin gerçek vatanınız değil.” Cümleleri olmamıştır. Bölgede hayatın yaşanmaz hal alması ve iki ateş arasında sıkışıp kaldıkları içindir. Olmazsa Türkmenler de Afganistan’ın yerlisi ve en eski halklarından biri ve bu ülke topraklarında hak sahibidirler.

1979-1989 yılları arasında Ruslarla mücahit çeteler arasında savaşın tüm şiddetiyle devam ettiği dönemde kırsal bölgede yaşayan Türkmenlerin çektiği acıları ve neden Afganistan’ı terk ettiklerini araştırmaya katılan bir göçmen Türkmen şöyle dile getirmiştir:

“Üç erkek, iki kız kardeşlik. Büyük ağabeyim askerlik yaşı gelince mücahitler evimize gelip ağabeyimin kendilerine katılmasını istediler. Eğer devlete asker olursan hem seni hem de aileni öldürürüz dediler. Diğer taraftan şehir merkezlerinde hâkim olan ordudan askerlik görevi zorunlu olduğu için celp ihbarı geliyordu. Bölge halkı için tam bir kıyametti o zamanlar. Ağabeyim her iki tarafa da geçmemek ve bu zulme ortak olmamak için sağ elinin parmaklarını kestirdi, böylece silah kullanamaz hale gelmiş oldu. Bununla zulümden kurtuldu mu? Hayır. Birçok işkenceden geçirildi. Sonunda da ailecek iyi bir yaşam ümidiyle Afganistan’ı terk etmek zorunda kaldık...” (R.T, 58, K.).

“Kim kendi ülkesini, malını, mülkünü bırakıp kaçır ki? Kim uçakların vuracağını bile bile yola çıkar ki? Ama biz çıktık. Çünkü çıkmasak yaşadığımız köyde ölecektik. Ya yollarda ölelim ya bomba yağmayan bir yere ulaşalım diye yola çıktık. Haftalarca yayan yol yürüyerek Pakistan sınırına vardık. Şişme lastik botlarla büyük ırmaklardan geçmek zorundaydık. Irmağa düşüp kaybolanlar, ölenler oldu kaçan Türkmenlerden...” (S.T.49,E.).

Tezde iddia edildiği gibi o dönemde mücahitler ve devleti temsil eden hizbiler olarak bilinen ve bölge halkına cehennemi yaşatan her iki grubun da inandıkları ne Afganistan’ın kalkınması ne İslam dini ve ne küffara karşı verilen cihattır. Afganistan topraklarında savaşan gruplardan mücahitler ABD’ye, Afgan hükümeti de Ruslara hizmet etmektedir. Bütün bu yaşananlar Amerika Birleşik Devletleri’nin Sovyetlere karşı verdiği bir mücadeledir.

1979-1989 yılları arası Afganistan’da yaşanan kaos mücahit liderlerin ve yerel komutanların müthiş sermaye sahibi olmalarına sebep olurken, bölge halkına ise hayatları boyunca unutamayacakları acılar bırakmıştır. Yaşananların bir oyun olduğunu, savaşan her iki taraf için de kendi çıkarları için savaştığını iddia eden bir katılımcının verdiği şu cevap konuyu destekler niteliktedir.

“Yaşadığımız bölgeler gündüz askerler tarafından bombalanıyordu, gece ise mücahit gruplar insanlara istedikleri gibi işkence ve zulüm ediyordu. Aslında her iki tarafın savaşçıları da aynı insanlardı. Savaşan taraflar geceleri bir araya gelip

eğlendikleri bile oluyordu. Ama kimse çıkıp bunları onların yüzlerine söyleyemiyordu. Eğer böyle bir şey söylerseniz hem siz hem aileniz anında öldürülüydünüz veya ölümcül işkenceden geçiriliyordunuz...” (H.G.60,E).

3.3.2.Göç Sonrası Türkmenlerde Değişen Örf ve Adetler

Öncelikle göç sonrası Türkmenlerin aile yapısındaki değişikliklere ve değişen veya tamamen bırakılan örf ve adetlere değinmeden önce Afganistan Türkmenlerinin genel aile yapısına kısa bir göz atmakta yarar görmekteyiz. Afganistan Türkmenlerinin aile yapısı geleneksel İslam aile yapısı ile örtüşmektedir. Afganistan’da ikinci, hatta üçüncü evlilikler yasal kabul edilmekte, halk da bunun bilincindedir ve bu durumu normal karşılamaktadır.

Yine Afganistan Türkmenlerinde kadınların yüksek eğitim almalarına pek müsaade edilmez. Kadınların devlet dairelerinde çalışması hoş karşılanmaz. Kızlar temel din eğitimini aldıktan sonra ev hanımı olur veya 18-20 yaşında evlendirilirler. Afganistan’da kamuda çalışan kadınlar arasında Türkmen kadın çok nadir bulunmaktadır.

1980’den beri yurt dışında yaşayan Türkmenlerle yapılan görüşmelerde Afganistan’da özellikle de Türkmenler bölgelerinde yaygın olan ikinci evliliğin eşler arasında adaleti sağlama konusunda çok zor bir durum olduğunu söyleyen, onun için de toplum tarafından kabul görmüş olsa da hoş olmayan bir durum olduğunu söyleyen kesim de azımsanamayacak orandadır.

Fakat Afganistan’da kadınlar eğitimsizlik ve toplumsal baskıdan dolayı kendilerini savunamadıkları için genellikle Türkmen toplumundaki kadınlarda, *“Bir kusurum varsa, çocuğum olmazsa veya hastaysam görevlerimi yerine getiremiyorsam, eşim ikinci evliliğini yapabilir.”* mantığı dikkat çekmektedir. Bu da bazı erkeklerin durumu suiistimal etmelerine zemin hazırlamaktadır. Örneğin; evlenip fakat arka arkaya kız çocuğu olan bir erkek, erkek çocuk istemiyle ikinci evliliğini yapabilmektedir. Ekonomik durumu daha iyi olan erkekler Afganistan devletinin resmi nikâhı zorunlu tutmamasını da fırsat bilerek ikinci evliliğini yapmaktadır. Türkmenler arasında çok nadir görülse de iki erkek kardeşten biri

vefat ettiğinde kardeşinin dol kalan eşini koruma amaçlı ikinci eş olarak kendi nikâhı altına almaktadır.

1979 yılında Rusların Afganistan'ı işgal etmesi ve bölgede başlayan savaştan kaçan Afganistan Türkmenleri 1980 yılı itibariyle Türkiye'ye yerleştikten sonra hem eğitim hayatlarında hem aile ve yaşam tarzlarında göze çarpan önemli değişiklikler meydana geldiği gözlenmiştir.

Bu bağlamda araştırma sahamız olan Tokat'ın Yeşilyurt ilçesinde ve Konya'nın Tatlıcak Köyünde görüştüğümüz göçmen Türkmenlere, "Türk toplumuna uyum esnasında veya Türk vatandaşı olduktan sonra aile yaşamınıza ne tür değişiklikler geldi? Afganistan'daki örf ve adetlerinizden Türkiye'ye yerleştikten sonra değiştirdikleriniz veya bıraktıklarınız nelerdir?" diye yönelttiğimiz soruya katılımcıların verdiği cevaplardan en dikkat çekenini şunlardır:

"Biz buraya yerleştikten sonra gözümüz açıldı. Afganistan'da iken hakikaten cehalet içerisinde yaşıyor muyuz. Kadınlara ve kızlara gerektiği önemi vermemek, onların eğitim almalarına müsaade etmemek, çok evlilik, böylece birçok çocuk dünyaya getirmek ve onlara gerektiği eğitimi aldirmamak, iyi bir hayat yaşatmamak ve onlarca başka eksiklik... Ama buraya gelip yerleştikten sonra, hele hele de Türk vatandaşı olduktan sonra bir baktık ki temel eğitim zorunluymuş. Böylece bütün çocuklarımızı okula gönderdik. 7-8. sınıfları bitirip liseye geçtikten sonra zaten okuldan almaya kıyamadık. Liseyi bitirip üniversiteye geçtiler. Bugün onlarca üniversite öğrencisi ve onlarca üniversitesini bitirip iyi yerlerde çalışan Türkmen gencimiz var. Çocuklarımız çok iyi şartlarda okudular, bazen kendi kendime diyorum; iyi ki de gelmişiz Türkiye'ye..." (M.T.45,E.).

Afganistan'da özellikle Türkmenler arasında çifte evlilik İslam'da serbest olduğu için normal karşılanıyor ama Türkiye gibi yasak olsaydı çok iyi olurdu. Mesela bizim orda erkek çocuğum olmuyor, çocuklarımın hepsi kız diye ikinci evliliğini yapıyor insanlar, bu yanlış bir şey bence... Çünkü kız çocuğu da evlat Allah vermiş. Bu kadından kaynaklanan bir hastalık değil ki... (H.S.55,E.).

“Biz Türkiye’ye yerleştikten sonra eğitilmiş insanlarla eğitimsiz insanlar arasındaki farkı tamamen anladık. Afganistanda iken kız çocuklarımızı okula göndermiyorduk. Erkek çocukları da belli bir müddet gönderip sonra okuldan alıyorduk, aileye destek olması için farklı işlere veriyorduk. 1980 yılında buraya gelip yerleştikten sonra vatandaş olup bütün çocuklarımızı okula yazdırdık. Zaten daha sonra gelen Türkmenler daha vatandaş olmadan çocuklarını resmi olmasa bile okula göndermeye başladılar. Okul müdürü kimliği olmadan okula kayıt yapamayız dediğinde “şimdi resmi olmadan okusun daha sonra kimliğini alınca resmi kaydını yaparsınız” diyen Türkmenleri gördüm, bu çok sevindirici bir durum...”(R.T, 50, E.).

“Tatlacak köyüne yeni gelen Türkmenlerden bazıları daha vatandaş olmadan çocuklarını kayıt yaptırmak için bizim okula getiriyorlar. Resmi kaydının yapılamayacağını söylememize rağmen kaydı olmasa da çocuklarının gelip okumasını istiyorlar. Eğitime verdikleri bu önemden ötürü biz de okul yönetimi olarak çocukların misafir öğrenci olarak gelip eğitim almasına müsaade ediyoruz. Çünkü eğitime verdikleri bu değer takdire şayan bir durum...”(E.K.49.K.).

“Biz Karatay Nermin Ağâh Erdiñç Topak Ortaokulu kadrosu olarak köyümüzün Tatlacak mahallesinden gelen öğrencilerimizden çok memnunuz. Derslerinde çok başarılılar ve derslerine çok devamlı öğrencilerimiz. Buradan mezun olup şu anda çok güzel üniversitelerde eğitim gören öğrencilerimiz var Türkmen öğrencilerimizden olan...”(R.K.51.E.).

Görüldüğü gibi, göçmen Türkmenlerin Afganistan’dayken devlet yönetiminde söz sahibi olamama ve kamuda yeterince istihdam edilmeme nedeninin, eğitimsizlik ve toplum olarak geride bırakılmaları olduğunu Türkiye’ye yerleştikten sonra tamamen anlamışlardır. Bunun için de aynı zor durumları bir daha yaşamamak ve eğitimsiz kalmamak için tüm güçleriyle büyük küçük demeden okumuşlar ve çocuklarını hiçbir zorluğa aldırış etmeden okutmuşlardır. Araştırmada Türkmenlerin sosyal yaşamlarındaki en önemli değişimin de eğitim ve aile hayatında olduğu görülmüştür.

Katılımcılardan Türkiye’deki göçmen Türkmenlerin önde gelen isimlerinden olan bir kişinin, Türkmenlerin eğitime verdikleri önem ve bu alanda kat ettikleri mesafelerle ilgili olarak verdiği şu cevap da bu değişimi ve eğitim seferberliğini gösterme açısından konumuzu desteklemektedir:

“Türkiye’de çalışan ve okuyan bir insan hak ettiği yere mutlaka er veya geç gelmektedir. Biz Türkmenler olarak Türkiye Cumhuriyeti’ne yerleşerek hayatımızdaki en doğru kararı vermişiz. Benim 6 çocuğum var; 3’ü kız, 3’ü de oğlan. Bunlardan 5’sini okuttum. Çok şükür hepsi iyi yerlere geldi. Çocuklarımdan dördü kamuda çalışıyor. Büyük oğlum, Ankara’da Başbakanlıkta müfettiş olarak çalışıyor. İkinci oğlum elektrik mühendisi, bir Alman firmasında çalışıyor. Üçüncü oğlum Savunma Bakanlığı’nın avukatı. Bir kızım üniversitede yönetici olarak görev yapıyor. Diğer bir kızım başhemşire. Ben yeni geldiğimizde Tokat’ta herkesin toplandığı bir toplantıda bütün arkadaşlarıma şunu söyledim; “Gerekirse sabah kahvaltısı yapmayın ama çocuklarınızı okutun! Akşamları aç uyun ama çocuklarınız eğitimsiz kalmasın! Ama ne yazık ki o zamanlar bana; “Okutup da ne yapacağız, okuyanların bile inşaatlarda çalıştıklarını görüyoruz” diyenler olmuştu. Ben de, “Siz yanlış anlıyorsunuz! Önce çocuğunuz üniversite diplomasını alıp evine bir koysun, sonra ister hamallık yapsın ama o diploma bir gün işine yarayacak ve çocuğunuzu hayatın sıkıntılarından kurtaracak diyordum. Şükür bugün benim o söylediklerimi anlayanlar var. Eğitimsiz kalan gencimiz yok denilecek kadar az şu an. Okuyan insanlarla okumayan insanlar aynı değil, dünyanın hiçbir yerinde aynı olmaz da zaten. Bunu herkesin bilmesi lazım.”(A.M, 60, E.).

Afganistan’da genel olarak kadınlar da, erkekler kadar aile geçimine destek vermek ve katkı sağlama konusunda büyük rol oynamaktadır. Bu durum Türkmenlerde kendisini daha bariz göstermektedir. Çünkü Türkmen kadınlar halı dokuyarak ailenin geçiminde çok büyük rol almaktadır.

Türkiye’ye yerleşen Türkmenlerde kadın ve kızların halı dokuyarak ailenin geçiminde rol alması geleneği de bırakılan gelenekler arasında yer alıyor. Bu konuda Tatlıcak köyünde yaşayan bir göçmen Türkmen’in söyledikleri konuya ışık tutar niteliktedir:

“Afganistan’da erkeklerin hepsi olmasa da çoğu yatar, eve kadın bakar. Ama biz Türkiye’ye gelip bir baktık ki eve tamamen erkek bakıyor, asıl olanı da bu zaten. Erkek ailesinin nafakasını sağlamak zorundadır. Kadının kendine özel işleri var: ev işleri, çocuk yetiştirme.. vs. Haa okur memur olur ona diyecek bir şeyim yok. Ama eğitimsiz ise kadının çalışıp erkeğe veya ailesine bakmak diye bir zorunluluğu yoktur. Çalışmak erkeğe özel bir durum...”(R.Ç.53,E.).

Görüldüğü gibi 1980 yılı itibariyle Türkiye’ye yerleşen ve burada bir eğitim seferberliği başlatan Türkmenler, sadece erkek çocuklarını okutmakla kalmayıp kız çocuklarını da onların çocuk yaşta aileye vereceği destekten vazgeçip okutmuştur. Bunun sonucu olarak bugün Türkiye doğma büyüme Türkmenlerden Türkiye’nin farklı illerinde görev birçok erkek ve kadın Türkmen genci bulunmaktadır.

3.3.3.Göçmen Türkmenlerin Yerleştikleri Bölge Ekonomisine Etkileri

1980 yılında iskânlı göçmenler olarak Türkiye’ye getirilen Afganistanlı Türkmen göçmenler, 2010 yılında Arap Baharı diye tabir edilen halk ayaklanmasından sonra başlayan Suriye iç savaşından kaçıp Türkiye’ye göç eden Suriyeli göçmenlerle kıyaslandığında, Türkmenler, günümüzdeki Suriyeli göçmenler gibi Türk toplumu tarafından ekonomik yük ve Türkiye’de yurt içi göçü tetikleyen kitle olarak algılanmamışlardır.

2011 yılından itibaren Türkiye’nin açık kapı politikası izlemesi sonucu savaştan kaçan Suriyelilerin Türkiye’ye göçü giderek artmıştır. Bu göçle birlikte yıkıcı oranda hissedilmese de Türkiye’de hayat şartları zorlaşmış, iş oranı azalarak haksız rekabet artmıştır. Bu durum sebebiyle yerli halkın Suriyeli göçmenlere karşı nefret söylemi artmış, yaşanan zorluklardan ve iş alanının daralmasıyla meydana gelen yurt içi göçlerden Suriyeli göçmenler sorumlu tutulmuştur.¹¹⁴

Yaptığımız görüşmelerde araştırma sahamızın yerli halkı olan katılımcılara, “1980 yılından itibaren şehrinize göç eden Afganistanlı Türkmenlerin yaşadığınız bölgeye ne tür etkileri oldu? Türkmen göçmenlerden bölge halkı olarak olumsuz

¹¹⁴ Leyla Ezberci, *Suriyeli Sığınmacıların Viranşehir’in Toplumsal Yapısına Etkileri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya,2015, s.68.

etkilendiğiniz yönler oldu mu?” Sorumuza katılımcıların verdikleri cevapların en dikkat çekenini şunlardır:

“Afganistan’dan semtimize gelip yerleşen Türkmenlerin birçoğu güzel meslek sahibi oldukları için yerleştikten kısa süre sonra deri işletmeciliği, hayvancılık ve tekstil işi gibi güzel işler yapmaya başladılar. Biz yerli halk olarak ilk o zaman ucuz deri mont, kaban ve deri çantalar alabildik. Farklı illerden aldıkları derileri Tokat’a getirip işleyip satıyorlardı. Kısa sürede hem bizim şehirde hem de şehir dışında önemli çevre edindiler. Türkmenler ne devlete ne de yerli halka hiç yük olmadılar. Tam tersine deri ve tekstil atölyeleri kurarak sadece kendileri değil yerli gençlere de iş imkânı sundular. Biz Türkmen göçmenlerden çok memnunuz. Onlar da burada olmaktan memnunuz...”(Y.B.45,E Tokat Yeraltı çarşısında bir esnaf, şehrin yerlisi).

“Türkmen soydaşlarımız çok kısa sürede bize ve bölgeye uyum sağladılar. Sadece kendi çalıştığım atölye için söylemiyorum. Afganistan’dan gelen Türkmenlerden doktor olanlar, avukat olanlar ve mühendis olanlar var. Onlar zaten hep halkla iç içe oldukları için daha yakın oldular halka. Kendi yakın akrabalarımızdan daha yakın oldular bize. Çünkü çok saygılı insanlar. Bunlarla çalışmaktan çok mutluyum, halimizden çok memnunuz. İşlerimiz de her geçen yıl biraz daha büyüyor. Yaz aylarında düğünler çok olunca ekstra eleman alıyoruz. Yemek kültürü bize göre biraz farklı. Onların Türkmen pilavları var. Mutfakları biraz kısıtlı diye bilirim...”(M.K. 44, E, perde imalatı yapan bir Türkmen göçmenin yanında çalışan bölgenin yerlisi).

“16 yıldır iş ortağım Türkmen göçmenlerden. Şükür şu ana kadar büyük işler yaptık. İşlerimiz çok iyi, beraber kazanıyoruz. Kumaş ticareti yapıyoruz. Türkmen soydaşlarımız ticaretlerinde çok dürüst ve çok başarılı insanlardır. Bunlarla çalışmaktan memnunuz...”(K.S.52.E.).

Görüldüğü gibi 1979-1989 Rus işgali ve daha sonraki iç savaşlar döneminde Afganistan’daki savaştan kaçarak Türkiye’ye göç eden Türkmenler yerleştikleri bölgenin ekonomik ve sosyal yapısına önemli katkılar sunmuştur. Göçmen Türkmenler bu katkı ve getirileri nedeniyle hem yeni gelen göçmenler olarak devlete

yük olmamışlar hem de yerli halk tarafından takdir toplayarak önemli sosyal çevre edinmişlerdir.

Görüştüğümüz bölge insanının hemen hepsi Türkmenlerin semte yerleştikleri ilk günden itibaren semtin sorunlarını paylaştıklarını ve bölgenin kalkınması ve gelişmesi için ellerinden gelen her işi yaptıklarını vurgulamaktadır. Türkmenlerin hem yerleştikleri bölgeden hem dışarı illerden edindikleri sosyal çevreleri de Türkmenlerin Türkiye'ye kısa sürede entegre olmalarındaki en büyük etkenlerden biri olmuştur.

3.3.4.Göçmen Türkmenlerin Türkiye'ye Bakışı

1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmek için saldırılar başlatması, bölgeyi bilmeyen Rus ordusunun rasgele köy ve kasabaları bombalaması sonucu, ülkelerinde yaşanan savaşla birlikte 1980 yılından bu yana ülkelerini terk etmek zorunda kalan Afganistan vatandaşları, özellikle de Türkmenler 20. yüzyılda savaşın, göçün, çaresizliğin en acı yüzünü görmüşlerdir.

Yaşanan bu göç ile birlikte evini, işini, toprağını bırakmak zorunda kalan Türkmenler savaşın ve geride bıraktıklarının acısını yaşarken bir de göçün ağır yükünü omuzlarında ve acısını yüreklerinde taşımışlardır. İki milyon Türkmen ülkeyi terk ederken, ülke içinde de yüz binlerce Türkmen yerinden edilmiş ve yurt içi mülteci durumuna düşmüştür. Yurt dışına kaçan Türkmenler yaşadıkları bölgeye en yakın ülke olması dolayısıyla ilk olarak Pakistan'a sığınmışlardır.

1980 yılında Türkiye'deki askeri darbeden sonra iş başına gelen Kenan Evren'in Pakistan'a yaptığı resmi ziyareti esnasında Türkmen mültecilerin temsilcisi Abdül Kerim Mahdum'un Evren paşayı ziyaret ederek Türkmenlerin sığınma talebini içeren dilekçeyi kendisine sunmasıyla Pakistan'da mülteci kamplarında en zor şartlarda yaşayan Türkmenlerin Türkiye'ye getirilme süreci başlamıştır.

Pakistan'dan alınan Türkmenler ilk etapta Tokat'a getirilip ziraat fakültesine geçici olarak yerleştirilmiştir. Burada gerekli işlem ve incelemeler yapıldıktan sonra Afganistan'da yaşadıkları bölgelerin iklimi göz önüne alınarak, Türkmenlerin bir

kısmı Hatay, Sivas ve Van gibi illere gönderilirken, bir kısmı da araştırma sahamız olan Tokat ve Konya'ya yerleştirilmiştir. İskânlı göçmenler olarak getirildikleri için Türkmenlere ev yapmaları için arsa ve gerekli olan malzemeler sağlanmıştır.

Bu tezin araştırma sahası olan Tokat'ın Yeşilyurt ilçesi ve Konya'nın Tatlıcak köyünde yaşayan, araştırmamıza katılan Türkmenlere, "Türkiye Cumhuriyeti'nin size sahip çıkıp buraya getirmesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Türkiye dışında başka bir ülke size bu şekilde sahip çıkar mıydı?" diye sorduğumuzda göçmen Türkmenlerin verdikleri şu cevaplar konumuzu desteklemektedir:

"Biz Türkmenler olarak Türk devletine ve Türk halkına bize sahip çıkıp en zor zamanımızda kucak açtığı için çok minnettarız ve devletimize çok şey borçluyuz. Bu vefa borcumuzu bir şekilde ödeyebilmek için elimizden gelen tek şey çocuklarımızı hiçbir zorluğa aldırış etmeden okutup devletimizin ve Türk halkının hizmetine sunmak oldu. Ben yedi çocuğumun beşini üniversite mezunu yaparak devletimizin hizmetine sundum. Bizim Türkiye ile olan dostluk ve kardeşliğimiz Sovyetlerin Afganistan'a girmesiyle başlayan bir dostluk değildir. Biz dostluğu yüzyıllara dayanan kardeş halklarız. Anadolu'da gerçekleşen kurtuluş savaşı tarihini okuduğumuz zaman karşılıklı olarak ciddi yardımlaşmaların olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla bizim kardeşliğimizin başlangıcı 1980 yılı değil, yüzyıllar öncesidir. Bundan sonra da aynı devam edecektir..." (A.Y.62,E.).

"Biz Afganistan'dan kaçıp Pakistan'a sığındığımızda ve 1980 yılı itibarıyla da Kenan Evren paşa döneminde buraya getirildiğimizde eğitim olarak hiçbir şey bilmiyorduk. Ama buraya yerleştikten sonra Türkmenler arasında bir eğitim yarışı başladı. Herkes çocuklarını okutup Afganistan'da iken alamadıkları eğitimi de telafi etmek ve çocuklarına güzel bir gelecek sunabilmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Biz göçmen Türkmenler olarak Türk devletine öncelikle en zor zamanlarımızda bize kucak açarak bizi buraya getirdiği için, en önemlisi de bize güzel eğitim imkânı sunduğu için çok minnettarız. Sadece gençlerimiz değil biz büyükler bile okuma yazma öğrenip Türkçe diplomalarımızı aldık..." (B.N.55,E. Yeşilyurt belediye meclisi üyesi)

“Yeraltı çarşısında deriden imal ettiğimiz çanta, mont, kaban... Vb. gibi eşyaların satışını yapıyoruz. Ben doğma büyüme Tokatlıyım. Afganistan’a hiç gitmedim ama duyduklarım göre hiç güvenli ortam yokmuş orada. Çok şükür burada güven içinde ticaretimizi yapıyoruz. Okulumuza hiçbir korku olmadan gidiyoruz. Bize böyle bir güvenli okul ortamı ve ticaret ortamı imkânı sunduğu için de devletimize çok teşekkür ediyoruz, sağ olsunlar...”(Y.G.26,E).

“Biz Türkmenler olarak Türk devletinden çok memnunuz. Biliyorsunuz biz Afganistan’dayken kendi çabalarımızla yetiştirdiğimiz hayvanlarımızdan mücahitlere haraç veriyorduk. Bize dokunduğu en ufak bir yardımları yoktu. Ama sizi komünistlerden koruyoruz diyerek bizden haraç alıyorlardı ve elemanlarına yemek yaptırıyorlardı. Ama burada devlet size iş yap diye teşvik para veriyor. Şu an elimizdeki küçük sermayeyi de katarak devletin de verdiği teşvikle hayvan yetiştiriyoruz. İşimiz çok iyi. Sağ olsun devletimiz...”(Ö.T.41,E.).

Görüşülen kişilerin hemen hepsinde, en trajedi dönemlerini yaşadıkları bir zamanda kardeş ve soydaş ülke Türkiye Cumhuriyeti’nin kendilerine sahip çıktığı ve anavatanımız dedikleri Anadolu’ya getirip burada güzel bir hayat sunduğu için büyük borçluluk hissi gözlenmiştir. Türkmenler bu borcun ödenilebileceği tek yolu da eğitimde görmüş ve yeni nesillerini büyük bir yarış içinde okutmuş, belli bir yerlere getirip Türk Devleti’nin hizmetine sunmuşlar.

Araştırmaya katılan Türkmenlerin, Afganistan’da veya sığındıkları Pakistan’daki mülteci kamplarında yaşarken uğradıkları ayrımcılık politikalarının etkisi olsa gerek, Türkiye’ye yerleşip burada yaşayan göçmen Türkmenlerde milliyetçilik duyguları kabarmış ve kendi özüne olan bağlılığının arttığı görülmüştür. Bu da beraberinde Türkmenlerin tarihi bilgilerinin artması ve bu konularda daha çok araştırıp daha çok okumalarını getirmiştir.

3.3.5.Göçmen Türkmenlerin Göç Sonrası Devam Eden Kültür ve gelenekleri

Farklı nedenlerden dolayı göç ederek bir bölgeden başka bir bölgeye yerleşen topluluklar hedef bölgedeki insanların yaşam ve kültürlerinden etkilendikleri gibi

belli bir oranda göçe maruz kalan bölgede yaşayan insanlar da göçmenlerden farklı alanlarda etkilenmektedir.

Afganistanlı Türkmenler de, 1980 yılı itibarıyla Türkiye'ye göç etmiş ve burada kendilerine tahsis edilen bölgelerde yaşamaya başlamışlardır. Türkmenlerin Anadolu halkıyla olan ortak soydaşlık, dil ve kültürel özelliklerinin yanı sıra farklı örf ve adetleri de bulunmaktadır. Türkmenler Afganistan'da yaşarken sosyal çevrenin etkisi altında kalarak yaşattıkları bazı örf ve adetlerini Türkiye'ye yerleştikten sonra terk ederken, belli bir kısmını da yaşatmaktadırlar.

Katılımcılara “Afganistan'daki kültür ve geleneklerinizi Türkiye'de devam ettiriyor musunuz? Buraya ayak uydurmak için değiştirdiğiniz veya terk ettiğiniz gelenekleriniz oldu mu?” Diye yönelttiğimiz soruya araştırmamıza katılan göçmen Türkmenlerin verdikleri şu cevaplar konumuzu destekler niteliktedir:

“Tabi ki bazı kültürlerimizi değiştirdik veya tamamen bıraktık. Mesela yemek kültüründe önemli değişiklikler yaşadık. Biliyorsunuz Afganistan'daki yemek çeşidi Türkiye'de olduğu gibi fazla çeşitli değildir. Hele de köylerde ve geniş ailelerde tek veya iki çeşit yemek yapılır ve hep beraber yenilir, en çok yapılan da Türkmen pilavı ve etli çorbadır. Yemek kültürü olarak Türkmen pilavını burada da devam ettiriyoruz. Türkmenler olarak bir araya geldiğimizde, düğünlerde, özel misafirimiz geldiğinde yemek olarak Türkmen pilavı yapılır. Ama artık yıllar geçtiği için Türk yemeklerine de alıştık. Çeşitli yemekler de yapılır artık ailelerde...” (F.T.35,E.).

Yemek kültürüyle ilgili Türkmenlerin bazı örfleri ise Türk halkı tarafından yadırganmıştır. Örneğin; Türkmenlerin kendi sofralarında yöresel Türkmen pilavlarını elle yemeleri, yani kaşık kullanmamaları yerli halk tarafından farklı karşılanmaktadır. Bu geleneği de Türkmenlerin Türkiye'ye yerleştikten sonra çevreye uyum sağlamak için değiştirdikleri gözlemlenmiştir.

“Buraya geldikten sonra Afganistan'daki geleneklerimizin çoğu değişti. Çünkü hangi ülkede yaşıyorsanız orasının halkı tarafından çok fazla yadırganmamak için belli bazı gelenek ve kültürlerinizin değişmesi gerekiyor. Ha tabi şehirde veya dışarıda değil, kendi evinizde geleneklerinizi yaşatabilirsiniz. Mesela biz de öyle

yapıyoruz. Afganistan'da giydiğimiz yerel kıyafetlerimizi ancak evde giyiyoruz, bu kıyafeti dışarıda veya şehirlerde giyerseniz insanlar sizi yadırgar yani. Ama son zamanlarda özellikle Suriyelilerin gelmesiyle birçok Arap göçmen Türkiye'nin her yerinde olduğu için ve onların giydikleri kıyafetler bizimle hemen hemen aynı olduğu için artık insanlar da alışmış durumda. Ama biz yeni geldiğimizde bizi yerel kıyafetimizle görenler çok tuhaf bakarlardı. Biz de kendi yerel kıyafetimizle dışarıya çıkmamaya özen gösteriyoruz. Ama kendi evimizde iken gördüğünüz gibi giyiyoruz ve bu giyim tarzımız devam ediyor..."(H.T.40,E.)

Bu konuda Türkmenlerin yaşadıkları Yeşilyurt ilçesinde Türkmenlerin komşusu olan bölgenin yerlisi bir katılımcının, Türkmenlerin söylediklerine ilave olarak söyledikleri konumuzu destekler niteliktedir:

"Türkmen kardeşlerimizi ilk geldiklerinde sima olarak fazla yadırgamadık. Fakat giydikleri kıyafetler bize tuhaf gelmişti o zamanlar. Hani böyle uzun etek gibi - burada entari deriz- öyle kıyafetleri vardı. Babam o zaman mahalle muhtarıydı. Babama dedim; "Bunların giyecekleri kıyafetleri mi yok yoksa baba?" Babam dedi ki; " Onların yerel kıyafetleri bu, Afganistan'daki yaşayış şekli böyle." Şimdi kendi akrabalarımızdan daha yakın olan Türkmen dostlarımız var. Durumları çok iyidir. Bazen beraber piknik falan yaparken kendilerine şaka yapıyorum. Ya arkadaş! Senin entari giydiğin günleri de biliyorum, şimdi bizi geçtin ama yine otur falan diye... Biz Tokat halkı olarak Türkmen soydaşlarımızdan çok memnunuz. Her toplumun iyisi iyidir. Allah herkesi iyi insanlarla karşılaştırsın çok güzel geçiniyoruz..."(Y.B.47,E.).

"Her ülke insanının alıştığı yemek yeme şekli, giyinme şekli... vs. vardır. Mesela Afganistan'da özellikle de Türkmen bölgelerinde kalabalık düğün yemeklerine veya sadaka yemeklerine katıldığımızda cebinizden bir kaşık çıkarıp yemek yemeye başlarsanız halk sizi çok tuhaf karşılar. Çünkü herkes eliyle yemek yiyor orada. Aynı durum Türkiye için de geçerli... Bundan dolayı kendi aramızda fark etmez ama diğer insanlar varken kaşık kullanıyoruz..."(M.Ö.57E.).

Bu tezde, ulaşılan sonuca göre Afganistan'dan gelip araştırma sahamız olan Tokat ve Konya'ya yerleşen Türkmenler, Afganistan'da sosyal toplum etkisi altında

kalarak yaşattıkları bazı örf ve adetlerini Türk halkına uyum sağlamak ve topluma entegre olmak için bırakmışlar veya değiştirmişler.

Türkmenlerin halk tarafından çok fazla yadırganmamak, topluma ayak uydurma ve en önemlisi Türk aile hukukuna uymak için bıraktıkları giyim kuşam ve yemek kültürünün dışında, kız çocuklarını okutmama ve küçük yaşta halı dokumaya ve evliliğe zorlama, erkek çocuklarına da sadece medrese eğitimi aldırma, çok evlilik... Gibi örf ve adetler olarak da karşımıza çıkmaktadır.

3.3.6.Göçmen Türkmenlerin Yerli Halkla Olan Evlilik ve Aile ilişkileri

Ortak tarihsel ve inançsal değerleri taşıyan iki toplumun aile yapıları farklı olsa da bu farklılıklar uçurumlarla tabir edilecek kadar fazla değildir ve toplumlar çok hızlı bir şekilde etkileşime geçebilmektedir. Afganistan Türkmenlerinin 1980 itibarıyla gelip yerleştikleri bölgenin aile yapısına etkileri genellikle evlilik yoluyla gerçekleşmiştir. Hem dini benzerlik hem de etnik benzerlik Tokat ve Konyalılarla Türkmenler arasındaki aile bağının evlilik yoluyla gelişmesinde en önemli etkenler olmuştur.

İster Afganistan'daki toplumsal araştırmalar ister son dönemlerde Türkiye'ye yerleşen, araştırma sahamız olan Tokat ve Konya'ya yerleşen Türkmenler üzerindeki gözlemlerimiz, Afganistan Türkmenlerinin dini hassasiyetlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Son 15 yıl içerisinde Türkiye'ye eğitim amaçlı gelen Türkmen gençlerin çoğunun imam hatip lisesi veya ilahiyat fakültelerinde eğitim alması bunun en önemli göstergesidir.

Türkmen gençlerin göze çarpan dini hassasiyeti ve eğitimlerinde elde ettikleri başarılar, özellikle son 20 yılda Türkiye'de artan ve çocuklarını ilahiyat fakültelerine gönderen muhafazakâr kesimin dikkatini çekmiş, buna etnik ve tarih ortaklığı da eklenince Türkmenlerle yerli halk arasında evlilik yoluyla aile bağları kurulmuştur.

Görüştüğümüz Tokat ve Konya'nın yerlisi ile evli olan katılımcılara, "Sizi yerli halktan biriyle evlenmeye iten faktör nedir? Evlenirken herhangi bir zorluk

yaşadınız mı?” diye yönettiğimiz sorulara katılımcıların verdikleri şu cevaplar konumuzu destekler nitelikte olup en dikkat çekenidir:

“Öncelikle evlenmeyi düşündüğünüz bayanın eğitim seviyesi ve dindarlığı en az sizin kadar olması gerekiyor dinimize göre. Ondan sonraki aşamalar olarak etnik, tarihsel ortaklık, ekonomik eşitlik gibi konular üzerinde de durulmalıdır tabii ki. Ben ilahiyat mezunuyum, eşim din kültürü öğretmenliği bölümü mezunu. Evlenirken çok fazla zorluk yaşamadım. Çünkü evlenecek olan iki insan biri birilerini iyi tanıdıktan sonra, gerçekleşecek olan evliliğe anne babaların da onayı olduktan sonra zorluk çıkarılacak bir durum da kalmıyor zaten. Yine zorluk çıkartmamalarının nedenini ben aldığım eğitime ve kazandığım güvene bağlıyorum...”(A.G.27,E.).

“2008 Yılında Türkiye’ye geldikten sonra ilahiyat bölümünde lisans, yüksek lisans eğitimimi tamamladım. Hocalarımın ve dostlarımla vesilesiyle bir aile ile tanıştım, tanışmadan kısa süre sonra aile kızlarından birini benimle evlendirebileceklerini söylediler. Aradaki dostlarımla da desteği ve teşvikiyle az bir zaman sonra söz ve kız isteme gerçekleşti. Hemen ardından nişan ve düğün yaparak evlendik. Sürecin yeni başladığı dönemlerde birçok kez beni iyice araştırmalarını, sorup soruşturmalarını söyledim kendilerine. Biz seni tanıyoruz dediler. Ben karşımdaki insanların bana bu kadar güvenmelerini aldığım eğitim ve edindiğim önemli çevreme borçluyum. Olmazsa eşim ilahiyat mezunu değil farklı bir bölüm okumuş bir insan. Ama yine sağ olsunlar bana olan güvenleri tamdı...”(H.D.31,E.).

“Benim eşim Konya’nın yerlisi. Ben hafızım, eşimin babası yabancı uyruklu olmama rağmen beni kabul edip, kızını vermesinde hafız olmamın etkisinin olduğunu düşünüyorum. Tabi ki eşimin bana olan sevgisi de önemli ama benim hafız olduğumun rolü büyük oldu bu konuda. Bildiğiniz gibi Konya halkı bu konulara çok önem verir...”(A.H.35,E).

“Eşimi tanımaya başladığım ilk günden itibaren ona olan güvenim her geçen gün artıyordu. Çünkü etrafta eşine şiddet uygulayan, evlilikten hemen sonra boşanan, birbirini aldatan insanlar ve birçok olaya şahit oluyordum. Eşimin aldığı dini bilgisi, insana olan saygısı beni ona bağladı ve bunun sonucu olarak nereli ve

kim olduğuna bakmadan evlenmeyi kabul ettim. Allah razı olsun bana çok iyi davranıyor, çok mutluyum...”(H.D.31,K. Afganistan Türkmen göçmenlerden biriyle evli Konya'nın yerlisi).

Görüldüğü gibi Afganistan Türkmenleri ister göçmen olarak gelsin, ister öğrenim amaçlı gelsin Türkiye’de dini ve etnik benzerliklerinden dolayı yerli halk tarafından ciddi şekilde yadırganmamış ve kısa sürede halkın güvenini kazanmıştır. Bu da beraberinde karşılıklı saygı ve güveni artırarak evlilik yoluyla aile bağları kurulmasını sağlamıştır.

Yerli halktan evli olan Türkmenler ve Türkmenlerle evli olan bölgenin yerlisi katılımcıların verdiği bu cevaplara ilave olarak Türkmenlerle evlilik gibi aile bağı olmayan ama Türkmen göçmenlerle çalışan veya komşuluk münasebetler içerisinde olan, bölgenin yerlisi olan katılımcıların verdikleri şu cevaplar da konumuz açısından önem taşımaktadır:

“Göçmen Türkmenler gerçekten çok saygılı insanlar. Herkesin komşu olarak seçeceği insanlardır. Herkes böyle komşusu olsun ister. Yıllardır burada bizimle beraber yaşıyorlar aramızda en ufak bir tartışma olmadı. İyi günde kötü günde hep biri birimizin hal ahvalini sorarız. Güzel bir komşuluğumuz var şükür...” (M.Ç.61,K.Tatlıcak köyünde göçmen Türkmenlerle bir arada yaşayan bölgenin yerlisi).

“On yıldır bizim yanımızda çalışan bir göçmen Türkmen olan elemanımız var. İşini çok iyi yapıyor çok dürüst bir insan. Mesela; hani işverenle işçi arasında hep anlaşmazlık konusu olan bazı şeyler vardır. Mesela; mola dışında kendine göre sigara molası vermek veya namaz kılmayı bahane ederek uzun süre işi bırakmak gibi. Ama Türkmen işçimize bakıyorum namazını denk geliyorsa eğer, fabrikanın verdiği molaya denk getiriyor bu çok iyi bir şey. İnsanın dürüst ve samimi olduğunu gösteren bir durum... Biz kendisiden çok memnunuz...”(A.C.49,E.).

“Günümüzde iyi bir insan bulmak biraz zorlaştı. Hatta ben şunu diyorum “Günümüzde kız alınmaz, damat alınır.” Yani evleneceğiniz kız bulabilirsiniz ama kızınızı teslim ve emanet edebileceğiniz evlendirip mutlu olacağına inandığınız bir

erkek bulmak zor. Benim damat yabancı uyruklu. Hem biz hem kızımız kendisinden çok memnunuz. Hatta bazen şunu dediğim oldu: “Başka da iki tane kızım daha olsaydı yine şu damadımız gibi yabancı uyrukluyla evlendirirdim...”(Z.K.58,E.)

Görüldüğü gibi 1980 yılı itibarıyla Türkiye’ye yerleşen Türkmenlerin yerli halk tarafından kabul edilip güzel münasebetler içinde olmaları Türkmenlerin Türk devleti ve Türk halkı tarafından Türk soylu ve akraba topluluğu olarak görülmesinin yanı sıra bu konuda, Türkmenlerin kendilerinin sergiledikleri güzel davranış ve toplumsal ahlakın da rolü büyük olmuştur.

Tezde varılan bir başka sonuca göre de daha önceleri Türkiye’ye yerleşip Türk halkıyla güzel münasebetler içinde olan Türkmenlerin, daha sonra gelip burada yerli hakla ailevi ilişkiler kuracak olan Türkmenlere de referans oldukları gözlemlenmiştir.

3.3.7.Göçmen Türkmenlerin Türkiye’deki Sosyal Örgütlülüğü

Sivil toplum kuruluşları (STK) sosyal aktivitelerinin yanı sıra, kültür tanıtımı, dayanışma ve yardımlaşma faaliyetleri de yürüterek halk arasında birlik ve beraberliği de sağlamaktadırlar. Dernek ve vakıflar bir açıdan da halkların kimliklerinin korunması ve söz konusu toplumun yerleştikleri bölge yetkililerinin gündemin olmaları için de büyük öneme sahiptir.

Kırım tatarları, Bulgar göçmenler, Balkan Türkleri Türkiye’ye göç edip buraya yerleştikten sonra kendi aralarında yardımlaşma ve dayanışma ve aynı zamanda kimliklerinin kaybolmaması için toplumsal örgütlenme faaliyetleri alanında Türkiye’de dernek ve vakıflar kurmuşlardır.

Afganistan Türkmenleri de 1980 yılında Anadolu’ya yerleştikten sonra burada farklı illere yerleşen akrabaları ve diğer Türkmenlerle irtibatlarının kopmaması ve daha sonra Türkiye’ye gelenlerin ikamet, geçici kimlik... vs. işlemlerinin resmi makamlara daha kolay ulaşması için İstanbul’da Afganistan Türkleri Uluslararası Sosyal, Kültür ve Yardımlaşma Derneği , Konya’da Afganistan

Dostluk ve Dayanışma Derneği, Tokat Yeşilyurt'ta Afganistan Türkleri Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği gibi dernekler kurmuşlardır.

Saha araştırması ve mülakatlarımız esnasında katılımcılara “Afganistan Türkmenleri olarak kurmuş olduğunuz derneklerin size yararı oluyor mu? Eğer oluyorsa nasıl yararı oluyor?” Diye yönettiğimiz soruya katılımcıların vermiş oldukları cevapların en dikkat çekenleri şunlardır:

“Dernekler bir toplumun kimliğinin korunması açısından çok büyük öneme sahiptir. Mesela biz gelmeden önce dışarıdan Türkiye'ye göç edenlere bakıyoruz, hepsi dernek hatta vakıflar kurmuşlar. Böylece isimleri okunmuş ve kendileri de hep hatırlanmışlar...”(F.T.32,E. Afganistan Türkleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği yönetim kurulu üyesi).

“Biz 1980 yılında geldik ama bizden çok daha önce gelen Tatarlar, Kırım Türkleri, Bulgar göçmenler gibi Türk soylu halklar var Türkiye'de. Bakın onların dernekleri olmasaydı çoğu insan onları tanımazdı, azınlık oldukları için eriyip giderlerdi. Dernekleri onları hep gündemde tutuyor ve yakın tarihte Türkiye'ye gelen yakınlarının işlemlerini bu dernekler aracılığıyla yapıyorlar. Biz de derneklerimizi bunun için kurduk, Afganistan Türkleri diye de bir halk olduğunu dünya görsün ve biz de unutulmayalım diye...”(M.T.45,E. Afganistan Türkleri Uluslararası Sosyal, Kültür ve Yardımlaşma Derneği üyesi)

“Biz Afganistan'dan yeni geldiğimizde geçici kimlik kartlarımızı bu Türkmen dernekleri aracılığıyla aldık. Biz tek başımıza gitseydik bizi kim tanır ki? Dernekler sizin dilekçe ve başka evraklarınızı ilgili idarelere iletiyor böylece işleriniz çok kolay halloluyor...”(K.S.55.K).

“Derneklerin, belediye, kaymakamlık gibi devletin bazı idarelerinin dağıtacağı yardımların yoksul insanlara ulaşmasında çok büyük önemi var bence. Çünkü o yardımların dağıtılması konusunda dernekler yardımcı oluyor. Böylece yardımlar yerine ulaşmış oluyor...”(M.S.27,E).

“Dernekler insanlar için gerçekten çok faydalı. Bizim Afganistan’dayken de şöyle Türkmen derneklerimiz olsaydı devletin yaptığı yardımlar bizim yaşadığımız bölgelere de ulaşırdı. Böyle dernek falan olmayınca da yollardaki insanlar yardımların bize ulaşmasına izin vermeden kendi ceplerine atıyorlar. Bizim bölgelerimize hiçbir şey gelmiyor Afganistan’da...” (H.T,E.53).

Görüldüğü gibi 1980 yılı itibarıyla Türkiye’ye yerleşen Afganistan Türkmenleri, Afganistan’da her geçen yıl biraz daha asimile edilerek Farslaştırıldıkları ve Peştulaştırıldıkları için olsa gerek hep kimlik kaybı korkusuyla yaşamışlar.

Göçmen Türkmenler Türkiye’de kurdukları sosyal örgütlenme aracı olan dernek ve vakıfları Türkmenler, dayanışma ve yardımlaşma aracı olma özelliğinin yanı sıra aynı zamanda dernek adının yanında kendi isimleri de geçtiği için onu bir nevi kimlik koruma aracı olarak da görmektedirler.

Son dönemlerde özellikle 2015-2017 yılları arasında kuzey Afganistan’ın Kunduz Vilayeti ve Şibirgan Vilayeti’nin Türkmenlerin çoğunlukta olduğu bazı ilçelerin Taliban örgütüyle Afgan hükümeti güçleri arasında el değiştirmesi sonucu binlerce Türkmen, ya ülke içerisinde yer değiştirmişler veya da tamamen ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

Araştırma sahamız olan Konya’nın Tatlıcak köyünde Afganistan’da yaşadıkları bölgedeki savaştan kaçarak Türkiye’ye gelen Türkmenlere, “Buraya geldikten sonra size daha önce gelen Türkmenler veya Türkmenlerin burada kurdukları derneklerin faydası dokundu mu?” Diye sorduğumuz soruya Afganistan’dan son beş yıl içerisinde gelen katılımcıların verdikleri şu cevaplar konumuzu destekler niteliktedir:

“Afganistan’da Türkmenlerin yaşadığı bölgelerde kasıtlı olarak savaş çıkartılıyor. Bizim yaşadığımız bölge bir Taliban’a geçiyor, bir devlete. Bütün zulümler orada yaşayan halka oluyor. Onun için her şeyimizi bırakıp kaçtık ve buraya geldik. Sağ olsunlar buradaki akrabalar çok yardımcı oldular. Yeni

geldiğimizde hiçbir şeyimiz yoktu. Buradaki dernekler eşya ve yiyecek yardım ettiler sağ olsunlar biz kendilerinden memnunuz...”(C.T.50.E.).

“Derneklerin çoğu Suriyelilere yardım yaptığı için bize fazla yardım yapmıyorlar. Hani burada çoğu insan Afganistan’da savaş yok artık diyor. Bizim daha iyi bir hayat yaşamak için geldiğimizi düşünüyor insanların bazıları. Oysa hayatı tehlikede olmayan bir insan haftalarca yollarda kalarak ülkesini terk etmez...”(A.S.57.E.).

Afganistan devleti “Terörle mücadele ediyoruz, Afganistan’da savaşı bitirmek üzereyiz, Afganistan’ın bir daha terör yuvası ve uyuşturucu maddenin ekildiği bir ülke haline gelmesine izin vermeyeceğiz.” diye dünya kamuoyundan yıllık milyonlarca dolar yardım almaktadır. Bu da beraberinde Afganistan vatandaşlarının Suriye, Irak, Yemen vb. ülkelerin vatandaşları gibi aynı mültecilik statüsünde değerlendirilmemelerine neden olmaktadır.

2001 Amerikan işgalinden beri Afganistan’ın bazı bölgelerinde savaşlar hiç bitmemiştir veya bitmesine müsaade edilmemiştir. Durum böylece olunca da Afganistan’da kargaşa, terör, işsizlik, adaletsizlik vs. artmıştır. Durumdan kurtulmak isteyen bölgede yaşayan insanlar her türlü tehlikeyi göze alarak ülkeyi terk etmiştir.

Anadolu Haber Ajansı’nın bölgenin jandarma ve diğer yetkili kurumlarına dayandırarak, 24 Mart 2018, Cumartesi günü yayınladığı haberine göre; Erzurum’da 2018’in ilk 75 gününde yakalanan kaçak göçmen sayısı 2017’yi geçmiştir. Yakalanan kaçak göçmenlerin %70 gibi bir oranı Afganistan vatandaşıdır. Afganistan’dan yasadışı yollarla İran’a geçen Afganlar, aynı yolları kullanarak Türkiye’nin İran sınırındaki Ağrı ve Iğdır illeri üzerinden Türkiye’ye giriş yapmaktadırlar.

Kaçakçılar tarafından ulaşmak istedikleri kentin yakınında olduklarına inandırılan ve otoyol kenarlarında veya dağlık arazilerde bırakılan, ölüm riskine karşı yüzlerce kilometre yürüyen kaçak göçmenlerin bir bölümü Iğdır, Ağrı, Kars’ta güvenlik güçlerine yakalanmaktadır. Güvenlik güçlerine yakalanmayıp hedef kente ulaşmayı başaran Afganlar için de göç ve göç sorunları bitmemiştir.

Yasadışı yollarla Türkiye üzerinden AB üye ülke topraklarına giren mültecilerin Türkiye'ye iadesini öngören ve 16 Aralık 2013 tarihinde taraflar arasında imzalanan Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması,¹¹⁵ acımasız insan tacirleriyle en tehlikeli yollardan Türkiye'ye ulaşmayı başaran ve AB ülkelerine gitmek isteyen göçmenler için hayal kırıklığı ve ümitsizlik olmuştur.

Türkiye-AB arasında imzalanan bu anlaşma çerçevesinde Yunan Adalarında yakalanıp Türkiye'ye geri getirilen birçok Afganistan vatandaşı da ülkelere geri gönderilmiştir. Daha Yunanistan'a gitmeden Türkiye'de bekleyen ve burada Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nden sığınma talebinde bulunarak sığınma belgesi alan ve Türkiye'de belirlenen ilde yaşamaya hak kazanan Afganistan vatandaşları için de sorunlar bitmemiştir.

Bu bağlamda 2015 sonrasında yasadışı yollarla Türkiye'ye giriş yapıp daha sonra Türkiye'de faaliyet gösteren BM Ankara ofisinden sığınma belgesi alan ancak yakalanmak endişesiyle düzenli imza atmaya gidemeyip sığınma belgesinin zamanını geçiren Afganistan vatandaşı olan katılımcılara, “Hastalandığımız zaman hastanelere gidip sağlık imkânlarından yararlanabiliyor musunuz? Burada geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?”Diye sorduğumuzda verdikleri şu cevaplar dikkat çekicidir.

“Hastalandığımız zaman sadece eczanelerden ağrı kesici alabiliyoruz. Hastaneye gidip muayene olabilmek için kimlik göstermemiz gerekiyor. Aldığımız belge, muayene olmamız için yeterli mi değil mi onu da bilmiyoruz. Bir de verdikleri belgenin zamanı geçtiği için şu anda kaçak durumdayız. Belgemizi yenileyecekmişler öyle söylüyorlar bakalım ...”(V.K.29.E.).

“Ben 2013 yılında Türkiye'ye vize alarak geldim. Aldığım vizenin süresi dolunca da İstanbul'daki Türkmen derneğinin vesilesiyle geçici kimlik kartı aldım. Ama bu kart bana devlet hastanelerinde muayene olma hakkı vermiyor. Muayene olmak için özel hastanelere gitmek zorundayım, o hastaneler de çok para alıyor...”(R.T.33.E.).

¹¹⁵ Kerem Batır, *Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye İle AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme*, Yönetim Bilimleri Dergisi, yıl,2017, Sayı 15,s. 585-604.

“Bazen buraya yakın hastanelere gidiyorum, orada görüyorum; Suriyeli göçmenlerin hepsinde muayene olabilmeleri için kimlik kartları var. Keşke diğer ülkelerden, gelen daha kimliklerini alamayan göçmenlere de verseler. En azından bir muayene olurlar, ilaçlarını tabi kendileri alır ama devlet hastaneleri o göçmenlere bakmıyor...”(H.Ç.K.59.).

“Konya'nın bir ilçesinde çobanlık yapıyorum. Hastalandığım zaman da çalıştığım yerin sahibine getirtiyorum lazım olan ilaçlarımı. Zaten dışarıya falan da çikmıyorum. Çalıştığım yerde kalacağım yerim var...”(M.37.E.)

Görüldüğü gibi 2001 sonrasında ABD'nin Afganistan'ı işgal etmesiyle dünya'da, Afganistan'da savaş bitip bölgeye Amerikanlıların vaat ettiği demokrasi ve huzurun geldiği düşünülmekte ve Afganistan vatandaşları savaş mağduru olarak görülmemektedir. Bu durum da, Afgan vatandaşlarının sığındıkları ülkelerde sığınma taleplerinin kabul görmemesine ve diğer savaş mağduru insanlara sağlanan kolaylıkların sağlanmamasına ve onlarla eşit muamele görmemelerine neden olmaktadır.

Türkiye'de Afganistan Türkmenleri tarafından kurulan STK'lar son zamanlarda Türkiye'ye gelen Afganistan Türkmenlerinin geçici kimlik kartı almalarına ve ilgili yardım kuruluşlarına kayıt yaptırmalarına gerekli desteği vermektedir. Fakat savaş ve şiddetten kaçarak Türkiye'ye sığınanların sayısı her geçen yıl arttığı için bu dernekler de hepsinin yardımına yetişmekte zorluk çekmektedir.

Türkmenlerin yönettiği dernekler, kendilerinin yetişemedikleri ve yeteri kadar yardım edemedikleri yeni gelen bazı Türkmen ailelerini diğer dernek ve yardım kuruluşlarına tanıtmakta ve gerektiğinde onların Türk soylu olduğunu bildirerek gerekli yardımların yapılmasını istemektedir.

Bu bağlamda yeni gelen Türkmen ailelerin yerel sivil toplum kuruluşlarının yardımlarından ne ölçüde yararlandıkları konusunda görüştüğümüz bazı dernek yetkililerinin verdikleri şu bilgiler konumuzu desteklemektedir.

“Afganistanlı soydaşlarımızın kendi kurdukları dernekler bazen kendi yakın tanıdıklarına bile destek olmakta zorlanabiliyor. Öyle durumlarda bazı aileleri bize gönderiyorlar ve cidden yardıma ihtiyacı olduğunu bize söylüyorlar. Elimizden gelen yardımı yapıyoruz...” (T.Y.49.E. bölgenin yerlisi ve bir dernek yetkilisi).

“Maalesef Afganistan’da özellikle de Türkmenlerin yaşadıkları bölgelerde savaş her geçen yıl artıyor. Bir tarafta Taliban diğer tarafta devlet güçleri, bölgede yaşayan Türkmenler iki ateş arasında kalıyor. Durumlar böyle olunca da her yıl Türkiye’de tanıdıkları olan veya olmayan birçok Türkmen aile Türkiye’ye geliyor. Bunların hepsine ulaşmak ve hepsine gerekli yardımı ulaştırmak zor bir durum. Sağ olsunlar yerli dostlarımız bize bu konuda destek olmaya çalışıyorlar her zaman...” (H.Ö.51.E.).

“Maalesef son zamanlarda yardıma muhtaç insan sayısı arttığı için herkese istediği yardımı yapmamız da zorlaştı. Olmazsa önceleri, böyle yardıma ihtiyacı olan ailelere her türlü yardımı yapabiliyorduk ama şu anda azcık yardımı çok insana yetiştirmenin çabasındayız...” (F.M.K.55.).

Görüşmelerden çıkardığımız sonuca göre 2011 Suriye savaşından önce Türkiye’ye gelen Türkmen ailelere yeni geldikleri zaman ister Türkmenlerin kendi kurdukları dernek ve vakıflar, ister yerli halk tarafından kurulan STK’lar olsun gerekli ve yeterli yardımı yapmışlardır.

Arap Baharı diye tabir edilen halk ayaklanması sonrasında patlak veren Suriye iç savaşına müteakip milyonlarca Suriyeli Türkiye’ye sığınmış, bu da beraberinde Türkiye’de faaliyet gösteren dernek ve vakıflara yardım başvurusu yapan insanların sayısını kat kat arttırmıştır. Böyle bir dönemde Afganistan’daki şiddet ortamından kaçıp Türkiye’ye gelen Türkmen aileler 2001’li yıllarda gelen Türkmenler gibi STK’ların yapmakta oldukları yardımlardan, talebin fazla olması dolayısıyla yeterince yararlanamamıştır.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Afganistan 'da 1965'li yıllarda başlayan Sovyetleşme süreci ve artan Rus nüfuzu ve Afgan yöneticilerinin Durud Ber Lenin "*Lenin'e selam olsun*" diye her gün Sovyet sloganı atması ve attırması halkın bir kısmının ciddi tepkisini çekmiş, hükümete karşı gösteriler başlamıştır. Bu gösterilere Sovyet yanlısı Afgan hükümetinin sert bir şekilde karşılık vermesi sonucu iç savaş ve isyanların fitili ateşlenmiştir. Daha önce kısıtlı fakat düzenli bir siyasal ve sosyal sistemde yaşayan Afganistan halkı, iç savaşın patlak vermesi ve ardından 1979 yılında gerçekleşen Sovyet işgaliyle birlikte, kurulu bütün düzenlerini kaybetmiştir.

Birçok siyasi aksiyonun gerçekleştiği Afganistan topraklarında, yaşam oldukça güç ve tehlikeli bir hal almaya başlamıştır. Bunun sonucunda yüz binlerce insan hayatlarını kurtarabilmek için göç etmek zorunda kalmıştır. Kuzey Afganistan'da yaşayanlar, en hızlı ve kolay kaçış yolu olarak Pakistan'ı seçmişler ve yoğun bir şekilde Pakistan sınırına göç dalgası başlamıştır.

1979'da Afganistan'ın resmen Sovyetler tarafından işgal edilmesi, ABD'nin devreye girerek direnişi körüklemesi ve ardından patlak veren iç savaşın uzun yıllar devam etmesi yakın tarihte yaşanan en büyük kriz olarak adlandırılabilir. Yaşanan bu işgal ve iç savaş, çok sayıda insanı yerinden etmesi ile birlikte başta komşu ülkeler Pakistan ve İran olmak üzere etki alanını oldukça genişletmiştir. Yaşanan göç ile birlikte iç savaş ve işgalden en çok etkilenen de savaşların kısıt bölgelerde yapılmasından dolayı şüphesiz ki Afganistan Türkmenleri olmuştur. Türkmenleri yerinden ve yurdundan eden bu zorunlu göç, hem süreç hem de sonuçları itibariyle trajik bir boyut taşımaktadır.

Pakistan'da büyük mülteci kamplarına yerleştirilen Afganistan Türkmenlerinin en büyük sorunu gittikleri ülkenin dilini bilmemeleri ve mültecilerden sorumlu Pakistanlı görevlilerin olumsuz davranışı ve ayrımcı tutumu

olmuştur. Araştırma konumuzu oluşturan, Pakistan'dan sonraki durak olarak Türkiye'ye göç eden Türkmenler, anavatanları olarak gördükleri Türkiye'ye geldikten sonra dil konusundaki problemlerden kurtulmuşlardır.

Göç tarihine baktığımızda göç eden toplumlar kendi topraklarında yaşatmakta oldukları örf ve adetlerinden uzaklaşmakta ve kendi kimliklerini kaybetmeye başlamaktadır. Bu durum göçün ve farklı kültürel yapılarda yaşayan herkesin başına gelmektedir. Kendi örf ve adetlerinden uzaklaşma sürecinde göçe maruz kalan bölgede, bu yeni kültürden muhakkak etkilenmektedir.

Göç ettikleri ülkenin farklı yapısal ve işlevsel özelliğiyle karşılaşan göçmenler, ilk etapta buna ayak uydurmakta zorlanmaktadır. Kendi yaşadıkları yerden farklı bir şekilde yaşamaya başlayan göçmenler, farklı saatlerde uyup farklı saatlerde uyanmakta, karşısındaki kişilere farklı şekilde hitap etmekte, farklı giyim kuşam tarzıyla karşılaşmakta ve kısacası hayatlarına sil baştan başlamaktadırlar.

Araştırmamızda da görüldüğü gibi Afganistan Türkmenleri, Türkiye'ye geldikten sonra Pakistan'da yaşadıkları dil sorunu ve yetkililerin olumsuz tutumu gibi problemleri yaşamamışlardır. Bütün göç edilen bölgelerde olan sosyal toplum etkileşimi olduğu gibi Türkmenler de Türk toplumundan etkilenerek kendi memleketlerinde yaşatmakta oldukları bir takım örf ve adetlerini bırakmışlar veya da topluma ayak uydurmak için söz konusu adetlerini yumuşatmışlardır.

Göçle birlikte Afganistan Türkmenlerinin yerleştikleri iller arasından araştırma sahamız olan Tokat'ın Yeşilyurt ilçesi ve Konya'nın Tatlıcak köyü hem aile yapısı açısından hem de sosyal ve ekonomik alanda değişime uğramaya başlamıştır. Göç ile bu şehirlere gelip yerleşen Türkmenler, hayatlarını devam ettirebilmek için çalışma, sosyalleşme, kısacası bu şehirlerin her alanında etkili olma ihtiyacı duymuşlardır. Türkmenlerin ekonomik alandaki olumlu etkileri kısa sürede Türkiye'nin iş hayatını öğrenerek dericilik ve dikim alanlarında iş kurarak hem kendilerine hem yerel halka iş imkânı sağlamaları olmuştur.

Afganistan Türkmenlerinin bu iki şehre olan göçü sonucu bu şehirlerin sosyal yapısı az da olsa değişime uğramaya başlamıştır. Hem Türkmenlerin kendi

aralarındaki ailevi ilişkileri hem de Tokatlı ve Konyalı halkın Türkmenlerle kız alıp vermeleri, kültürel etkileşimin yanı sıra aile yapısını da değiştirmeye başlamıştır.

Bu araştırmayla karşılıklı etkileşim ve Türk aile hukukuna uyum çerçevesinde, göçmen Türkmenlerin Afganistan'da toplumun etkisi altında kalarak yaşatmakta oldukları, çok evlilik, kızlara başlık parası isteme, kız çocuklarını eğitimden uzak tutma, kadınların kamu kuruluşlarında görev yapmasına hoş bakmama gibi örf ve adetlerini terk ettikleri görülmüştür.

Türkmen göçünün başladığı 1980'le günümüz karşılaştırıldığında göçe maruz kalan Tokatlı ve Konyalı bireyler üzerindeki göç etkilerinin azaldığı gözlemlenmiştir. "Yaklaşık 40 yıl oldu, artık onlar tamamen bizden biri oldular. Türkmenlerle ticaretimiz ortak, ailelerimiz aynı. Türkmenler biri birilerine ve diğer insanlara karşı çok saygılı insanlar. Haa tabi yeni geldiklerinde giyim kuşamları bize göre farklıydı tabi ama onların yerel kıyafetleri olduğunu anlayınca pek yadırgamamıştık zaten. Şimdi dışarıdan geldikleri hiçbir şekilde belli olmuyor. Şehrimiz için çok büyük faydalı işleri oldu Türkmen soydaşlarımızın." Söylemlerin hem Türkmenlerin hem yerel halkın ortak kanısı haline dönüştüğü görülmüştür.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Yusuf, (2016) *Göç Sosyolojisi*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık

Aydın, Mustafa, (2015) *Özel Bir Göç Biçimi Olarak Hicret*, Konya, Çizgi kitabevi

Abadan Unat, Nermin, (2017) *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi yayınları

Akbaş, İsmail, (2001) *(Afgan kralı Emanullah Han'ın Türkiye Gezisi)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü Dergisi, cilt 10 sayı 17

Abdullah, Muhammed Kasım, (2017) *Afganistan Türklerinde Aile ve Evlilik (Andkhoy Örneği)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Kayseri

Ayhan, Kaya, (2015) *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Bariz, Muhammed Naim,(H.1393) *Muhaciret Hay-i Gayr-ı Kanuni Az Afganistan Beyn-i Sal Hay-i 2001-2016 ve Awakıb-i An*, (2001-2016 Yılları Arası Afganistan'dan Yasadığı Yollarla Çıkış ve Kötü Akıbeti) Kabil, İntişarat-ı Meyvend

Beyoğlu, Ağacan, (2000) *Türkmen Boylarının Tarih ve Etnografyası*, İstanbul, İstek Yayınları

Büyükbaş, Murat, (2006) *Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da oluşturulan yeni yönetim yapısı*, Yayınlanmış Yüksek Lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta

Behmen, Abdul Kerim, (H.1375) *Türkmen Görünüşü Tarih ve Nejatda*, Elbiruni Matbaası, Encümen-i Ferhengi Mahdum Kuli Firagi

Chaqmaq, Qudratullah, (2015) *Afganistan'a Yapılan Dış Müdahaleler Ve Ülkede Bitmeyen Etnik Meseleler*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Eskişehir

Can, Turan, (2015,) *(Tarihten Gelen Dostluk, Türkiye- Afganistan ilişkileri)* TİKA araştırmaları Dergisi, Sayı 7,yıl 3, Türkiye Kabil Büyükelçiliği

Çetin kaya, Cihan, (2015) *(Türkiye'deki Suriyeli Geçici Barınma Merkezlerinin Durumu ve Senaryo Analizleri)* Birey ve toplum dergisi, cilt 5, sayı 9

Çalışkan, Burak, (2016) *Küresel Bilek Güreşi: Uluslar arası Güçlerin Suriye Politikası*, İstanbul, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi yayınları

Çağlayan, Süleyman, (2006), *(Göç Kuramları, Göç ve Göçmen ilişkisi)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Güz sayı 17

Develi, Salih, (2017) *(21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomi Politikası)*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi yıl, Cilt,22

Ersoy, Ömer, (2015) *Büyük Oyunda Kapanmayan Perde Afganistan*, İstanbul, Gece Kitabevi Yayınları,

Erman, Kubilayhan, (2013) *Afganistan'da Sovyet Nüfuzu ve İşgali (Etkiler Ve Sonuçları)*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Ana Bilim Dalı, Ankara

Ezberci, Leyla, (2015) *Suriyeli Sığınmacıların Viranşehir'in Toplumsal Yapısına Etkileri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya

Gündüz, Tufan, (Kızılbaşlar Türkmenlerin Yeni Adının Algısı) *Orta Çağ Anadolu'sunda bir Türkmen Şeyhi Dede Garkın* Editörler Ahmet Taşğın, Mehmet Salih Erpolat, Sadullah Gülten

Gerd, Bauman, (2006) *Çok kültürlülük Bilmecesi*, Çev: Işıl Demirakın, Ankara, Dost Kitapevi

Göçmez, Ensar,(2008) *Afganistan'dan Gelen Göçmen Özbeklerin Sosyo-Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Hatay İli Ova kent Beldesi Örneği)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Konya

Gubar, Gulam Mohammad,(H.1388) *Coğrafiya-i Tarikhi Afganistan*, (Afganistan'ın Tarihi ve Tabii Coğrafyası) Kabil, İntişarat-I Devlet

Gündüz, Tufan,(1997) *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri (Bozulus Türkmenleri 1540-1640)* Ankara, Bilge Yayınları

İşçi, Abdul Mecid,(H.1390) *Manatik-ı Zist-i Türkmen hay Afganistan*, (Afganistan Türkmenlerin Yaşadıkları Bölgeler) Mezar-ı Şerif ,İntişarat-ı Farhang

Koyuncu, Ahmet, (2014) *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*, Konya, Çizgi Kitabevi

Kara, Önder, (2014) *Sovyet İşgalindeki Afganistan'dan Türkiye Komutasındaki İSAF'a*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz teknik üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü uluslar arası Anabilim Dalı, Trabzon

Kerem, Batır, (*Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye İle AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme*) Yönetim Bilimleri Dergisi, yıl,2017, Sayı 15,s. 585-604

Mahdom, Osman, (2011) *Hasır İzi Afganistan'dan Anadolu'ya Son Göçün Hikâyesi*, Konya, Çizgi Kitabevi

Mohammad, Mir Gulam, (H.1391) *Afganistan Dar Mesir-i Tarih* (Tarih Yolunda Afganistan) Kabil, İntişarat-ı Meywend

Mubariz, Abdul Hamit, (1997) *Hakayık ve Tahlil Wakayı-i Siyasi Afganistan az-sukut-i Saltanat ta zuhur-i Taliban* (Kraliyetin Devrilmesinden Taliban'ın Ortaya Çıkışına Kadar Afganistan'ın Siyasi Olaylarının Tahlili), Kabil, Hamid Noor Yayın Merkezi

Müşfik, Nasim, (1980) *Tarih-i Maasir-i Afganistan Az İstiklal Ta İnkılâp Sevr* (Afganistan'ın Çağdaş Tarihi, Bağımsızlıktan Darbeye) Kabil, İntişarat-ı Meywend

Muhammedov, Kazakbay,(H.1392) *Tarih-i Turkan-ı Kadim (Eski Türk Tarihi)* Farsçaya çev. Abdullah Ruyin, Kabil, İntişarat-ı Seyidi

Mahdum, Abdulahad, (2016) *Afganistan Türkmenlerinin Sosyo- Kültürel ve Dini Durumu (Mezar-I Şerif Örneği)*, Yayınlamış Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun

Mahdum, Osman, (2014) *Üstadın Duası Türkistan Ereni Halife Kızılayak*, Konya, Çizgi Kitabevi

Oğuz, Esadullah, (2017), *Ülkem ve Ben*, İstanbul, Truva Yayınları

Osmanî, İsmatullah, (H.1388) *Muşehhesat-ı Nejadi-yi Türkmen ha ve Özbek ha*, (Afganistan Türkmen ve Özbeklerinin Irk Özellikleri) Kabil Karwan Matbaacılık

Oğuz, Esadullah, (2001) *Hedef Ülke Afganistan*, İstanbul, Doğan Kitapçılık

Özkuş, Osman, (2015) *Türk Kimliğini Oluşturan Ortak Kültürel Değerler*, Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, Cilt: 4, Yıl: 4, Sayı: 8

Özcan, Elif ela, (2015) *(Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme)*, Gazi Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Dergisi, Cilt7, sayı 11

Öztürk, Rıdvan, (2010,) *Afganistan Türkmen Şairlerinin Antolojisi*, Konya, Çizgi kitabevi

Rauf, Muhammed Zahir, (2016) *2001 Sonrası ABD'nin Afganistan'da Sosyal ve Siyasi Hayata Etkileri*, Yayınlamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası ilişkiler Anabilim Dalı, Ankara

Rasuli, Sayıt, (1978) *Savabık Tahacum-i Rus ha Ber Afganistan* (Rusların Afganistan'a hücumunun Sabıkası) Kabil, Matbaa-i Mahir

Steve, Fenton, (1999) *Etnisite, Irkçılık, Sınıf ve Kültür*, (Çev: Nihat Şad), Ankara, Phoneix Yayınevi

Saray, Mehmet, (1997) *Afganistan ve Türkler*, İstanbul, Dizgi Kitapevi

Selim, Yavuz, (2004) *Afganistan ve Dostum*, Ankara, Doğu Yayınevi

Servery, Hekim, (1992) *Ser Navişt-i Gam Engiz-i Afganistan Az Sukut-i Kabul ve Huruş Necibullah 1992, (Afganistan'da hüznü akıbet, Kabilin düşmesinden Necibullah'ın devrilmesine kadar)* Kabil, İntişarat-i Nisar

Şafak, Metin, (2013) *Yasadışı Göç Olgusunda Türkiye: Bir Geçiş Bölgesi Olarak Trakya'nın Analizi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Edirne

Şeşen, Ramazan, (1985) *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Ankara, Doğu Yayınları

Taşgın, Ahmet, (2013) *Türkmen Aleviler-Diyarbakır ve Çevresindeki*, Konya, Çizgi Kitabevi

Toofan Noory, (2014) *Afganistan'daki Güvenlik Sorunları*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Antalya

Tanin, Zahir, (2005), *Guftu Guy Vije Der Bara-i Kudeta-i Nizami Aleyh-i Serdar Muhammed* (Serdar Davut Aleyhine Yapılan Darbeye Dair Özel Röportaj)

Ulfet, Abadullah, (2016) *Afganistan'da Sovyet İşgali ve Ulema*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarih ve Sanatlar Anabilim dalı, Ankara

W. Lawrance, Neuman, (2009) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri- Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, (Üçüncü Baskı) (Çev: Sedef Özge), İstanbul: Yayın Odası

Yıldırım, Ali, Şimşek, Hasan(2013) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin Yayıncılık

Ziyayi, Najiba, (2004) *Afganistan Türklerinin Dini, İnanç ve Yaşayışları (Kuzey Afganistan Örneği)* Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Din sosyolojisi Anabilim Dalı, Isparta

İNTERNET SİTELERİ

BBC Türkçenin 2010 yılında Türkiye'ye yasa dışı yollarla giriş yapan bir Afgan genciyle yaptığı bir röportajı, 8 Nisan 2016 yayını, erişim: <http://www.bbc.com/turkce>

İhlâs Haber Ajansı'nın 6 Şubat 2018 Salı haberi

Save The Children (ABD Çocuk Koruma Para Fonu)'nin yıllık Raporu,05. 2007

Türkiye-Avrupa Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı (TAVAK)'ın Türkiye'nin yurt dışına verdiği göç üzerine yaptığı araştırma, 19 Nisan 2010, internet erişimi, <http://www.tavakvakfi.com/tr/>

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığının 2015, düzensiz göçler raporu, İnternet erişimi: <http://www.mfa.gov.tr/iletisim.tr.mfa>

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Kuzey Afganistan Mezar-i Şerif 2015 Faaliyet raporu, internet erişimi, <http://www.tika.gov.tr>

Vakit Gazetesi, 20 Mayıs 1928; Anadolu Gazetesi, 20 Mayıs 1928; Hizmet Gazetesi, 20 Mayıs 1928, Milliyet Gazetesi, 20 Mayıs 1928

EKLER

Ek 1.Görüşmeci Listesi Türkmenlerin Yaşadıkları Bölge Yetkilileri

İsim Baş Harfi	Yaş	Cinsiyet
K.M.	50	Erkek
Y.B.	62	Erkek
F.Ö.	48	Kadın
M.B.	47	Erkek
M.H.	33	Erkek
H.S.	52	Kadın
A.O.	47	Kadın
B.S.	58	Erkek
F.T.	32	Erkek
M.T.	45	Erkek
T.Y.	49	Erkek
H.Ö.	51	Erkek
F.M.	55	Kadın
R.K.	51	Erkek
E.K.	49	Kadın

EK 2.Yeşilyurt İlçesi ve Tatlıcak Köyünde Yaşayan Türkmen Görüşmeci Listesi

İsim Baş Harfi	Yaş	Cinsiyet
A.T.	51	Erkek
H.N	31	Erkek
R.T.	58	Kadın
M.T.	45	Erkek
R.T.	50	Erkek
A.M.	60	Erkek
Y.B.	45	Erkek
M.K.	44	Erkek
A.Y.	62	Erkek
B.N.	55	Erkek
F.T.	23	Erkek
H.T.	34	Erkek
Y.B.	47	Erkek
A.G.	27	Erkek
H.D.	25	Erkek
H.T.	49	Kadın
H.S.	55	Kadın
K.S.	52	Erkek
Y.G.	26	Erkek
A.H.	35	Erkek

H.D.	27	Kadın
M.Ç.	61	Kadın
A.C.	49	Erkek
A.H.	33	Erkek
N.S.	65	Kadın
Ö.T.	41	Erkek
R.Ç.	53	Erkek
M.Ö	57	Erkek
H.G.	60	Erkek
S.T.	49	Erkek
Z.K.	58	Erkek
K.S.	55	Kadın
M.S.	24	Erkek
H.T.	53	Erkek
C.T.	50	Kadın
A.S.	57	Erkek
V.K.	29	Erkek
R.T.	33	Erkek
H.Ç.	59	Kadın
M.Ö.	37	Erkek

Ek 3.Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu Yetkili İsimler

1. İsim, yaş, meslek, eğitim durumu, meslek?
2. Sizce göçmen Türkmenlerin kısa sürede yerleştikleri bölgelere uyum sağlamalarının altındaki neden ne olabilir?
3. Bölgenin yerlisi aynı zamanda yetkili biri olarak göçmen Türkmenler hakkında ne düşünüyorsunuz?
4. Sonradan kente yerleşen Türkmenlerin kente bakışları ve kentteki durumları nasıl sizce?
5. Uzun yıllardır Türkmen göçmenlerle ortak iş yapan biri olarak Türkmenlerin ticaret hayatlarıyla ilgili olarak neler söylersiniz?
6. Türkmenlerin iş hayatına genel olarak bakacak olursak ne tür işlerle uğraşırlar?
7. Göçmen Türkmen öğrencilerinizin derslere olan devamlılığı ve durumları hakkında ne söylersiniz?
8. Bu bölgede yaşayan bütün göçmen çocuklar sizin okuldan mı mezun oldular?
9. Sizce göçmen Türkmenlerin Türkiye'ye kısa sürede uyum sağlayarak yerli halkla iç içe geçmeleri nerden kaynaklanıyor?
10. Sizce bu alanda neler etkili olmuştur?
11. Ortak dini değerlerin göçmenlerin bölgeye uyum sağlamaları konusunda etkisi olmuş mudur sizce?
12. Farklı örf ve adetlere sahip olan göçmen Türkmenlerin Tokat'a uyum sağlamalarında inanç ve mezhebi ortaklığın etkisi var mıdır?
13. Sizce ortak mezhebi ve dini değerler halkların kaynaşmasında rol oynamış mıdır?
14. Daha önce buraya yerleşip Türk vatandaşı olan Türkmenler olarak yeni gelen Türkmenler ailelere nasıl yardımınız dokunuyor?
15. Son zamanlarda Türkiye'ye gelen Türkmen aileler hangi konularda sıkıntı yaşıyor sizce?
16. Kurmuş olduğunuz derneklerinizin Türkmenlerin ihtiyaçlarını karşılamada yeterli oluyor mu?

EK 4.Göçmen Türkmenler

1. İsim, yaş, meslek, eğitim durumu?
2. Ruslar Afganistan'a girdikten sonra ülkeden kaçışınız nasıl oldu?
3. Bu kaçışın temel nedeni neydi?
4. İlk olarak hangi ülkeye sığındınız?
5. Göç esnasında ne tür problemlerle karşılaştınız?
6. Bölgenizde Ruslara karşı savaşan mücahitler gruplarından memnun muydunuz?
7. Türk toplumuna uyum esnasında veya Türk vatandaşı olduktan sonra aile yaşamınıza ne tür değişiklikler geldi?
8. Afganistan'dayken Türkmenler kız çocuklarının okumasına müsaade etmezlerdi. Aynı durum Türkiye'ye yerleştikten sonra da devam etti mi?
9. Afganistan'daki örf ve adetlerinizden Türkiye'ye yerleştikten sonra değişeni veya bıraktıklarınız nelerdir?
10. Hangi gelenekleriniz Türk halkı tarafından yadırgandı veya yerli halk tarafından hoş karşılanmayacağını düşündüğünüz her hangi bir örf âdetiniz oldu?
11. 1980 yılından itibaren bu bölgede yaşıyorsunuz yerli halk tarafından dışlandığınız oldu mu?
12. Türkmen göçmenler olarak yerli olan komşuluk münasebetleriniz nasıl?
13. Türkiye cumhuriyetinin size sahip çıkıp buraya getirmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?
14. İstihdam veya iş hayatında her hangi bir sıkıntı yaşadınız mı?
15. Türkmen göçmen ağırlıklı olarak ne iş yaparlar?
16. Türkmen göçmenlerden yerli halktan evlenenleri var mıdır? Aynı şekilde yerli halka kız veriyor mu Türkmenler?
17. Evlilik yoluyla aile bağları kurulmasındaki etken nedir sizce?
18. Evlenirken Afganistan'da olduğu gibi başlık parası ..vs. gibi sıkıntılar yaşıyor burada da?
19. Türkiye'ye nasıl geldiniz? Burada geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?
20. Hastalandığınız zaman hastanelere gidip sağlık imkânlarından yararlanabiliyor musunuz?

Ek 5.ARAŞTIRMAYA DAİR FOTOĞRAFLAR

Foto 1: 1921 yılında Türk-Afgan dostluk antlaşması imzalandıktan sonra 24.05. 1928 Tarihinde Afgan kralı Şah Amanullah Han'ın Mustafa Kemal Atatürk'ü ziyareti.

FOTO 2: Kuzey Afganistan Türklerinin geleneksel olarak kış mevsiminde oynadıkları oğlak adında bir spor türü.

FOTO 3: Kuzey Afganistan'ın Faryab İline bağlı Türkmenistan sınırına yakın bölgede yer alan bir Türkmen Köyü.

FOTO 4: 1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'ı işgali sonrası Ruslara karşı cihat eden Türkmen mücahitler.

FOTO 5: 1979 yılında Rus işgalinden ve çatışmalardan kaçan Afganistan Türkmenlerinin Pakistan 'da yaşadıkları bir mülteci kampı.

FOTO 6: 1980 yılında Afganistan Türkmenlerinin kaldığı mülteci kampın yakınında bir su dağıtım merkezinde su dağıtımı yapılırken.

FOTO 7: Pakistan'da mültecilerden sorumlu görevlilerin mülteci kamplarındaki ayrımcılık tutumuna isyan eden bir Afganistan vatandaşı.

FOTO 8: 1982 yılında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kenan Evrenin Pakistan ziyareti esnasında mülteci kamplarındaki Afganistan Türkmenlerini temsil eden Abdülkerim Mahdum'un cumhurbaşkanı tarafından kabulü soldan birinci.

FOTO 8: Muhammed Zahir Şah döneminde milletvekilliği de yapmış olan, 1982 yılında Kenan Evrenin Pakistan ziyareti esnasında Afganistan Türkmenlerinin Türkiye Cumhuriyetine sığınma talebi dilekçesini Cumhurbaşkanı'na sunan Türkmenlerin önde geleni Abdul Kerim Mahdum.

FOTO 9: 1982 yılında Türkiye'ye gelen Afganistan Türkmenleri. O zamanlar Türk vatandaşı olmadıkları için başka işlerde çalışamayıp geçimlerini kâğıt toplayarak sağlayan Türkmenler

FOTO 10: Afgan Türkmenlerinin Türkiye'ye yerleştikten sonra burada resmi makamlara işlerini resmi yollarla daha kolay yapabilmeleri için kurdukları: Afganistan Türkmenleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, danışma toplantısı. İstanbul Zeytinburnu.

FOTO 11: Afganistan'dan Türkiye'ye gelip İstanbul Zeytinburnu'na yerleşen Türkmenlerin kültür tanıtımından bir resim.

FOTO 12: Türkiye’de yaşayan Afganistan Türkmenlerinin düğün münasebetiyle bir araya geldikleri bir toplantı.

FOTO 13: Afganistan Türkmenlerinin düğün, sadaka, hayrat gibi özel günlerde yaptıkları yöresel yemekleri Türkmen Pilavı.

	<p>T.C NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	
---	---	---

ÖZGEÇMİŞ

Abdul Hannan DOGHAN 1988 yılında Kuzey Afganistan'ın Türkmenistan sınırını yakınlarında bulunan Faryab İli'nin Andhoy İlçesi'nde dünyaya gelmiştir. İlk, orta ve lise öğrenimini aynı ilçede tamamlamasının ardından, 2008 yılında Türkiye Diyanet Vakfı'nın Kuzey Afganistan'a gönderdiği bursluluk sınavını kazanıp Türkiye'ye gelmiştir. 2013 yılında Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olan Doghan, 2014 yılında aynı üniversitenin sosyal bilimler enstitüsü sosyoloji bölümünde yüksek lisansa başlamıştır. Eğitiminin yanı sıra birçok sosyal araştırma projelerinde yer alarak alanıyla ilgili konferans ve panellere katılmış, aynı zamanda özel sektörde ihracatçı firmalarda tercüman ve dış ticaret sorumlusu olarak görev almıştır.

2008-2017 yılları arasında Afganistan Türkmenlerinin tarih, sanat ve bilgi paylaşımı internet sitesi (Jayhon)'nun Farsça ve Türkmençe bölümlerinde ve Afganistan Devleti Yazarlar Platformu olan Afghanspaper'de sosyal toplum inşası ve Afganistan'da milli birlik konulu bazı makale ve yazı yayınlamıştır. Konya Gençlik Radyosu ve İl Halk Kütüphanesinde, Afganistan Türkmenlerinin kültürel değerleri ve 1921 yılından günümüze Türk - Afgan dostluk antlaşması ve günümüze yansımaları konulu konferans ve programlarda konuşmacı olarak yer almıştır. Türkmençe anadili olup, Farsça ve İngilizce bilmektedir.